

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

I.

Bumbum, bum — bum . . .
 Mirko Podlipnik je prestrašen odprl oči in skočil iz postelje. Pravkar se mu je sanjalo, da je v vojski. Od povsod strelj, iz daljave grom topov, z bližnjih gričev, iz zased prasketanje pušk in vmes šumenje, kakor bi se valila mogočna reka vseprek po deželi. Težak kamen je ležal na njegovih prsih, čelo se je potilo, strah mu je ležal v udih. Tedaj se je pa popolnoma zdramil in hipoma mu je odleglo. Spomnil se je, kaj se ima vršiti danes in čemu grmijo veliki možnarji z grebena.

Bumbum, bum — bum . . .

Odmevalo je od visokih skal in se razlegalo daleč tja po dolini. Odgovarjalo je od vseh strani, iz dolenje in gorenje doline, iz gorskih zakotij, od povsod, kjer so se križale ceste in se vile v dolino.

Temno je še bilo. Niti vrhunci očaka Nanosa se niso še do-dobra izsanjali, ko je začelo že slavnostno bobnenje. Netopirji so še prhutali po hladnem vzduhu in čuki so se bili jedva zalezli v svoja skrivališča v podstrešju trške župne cerkve.

Počasi pa se je dvignil zastor temnih senc, više in više, škrlata jutranga zarja je zažarela nad temnim Plazom in vstale so vasi s svojimi cerkvami in zvoniki, s svojimi belimi hišami, v jutranji rosi okopane in praznično preoblečene.

In povsod zvonjenje, povsod grmenje možnarjev.

Kmalu se je razlil najkrasnejši dan po lepi Vipavski dolini in daleč tja čez Kras nad zeleno morje, daleč tja čez nepregledno Furlansko ravnino. Dan 14. avgusta 1870.

Mirko Podlipnik se je naglo oblekel. Snoči je bilo že pozno, ko je legel v posteljo. Priprave za današnji dan so trajale pozno v noč in potem se je še nekoliko posedelo pri vinu. Zato mu je danes brnelo po glavi in roke so mu bile nekam čudno vroče, žile na

njih zabrekle. Toda mladost je mladost. Mirko je izlil vrč vode po razgaljenem tilniku, počrčal nekoliko hipov lakti do komolcev v vodi, drgnil potem po prsih in obrisal. V tistem hipu je bil popolnoma zdrav in čvrst.

Po Vipavskem trgu je bilo že takoj zgodaj vse živo. Pred gradom so grofovi delavci dokončavali olepševanje grajske fasade in prostora pred njim. Na gorenjem koncu trga so vtikali zadnje smrečje v stebrovje velikanskega slavoloka in pribijali nanj desko z napisom. Na dolnjem koncu, na velikem travniku med mostom čez Belo in pokopališčem, so pritrjali ograjo k visokemu, z zelenjem ovenčanemu govorniškemu odru. V Čitalnici na glavnem trgu se je zbiral mladi Vipavski Sokol, so se mešali pevci, se pričkali in razburjali reditelji vzporeda. Iz vsake hiše, iz oken in iz podstrešij so visele trobojnice, najdaljša med njimi iz trškega zvonika. Vse praznično, vse veselo. Z vsakega obraza je sijala zadovoljnost, pomešana z radovednostjo in s pričakovanjem.

Mirko Podlipnik je krenil v Čitalnico. Bil je čislan član pevskega zbora, izboren tenorist. Pomešal se je med pevce, kjer se je kmalu vnela živahna zabava, ponajveč ugibanje, kako se izvrši ta imenitna vseslovenska prireditev, kako se konča ta izredni dan, dan — Vipavskega tabora. Obračali so se pogledi na nebo, motreči obzorje, ali se ne prikaže na njem sumljivo znamenje. Zakaj tabor se je imel vršiti že 29. junija, na dan sv. Petra in Pavla. A ta dva svetnika sta tisto leto morala kuhati hudo jezo nad Vipavci in menda nad vsemi Slovenci, da sta hotela ob tisti priliki potopiti vso Vipavsko dolino. Tako je gromelo, bliskalo in treskalo, kakor bi se podiral svet; tako je lilo, da ni bilo mogoče zborovati in se je morala na tisoče broječa množica raziti na vse vetrove. Ali danes je plulo solnce na čistem nebesnem svodu, nikjer najmanjšega oblčka, nebo jasno in globoko.

„In vendar bo še danes dež,“ se je oglasil nekdo v Čitalnici. Vsi so se prestrašeno ozrli vanj, kakor bi bila med njimi počila bomba. Nekdo je dvignil pest in s temnim obrazom zažugal nevšečnemu proroku. Toda oni je nadaljeval popolnoma mirno:

„Ne morem pomagati. Rad bi, da ne bi bilo tako. Toda tista meglica v Mačjem kotu, ki sem jo prej videl z mostu, mi je razodela, kar sem vam povedal. Gotovo znamenje. Vendar morda ne bo dosti. Dal Bog!“

Zadnje besede so nekoliko potolažile navzoče. In ko je solnce razlilo vse svoje suho zlato skozi okna na mize in stole, v poslednji

kot sobane, je bilo zopet vse židane volje, se je poživilo upanje in se je podvojilo hrepenenje.

Zunaj so še vedno in v čim krajših presledkih pokali možnarji, vmes so zvonili zvonovi, čim pestrejša in mnogobrojnejša množica se je gnetla po cesti in nalahko so se gibale z oken dolge in svetle zastave nad valujočimi glavami.

Tačas so Razdrtci in Podnanosci pozdravljali prve goste, hiteče na tabor. Bili so to Ljubljanski, Planinski in Postojnski Sokoli s svojimi zastavami, vozeči se na okrašenih lojternicah. Dospevši v vas so se ustavili ter zajtrkovali. Stari Nanoš se ni malo čudil, ko so doneli iz stotin navdušenih prs živio in nazdarklici ter se odbijali od njegovih belih sten. Klici, kakršnih še ni slišal toliko do tistega dne. Videl je že marsikateri trop, hiteč in valeč se v dolino, čul je pokanje francoskih pušk in še ne pred davnim časom ropotanje vojaških voz, peketanje konjskih kopit in sopihanje ter prepevanje skoro nepreglednih vrst našega vojaštva, korakajočega tja doli proti solčni, a sovražni Benečiji in Lombardiji. Mnogo je videl in slišal, kaj takšnega pa še ne. Kakor pesem vstajenja, pesem začenjajoče svobode, pesem razuma in moči, pesem polna nade v boljšo bodočnost. Razoglav je zrl tja doli in bleščal se je njegov častitljiv obraz v silni svetlobi, v veliki zadovoljnosti.

Vozovi so krenili na Rebrnice in veselo ropotali navzdol. Konji so prhali v lepi dan, kopita so kresala iskre, na Žingarici so pokali možnarji. Od daleč je pozdravljala lepa dolina in vabila. Lepa dolina, pravljičica iz jutrovih dežel.

Konji so dirjali od ovinka do ovinka. Mimo je hitelo zaprašeno lesovje, visoko v rebri belo skalovje, za vozovi je hitelo solnce. Iz začenjajočih vinogradov je dehtela prst, izpod gore se je v širokih curkih razlival vonj po dozorelem brinju. In šlo je dalje, niže, vedno niže.

Prav tako so prihajali vozovi na nasprotni strani Nanosa, iz Idrije, iz Žirov, iz Črnega vrha in vse daljne okolice proti Colu, kjer jih je pozdravljaval vitek slavolok in bobnenje možnarjev v bregu nad cerkvijo. Po kratkem odmoru so zopet zaorile pesmi, zavihraie društvene zastave, in šlo je mimo zapuščenega Trileka navzdol. Globoko doli v jarku je šumela Bela, od daleč se je bleščala prostrana valovita kraška planota s svojimi vasmi in zaselji, na zapadu se je zasvetila modra krpa našega morja nad Devinom. Pod nogami pa so koprnele Vipavske vasi, vse odete v praznično obleko.

Skozi Rašo, mimo Branice in Mavč so prihajali Kraševci, Tržaški okoličani in Tržačani, mimo Ajdovščine Dolenji Vipavci. Kakor rekam morje, tako je postal Vipavski trg danes cilj tem živim rekam. A te reke so se v svojem jedru ustavljale in zajezile zunaj trga, vsaka do določene ure. Šele ko je prišel vsaki posamezni nasproti taborski odbor s Sokoli in godbo, šele tedaj so se valile dalje med živio-klici, med mahanjem z robci in pod vihrajočimi zastavami, vselej na trg pred Čitalnico, kjer so se vršili prvi običajni pozdravi. Neprestano je svirala godba „Naprej zastava Slave“, neprestano je rast'lo navdušenje . . .

Okoli poldne je naenkrat votlo zabobnelo. Odkod? Na tisoče glav se je hkratu ozrlo kvišku. Temni oblaki so hipoma razpredli obzorje. Zagrmelo je vnovič, češče in češče, vedno srditeje in bliže. Tema. Blisk za bliskom, vsa dolinā v ognju. In vmes ploha, da je udarjalo kakor na železne ploče. Kako prav je imel zjutraj prorok v Čitalnici. Zopet bo tako kakor 29. junija. Vse zastonj, nebo ni Slovencu milostno. Nasprotniki, skriti za gardinami, se široko smijejo in trepljejo po mastnih trebuhih.

Vedno večja poparjenost se polasča ljudstva. Semtertja kletvina in izbruhi nevolje, drugod prošnje proti nebu. Gostilne in zasebne hiše prenapolnjene, vonj po premočenem usnju in po premočeni prašni obleki. Vonj po potni polti, po namazanih laseh, po vinu in pivu, po čebuli in plesnivosti, in zraven zaprta okna in zaprta vrata.

Toda že je švignil po vzduhu rahel svetel trak. In v drugem hipu se je dvignilo, kakor bi se bile hkratu privzdignile strehe, in plulo je počasi više in više. Ploha je prenehala, grom se je izgubljal za Nanosom. Visoko na nebu se je pokazala še nekoliko motna in bleda solčna plošča. Toda od severa hladen dih, in izčiščeno in oprano je stalo solnce na vedrem oboku.

Vrata in okna so se odpirala, ljudstvo je vrelo na prosto in se oddahnilo. Prestano je bilo za danes in takoj vse pozabljeno. Misli napete drugam . . .

Kdor še ni bil v Vipavi, si je tistikrat ogledal grajske dvorane, velikansko knjižnico in grajski, pred nekoliko časom po angleškem okusu prirejeni obsežni vrt in park s krasnim vodomedom, kamnitimi kipi in z bujnimi nasadi. Vsak je našel nekaj, kar se mu je zdelo lepo in imenitno ter se je prilegalo njegovemu okusu. Grof Karel Lanthieri, zadnji potomec tega rodu, je dovolil prost vstop vsakemu, kamor si je poželet. In tako romajo danes gruče po prostranih hodnikih, od dvorane do dvorane in vse naokoli. Največja

gruča pa je „Pod skalo,“ kjer se toči izborna pivo iz skalnate kleti in pristni Vipavec, kakor ga je Bog dal. Bistra Vipava prihaja tam v močnem curku izpod gore, nekoliko niže se druži z njim drugi večji curek, od leve prihaja tretji izpod župnišča in nad jezom se svetlika čisto vodno zrcalo kakor živo srebro pod pohotnimi solčnimi žarki. Nad vodo temné široki in visoki kostanji, po grmovju na vrtu se preletavajo slavci. Njih gnezda se zibljejo, vidna dobrim očem, med šibkimi vejami. Tukaj so varna, nihče se jih ne dotakne. Visoko gori črni Plaz, v rebri se svetlika poleg starega, začrnelega in zapuščenega župnišča novi svetli dom Vipavskih dekanov, zroč čez trške hiše daleč tja po dolini. Iz ozadja se dvigajo razvaline Starega gradu, neme priče minljivosti posvetne slave in moči. —

Oddaleč se zasliši godba, prve zastave se prikažejo na ovinku pred trgom. Bliža se zadnji in največji izprevod današnjega dne, združeni Gorenji Vipavci, Kraševci, okoličani in Tržačani. Sešli so se bili na razpotju državne in skladne ceste na Trst ter se hrupno pozdravili. S Sokoli stopajo v najlepšem redu proti trgu. Neštevilna in pestra množica. Osiveli starci, v narodnem boju utrjeni možje najlepših let, žilavi mladeniči, šoli komaj odrasli dečki. Njim na strani brhke žene in stasite mladenke, mleko in kri. Večina okoličank v starih narodnih nošah, v solncu blestečih.

Vse, kar je v trgu živega, domačega in tujega, hiti na cesto, njim nasproti. Viharno pozdravljanje, mahanje z robci, klobuki in z malimi trobojnicami. Iz oken se sipljejo cvetice, posamezne in v šopkih. Love jih kvišku iztegnjene roke. Vse se pomeša, nastane nered, ogromna množica se vali kakor narastla reka proti trgu pred Čitalnico. Z Grebena grme možnarji, pozdravi pričakujočih odbornikov čitalničnih se ne razločujejo, se tope in izginjajo. Niti najbližji jih ne slišijo. Tedaj se pa silna množica obrne kakor na povelje, dvignila se je bila nad glavami dolga in močna roka ter pokazala v smeri proti mostu. In valovi navzdol po trgu, mimo cerkve, čez most na prostor, kjer bodo taborili. Glava pri glavi, rama ob rami na vsem prostranem travniku in dalje po cesti in potih. Strnili so se bili vsi potoki od vseh štirih vetrov v živo zibajoče se jezero.

Posamezno in s komolci so si morali trebiti pot do odra zakasneli člani pevskega zbora, med njimi Mirko Podlipnik. Bolj nizkega stasa in nekoliko šibak, kakršen je bil, se je komaj priril do stopnic. Tu se je oddahnil in si obrisal pot, ki mu je cur-

koma lil raz čelo. Za njim dohajajoči člani so ga potegnili saboj navzgor.

Na odru so bili že zbrani vsi odborniki in govorniki današnjega dne. Nekateri so se resno menili med seboj, drugi so sloneli na ograji in opazovali vrvečo množico.

„Šmencajte, kdo bi si mislil, da jih bo toliko. Koliko jih je približno, gospod doktor?“

„Kdo bi jih štel, gospod dekan? Na dan sv. Petra in Pavla določeni tabor jih je prišlo nad dvanajst tisoč. Ali jih ne bo toliko tudi danes? Le pogledjte samo, šteti vam ni treba.“

Pomel si je koščene roke dekan Grabrijan in zadovoljno zravnal svoj že nekoliko upognjeni tilnik.

„Da, prav imate, gospod doktor. To je veselo znamenje, makar da so prišli iz gole radovednosti.“

Njegovo oko se je za hipec sanjavo zazrlo tja nad nizke zelene griče na jugu. In obrnil se je zopet k dr. Razlagu, rekoč skoro mehko:

„Kaj bi rekel sedaj moj pokojni sošolec Prešeren, ako bi jih videl?“

„Vremena Kranjcem bodo se zjasnila,“ je odgovoril Razlag in pogledal ponosno, sanjavo po valoveči množici.

„Začeti bo treba, gospod dekan,“ se je oglasil širokopleč kmetiški mož, župan Zelen iz Senožeč, „sicer ne dovršimo vzporeda danes. Ura je pol petih.“

„Šmentajte, že toliko? Res, začeti bo treba. Jaz torej otvorim tabor. Predsednik bo dr. Costa, nato govori župan Zelen o zedinjenju Slovenije, za njim naš slavec gospod Noli o vpeljavi slovenskega jezika v šole in uradnije. Prav? Kdo še govori?“

„Dr. Razlag o Vipavski železnici“, je pristavil Zelen.

„Pa le zmerno, gospod doktor,“ se je zasmel dekan. „Sicer boste imeli opraviti z Goričani in Tolminci, ako jih je kaj tukaj. Saj veste, gre jim za Predelsko železnico.“

„O, o, nikaar naj ne varči z jezikom, ta naš jezični doktor. Škoda, da bi se odvadil. Saj je vseeno, železnice ne boste imeli ne Vipavci ne Tolminci,“ se je zasmel Zelen.

Vsi so se spogledali.

„In kdo še govori potem?“ je pomislil dekan. „Ah da, naš Rihard Dolenc. O čem že? O čem neki, ako ne o Vipavski vi-noreji in sadjereji. Tako bi bilo torej to v redu.“

In stopil je dekan v ospredje in povzdignil glas. Kakor bi trenil, je tam doli polegel šum, dvignilo se je kvišku na tisoče glav, nastala je tišina kakor v gozdu pred nevihto. Vsaka beseda je prišla kakor kleščice. Ko je nehal, je zasvirala skupna godba „Naprej“, osemindvajset zastav se je dvignilo kvišku in se nagnilo v pozdrav, na tisoče glasov je pelo za godbo „Naprej zastava Slave, na boj junaška kri“. Nepopisen trenotek, nepozaben!

Mirko Podlipnik je zadržetal kakor šiba na vodi, mravlje so mu lezle po hrbtu. Doživel je pravkar odločilen trenotek za vse svoje poznejše življenje . . .

Govor o zedinjenju Slovenije je podnetil to, o čemer je večina poslušalcev že davno sanjala. Neprestani „živio“ in „dobro“ so doneli govorniku nasproti. A bilo jih je vmes tudi mnogo, ki so zmajevali z glavami in si šepetali na ušesa o utopijah. Neverni Tomaži, sicer pa pametni ljudje.

Ko je govornik vzkliknil: „Cilj vsega našega stremljenja naj bo in ostane zedinjena Slovenija“, tedaj se je dogodilo nekaj posebnega. Iz vrst taboritov se je zaslišal naenkrat mogočen glas: „Ne samo zedinjena Slovenija, ne, še mnogo več, zedinjenje vseh Jugoslovanov!“ — Nekoliko časa občina osuplost, toda skoro nato izbruh vseh sil slovanske duše. In iztegnile so se žilave mladeniške roke in dvignile so kvišku moža, starca z globokimi, zamišljenimi očmi. Njegovi dolgi sivi lasje so se zasvetili kakor srebro, njegovo visoko čelo je jasno zableščalo v žarkih popoldanskega solnca. Dalekoviden kašipot v obljubljeno deželo. Tisoči oči so se obrnili vanj, pozdravljala so ga vsi srca. In dvignile so se zopet zastave ter zaplapolale. Udarila je vmes godba, navdušenje je prikipelo do vrhunca.

Na odru so čestitali govorniku.

„Ako je tam doli vmes kaj mlačnežev, tedaj ste jih gotovo s svojim govorom izpreobrnili, gospod župan,“ je dejal Razlag in stisnil Zelenu roko.

„In ako se je izpreobrnil danes samo eden, ni bil ta dan izgubljen,“ je pripomnil Grabrijan.

Mirko Podlipnik je slišal ta razgovor in se zamislil. Ali ni morda tudi on eden izmed tistih, ki so potrebovali tega dne, da se utrdijo v veri? Zazrl se je tja doli na množico. „Ako je bil ta dan tudi meni potreben, tedaj naj ga postanem tudi vreden,“ si je dejal naposled ter odločno dvignil glavo . . .

Tabor se je končal tako veličastno, kakor se je bil začel. S pokanjem možnarjev, z godbo in petjem, med splošno navdušenostjo. In ker so solnčni žarki še vedno hudo pritiskali in ker je bil drugi dan še praznik, se je končal tudi s splošno žejo. Ni se imela pritožiti tisti dan nobena trška gostilna, zakaj nobena ni imela toliko miz in stolov, da bi bili vsi posedli, in nobena toliko kozarcev, da bi bili pili vsi hkratu. Potrpljenje, potrpljenje! Vsi pridete na vrsto. Pomagajte si nekoliko sami, gospoda! Saj vidite, kako je.

Kjerkoli so sedeli današnji gostje, povsod se je glasila slovenska pesem, povsod napitnice in nagovori, dobri in ponesrečeni. In koliko so si imeli povedati ti ljudje, naenkrat skupaj zgnani in stlačeni od vseh kotov naše domovine. Kako so se od začetka gledali začudeno, kako se nezaupno opazovali in kritikovali, a kako so se polagoma zbliževali, dokler jih ni naposled strnila sila ene krvi v pobratimstvo in tesno medsebojno vez. Koliko teh vezi se pozneje ni razrušilo vse življenje!

Mirko Podlipnik se je pridružil skupini Tržačanov in okoličanov. Ti so se mu takoj prikupili s svojo živahnostjo, s svojimi slikovitimi nošami, s svojo veliko navdušenostjo za narodne ideale. Hodil je z njimi povsod, kamor so zaželeli, razkazal jim je vse, za kar so se zanimali. Ko so si ogledovali proti večeru ples pod grajskim kostanjem, kjer se je vrtilo toliko parov, da bi komaj vtaknil vmes zagozdo, je tudi njim skočilo v pete. Kaj drenj, kaj neznosna soparica! Trenotek je tukaj, ne pusti ga mimo! In zagozdili so se vmes, kakor je šlo in rajali so do pozne noči.

Večina gostov, zlasti oddaljenejših, je odšla proti večeru. Topla poletna noč je legla nad Vipavo, lahne megle so se razpredle nad vodo in z neštevilnimi gostimi zvezdami, drobnimi kakor pike, je bil posut visoki nebesni svod. Po trgu pa je še vse živelo in mrgolelo, iz vsake hiše so svetile luči, iz vsake gostilne je šumelo in vrvelo, po vzduhu od grajskega dvorišča je plula godba, se je čulo ukanje in vzklikanje.

Šele proti jutru so se zapirala vrata, in še to samo privatna; gostilniška so že zopet sprejemala nove goste, romarje k Devici Mariji v Log, zakaj bil je Veliki Šmaren, ki ga je vsa Vipava praznovala slovesno že od pamtiveka. —

Tistega dne je pisal Mirko Podlipnik svojemu prijatelju in nekdanjemu sošolcu Josipu Korenu naslednje pismo:

Dragi Josip!

Precej Vipave je že poteklo proti Frjulu,¹ odkar sem Ti bil pisal zadnje pismo. In še tisto je bilo kratko in samo za ime. No, danes mi morda ne boš očital tega greha, ker nabralo se mi je od zadnjič precej novega gradiva in moje razpoloženje je prav danes tako veliko, da Ti hočem to gradivo stresti neprikrajšano pred noge, boljše rečeno pred Tvoj vzvišeni prestol. Torej ravno danes, ko mi še vse šumi po glavi od včerajšnjega dne, danes, ko bi pravzaprav sodil v posteljo, da bi se pošteno prespal. Pa saj mi je nedavno pravil znani pisatelj in pesnik (ime Ti rajši zamolčim), da še nikdar ni napisal verza ali stavka, ki bi bil vreden, da se natisne, ako ni imel prav hudega mačka. Skoro bi mu verjel, ako sodim danes sam po sebi, in ko se nisem še mogel nikdar dozdej uveriti, da bi bil mož napisal kedaj kaj pametnega. Torej dolgo bo to pismo in ako bo zraven še kazalo posledice mačkove, tedaj me menda ne boš nikdar več prosil, da naj Ti napišem čim največ morem. Že ta uvod sam na sebi Ti ugaja, kajne? Toda šalo na stran, sodba o tem, kar boš sedaj čital, je Tvoja!

Včeraj se je vršil pri nas tabor. Veličastna prireditve, kakršna se ne doživi vsako leto in tudi ne vsako desetletje. Dolgo, dolgo je čakati, da dozori takšna žetev in seme je treba, da je dobro. Pri nas je bilo seme dobro in žetev obilna. Zadovoljen je lahko z njo največji nevernež. Toda, ako misliš, da Ti sedaj začnem naštevati po vrsti, kako se je vršil ves vzpored, se motiš. To boš lahko čital v naših časopisih na dolgo in široko, da bo presedalo celo Tebi, ki si rad dolg in širok. Oprosti! Povem Ti samo toliko, da Vipavski tabor ni nič zaostajal za slavnoznanim Vižmarskim, v nobenem oziru, pač pa ga je v marsičem še prekosil. Nekaj drugega pa je, česar najbrž ne boš čital v časopisih in kar bi Ti rad opisal jaz, ako bodo zadoščale v to moje skromne, nepisateljske moči. To je duh, ki je vel iz vse prireditve, duh, ki je plul nad vso to velikansko množico. Duh je, ki oživlja. Videl sem svoječasno različne shode in različna s klovnovsko reklamo sklicana zborovanja naših sosedov na severu, tudi sam sem jih posečal, ako mi ne boš zameril. Govorančilo se je, bobnalo o neprimerni kulturi, ki jo imajo kondenzirano edino oni, menda v velikanskem sodu, na katerem

¹ Frjul = Furlanija. Spominjam se še, kako me je pokojna stara mati čestokrat svarila: „Ako boš vedno sedel pri Beli (hudournik, dotok Vipave), te odnese voda na Frjul.“

Op. pis.

pa seveda sedi in jezdi sam sveti Gambrin. In njim ni treba drugega, kakor da odpro pipo tega soda, in curek kulture, osrečujoče in blažeče, se razlije nad nas barbare, ki nam še les ni vsajen za takšen sod. Potem pa tuljenje, zmerjanje in psovanje, gnusno opravljanje in popivanje. Takšen je začetek in konec enakih nemških prireditvev, brez vseh drugih posledic razen mačkovih. Govorim seveda o naših ljubih sosedih in mejaših, o notranjih Nemcih ne morem izreči sodbe, ker jih ne poznam. Zatorej bi zastonj iskal ob njih one toplote, ki jo izpuhtevajo samo ideali, in ki ima svoj izvor edinole v rahločutečih, velikih dušah. Takšne velike duše sem videl včeraj okoli sebe, od njih je vela prijetna toplota in palila bolj kakor so palili solčni žarki tega avgustovega dne. Vidiš, ta toplota je vsa prevzela včeraj tudi mene, še danes se grejem ob njej in kdo ve, ali se ne bodo ob njej poživljale še v poznih letih moje stare kosti. Kakor veš, nisem bil nikdar posebno vnet Slovenec. Nemške šole, ki sem jih posečal v svoji mladosti, so bile tudi nad menoj izvršile svojo dolžnost. Skoro ni drugega ostalo na meni slovenskega kot moje ime. Še to so mi hoteli v šoli spakedrati, a ni prav šlo, ker je vendarle nekoliko preslovensko. In tako se je bilo moje srce pomlačilo, da nisem bil ne krop ne voda. Nisem se mogel nikdar več pozneje prav ogreti, preveč je zašlo v moje ude prokletstvo krive vzgoje. Tako sem taval v nekakšni polutemi, brezbrizen, brez idealov, brez najmanjše narodne zavesti. Edino, kar je bilo v meni v tem oziru dobrega, je bil neki prirojeni, meni skoro nezavedni čut poštenosti, ki mi je vedno branil, da nisem prestopil v sovražni tabor, kamor me je vabila moja mladost in me je klicalo na stotine sirenskih glasov. Ko sem prišel pred dvema letoma v Vipavo kot izučen trgovski pomočnik, se je ta čut v toliko poostril, da sem se začel zavedati in narahlo simpatizirati s Slovenci, zlasti odkar sem pristopil k pevskemu društvu. Toda ta simpatija ni nikoli prešla v navdušenost, kaj šele v pravo spoznanje. Stoprav včerajšnji dan, prijatelj, je bil odločen v to, da mi donese veliko luč, da me izpreobrne in prerodi. Ko me je obšlo spoznanje, je vztrepetala sleherna žilica v meni, zazeblo me je po vseh udih, dasi se je potilo moje čelo, in milijon mravelj se je razpaslo po moji polti. Tako je bilo v samem hipu dovršeno to, česar niso mogla prej dovršiti dolga, brezplodna leta. Prijatelj, čestitaj mi, Slovenec sem in ponosen na svoj rod! . . .

S tem bi pravzaprav lahko sklenil to pismo, ker namen njegov je bil pač predvsem ta, da sem se Ti odkritosrčno izpovedal. Bila

mi je ta izpoved potrebna, to čutim sedaj, ko je tako lahko moje srce kakor še nikoli, sedaj ko je moja duša očiščena najgršega madeža. Toda nekaj me sili, da ne odložim še peresa in da iztresem pred Teboj tudi še druge manj imenitne, a morda Tebi zanimive reči. Med rojaki, ki so včeraj posetili našo dolino, so mi najbolj ugajali Tržačani, oziroma Tržaški okoličani. Njih sveto navdušenje za narodne ideale, njih ljubezen do lepega našega jezika in do ogrožene domače grude, njih sanje in hrepenenje po našem morju, to se ne da popisati, to bi moral Ti samo videti. Na dlani so nosili svoja srca, njih jezik ni mogel goljufati. Med njimi je bilo tudi nekaj mladih deklet. In lepih. Prijatelj, ako bi se kedaj ženil, ako bi se mi zahotelo po domačem ognjišču, bi sedaj vedel, kam naj se zatečem, kje najdem svojo srečo. Izkratka, vse, kar sem videl in opazil na teh ljudeh, me je prevzelo in očaralo. In dozorel je v meni sklep, da se preselim mednje. Tukaj me ni potreba, Vipava je trdna, od včeraj še trdnejša, prava trdnjava. Teh par nasprotnikov, ki danes še postopajo po trgu, izgine kmalu brez sledu, podkurili jim bodo Vipavci sami. Potreben pa sem morda tam na meji, kjer je sovražnik obilnejši in močnejši. Tamošnjim borilcem je dobrodošel vsak, pa bodi še tako majhen. In tako se bo zgodilo, da dobiš prihodnje moje pismo brzkone že od obali sinje Adrije, kamor vabim za seboj tudi Tebe, ki si lahko prosto izbiraš in voliš svoje bivališče. Trgovec si kakor jaz, in kje je trgovcu boljše torišče, ako ne v Trstu! Še danes odpovem šefu, potem pa hajdi proti jugu, makar na slepo srečo! . . .

Sedaj, ko sem Ti napisal to, mi je nekam težko pri srcu. Vidiš, privadil sem se Vipave, privadil teh ljubeznivih, pridnih in poštenih ljudi, privadil se teh svetlih krajev, tega solnca in ptičjega petja. Celu teh zvonov, ki me vsako jutro zbude in vsak večer zazibajo v sen, kakor v onih davnih časih pesem materina, celo njih bom pogrešal. Čuj, kakor nalašč je sedaj zazvonilo z vsemi tremi. Kako to pluje in valovi po vzduhu, tja daleč po dolini! In srečava se z drugimi glasovi, znanimi, toplimi, prihajajočimi jim nasproti do polovice pota. Moje misli hite za njimi, za njimi moje hrepenenje . . .

Dovolj, prijatelj! S tem se poslovljam za danes od Tebe in Ti prožim v pozdrav svojo desnico čez gore in doline, čez reke in potoke. Ne zabi, Slovenec sem — do groba! Tvoj

Mirko.

V Vipavi, dne 15. avgusta 1870.

(Dalje prihodnjič.)

Na taborn je Jusa vselej dex: Grabrijan. Da je bil tudi na sv. rožencem mestu — temu piča njegov častni kanonikat. K.S. Wol emishil, paden je komu povihal glavo. — Dusa tej narodni prot. japonski dex: Grabrijan. Danes kakor cigjska mubimija Juhovšič. — Kedo si je pa med njimi pes česa veljega upal, od latoustega gagobli. — Kedo je bjezstrasno na očitno nastopal o asov se malo pravda? Kedo s to samogavestjo, kakor npr. dex. — Kdo jih tihih kristasov? — Kdo se je pa lastno . . .

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

II.

Dobre tri tedne potem se je Mirko Podlipnik poslavljaj od Vipavcev. Od tabora sem je porabljal ves svoj prosti čas v svoje nadaljno izobraževanje, zlasti je čital razprave, tičoče se razvoja narodnega gibanja med Slovenci. Navduševali so ga ognjeviti govori idealnega dr. Tomana v Kranjskem deželnem zboru in pozneje v državnem zboru v šestdesetih letih, ko se je potozal za pravice slovensčine in za enakopravnost; žalostili so ga pojavi v deželnih zborih na Štajerskem, Koroškem, Goriškem in v Istri. Izprevidel je že tačas, da je bil slovenski program, zahtevajoč poleg narodne enakopravnosti tudi deželno samoupravo, preveč kranjski, preveč kopiran po onem velikih slovanskih narodov. Tako si je hotel pridobiti lastno prepričanje, lastno sodbo ter se oborožiti za poznejše boje, da bi mogel tujca ugnati z dokazi, ki jih ne bo mogoče izpodnesti. Bil je pač velik idealist, ko je verjel, da se bodo dali naši nasprotniki, pa bodi na severu ali na jugu, prepričati po takšnih še tako jasnih dokazih, da nam priznajo naše pravice. Ni jih poznal še tistikrat. Vsekako mu je pa študij tistih dni razbistril položaj, da je gledal z lastnimi očmi, da je razširil svoje obzorje. Iz vsega tega je razvidno, da je bil Mirko Podlipnik inteligenten človek in da si je moral že v svoji mladosti pridobiti potrebnega predznanja, da je sedaj lahko zidal na njem svojo zgradbo. In res, Mirko ni bil od začetka namenjen trgovini; šolal se je bil že nekoliko let na gimnaziji in le sovražna usoda ga je pregnala od tam, da je moral seči po kruhu, ki mu od začetka ni bil baš simpatičen.

Mirko se je torej poslavljaj od Vipave. Nikdar si ni mislil, da mu bo slovo tako težko. Kakor bi zapuščaj svoj rojstni kraj in ne dežele, ki mu je bila zavetje samo mimogrede. Pa saj je bilo to zavetje tako toplo in se mu je dajalo od srca tako neprisiljeno, da je bilo težko otresti se neke tihe melanholije ob uri slovesa. In tistikrat je pravzaprav šele docela spoznal, koliko simpatij si je bil pridobil pri vseh slojih prebivalstva nevede in nehote. Na predvečer

4*

i. Kostanjevec
 njegovega odhoda se je zbrala v Čitalnici lepa družba, da se poslovi od njega. Prišel je celo stari dekan, ki ni navadno zahajal nikamor, in je ostal precej dolgo. In tudi nekaj okoličanov je sedelo za mizami ter pritrjevaje poslušalo poslovilne govore, slaveče predvsem Podlipnika kot pevca, ki ga bode težko nadomestiti. Nato so seveda odmevale pesmi, vse po vrsti, kolikor jih je znal dobro izvežbani tedanji pevski zbor. Da, lepi so bili tisti časi, ko se je še vse družilo v slogi in bratstvu, ko je bilo še vse „enih misli, enega srca“ in so bila ta srca polna medsebojne ljubezni in sleherni trenotek pripravljena odpuščati . . .

Krasno jesensko vreme je bilo drugi dan. Mirko je že zgodaj sedel na voz k svoji skromni prtljagi, bič je zažvižgal po čistem vzduhu, konja sta potegnila. Velik šop jesenskih dehtech rož, darilo pevcev, se je svetil, privezan na pokrov bele škatlje, v mlado sveže jutro. Šlo je naglo čez most, kjer je zadnjič pozdravila Vipava, kjer so iz Podskale v slovo pomignili že skoro orumeneli vrhovi visokih kostanjev. In zaostajala je za vozom hiša za hišo, izginjala so okna, polna nizko navzdol visečih zadnjih letošnjih nagelnuov. Zableščala so v solncu vrteča se mlinska kolesa na desno, začulo se za hip ropotanje stop in razgrnila se je daljna prašna cesta pred očmi. Zbogom, trg!

Podlipnik se ni še nikdar vozil v Trst po tej cesti. Od Manč naprej mu je bilo vse neznano, zato ga je pa toliko bolj zanimalo, da je pozabil na vse drugo in se vdal samo opazovanju in sanjarenju. Na desni in levi so se začeli po solčnih rebrih vinogradi. Trsje, rdečkasto, semtertje že orumenelo, je vztrepetavalo v rahli sapi in se svetlikalo v solncu. Med njim so se pomikale glasne in vesele vrste trgačev. Zakaj tiste dni se je začela trgatav in bila je obilna. Čestokrat je od vrha zazvenel strel iz pištole, se je razlegnilo ukanje iz mladega grla, je zablislil na rami poln brentač mastne črnine in se zibal proti osredku, kjer so čakale brente na okrašenih vozeh. Čudovito hitro so se polnile.

Voz je lezel v reber, na vrhu so se konji spustili v dir, začela se je ozka Braniška dolina. Ob cesti so se vpogibale češplje, polne vijoličastih, z drobno in delikatno belo moko potresenih plodov. Za njimi je v ozki kameniti strugi šumela voda med vrbjem in akacijami. Pojavilo se je par nizkih koč, čepečih pod bregom. Šlo je skozi dvoje začrnelih vasi, dalje ovinek za ovinkom po dolgočasni Raši in skozi Kobdilj do vrha. Na desni Štanjel, okrogel, s hišami prilepljenimi na rebro kakor lastovičja gnezda.

Kras! Kamor seže oko — valovita planota, v presledkih hra-
stičje, borovci, doline, vinogradi, njivice, senožetice, bele vasi z
zvoniki, začnelimi od dežja in burje, vse med blestečimi skalami,
med dišečim brinjem. Oaze. In svetlo, tako svetlo, da jemlje vid,
da mrgoli pred očmi. Solnce se ne gane, vedno na tistem prostoru,
visoko pribito. Na vzhodnem obzorju goli griči, na levici Nanos
s Sv. Hijeronimom, zaščitnikom mornarjev, za hrbtom Čaven in
Kolk, črni Trnovski gozd in tam daleč kakor v rahlem snu počiva-
joča zelena Hrušica. Na jugu in zapadu nebo nizko poveznjeno,
pogrezujoče se, svinčenoblede.

Kako ves drugačen si je predstavljal Podlipnik Kras po raznih
popisih, po zemljepisnih urah profesorjev. „Krasen si, Kras, odtod
tvoje ime!“ je vzkliknil vrhu klanca, odkjer se mu je odprl ta veli-
častni razgled.

V Koprivi je voznik ustavil, trebalo je počitka konjem, pa tudi
sebi privezati dušo. Pred Zegovo gostilno je bilo precej vozov,
lahkih kolesljev, globokih lesenih trug, velikim kurnikom podobnih
obojev. V trugah so vozili v Trst led iz Hruševskih in Trnovskih
ledenikov, v kurnikih teleta, kokoši, maslo in jajca, večinoma
sami Gorjani. Vsi so se sedaj prazni vračali proti domu, toda s
polnimi mošnjčki. Nekaj voznikov je sedelo kar pod hišo ob
mizi pritrjeni v zid, drugi so bili v veži in tretji v sobi na levo.
Povsod se je razlegal glasen šum, žvenketali so kozarci, slišalo
se je hripavo petje. Vse živo, veselo. Med gosti se je vrtil sam oče
Zega, velik in močan mož, pristen Kraševcec. Jasen je bil njegov
obraz in svetle njegove oči, njegova pšenica je zorela, sleherni dan
jo je žel. Kako drugače je tam dandanes, ko je stekla mimo že-
leznica. Gostilničar Zega bi ušel zopet v grob, ko bi mogel še
enkrat vstati tam izza cerkve in pogledati v svojo hišo, pogledati
na ljubo mu vas. Nikjer več pšenice, nikjer žetve, samo tožno šu-
menje borovcev pod vasjo in pod noč melanholično petje publiček
v vaški mlaki. Novo življenje!

„Oho, vas gospodine sem pa že nekje videl,“ je dejal Zega,
ugledavši Podlipnika. Položil je kazalec navpično na čelo, kakor bi
vstal. „Aha, vas že imam. Zadnjič v Vipavi na taboru. Krasno ste
peli. Moje ime je Zega. S čim naj vam postrežem? Razpolagajte z
vsem, res lepo je bilo. Še enkrat bi hotel doživeti takšen dan.“

Podlipnik je naročil čašo terana in sirove kraške gnjati ter
sedel za mizo v sobi.

„Da, gospod Zega, lepo je bilo. Kako ste se vozili domov,
vi Kraševci?“

„Ej, gospodine, dobro, kako ne? Samo malo dolga pot je bila, naravnost se ni dalo iti, navdušenje nas je ustavljalo pri vsaki veji, kjer smo vedeli, da je dobra kaplja. Zlasti mlade. Štirje možakarji iz Komna so doživeli celo majhno nezgodico. Njih konj je namreč prišel domov ravno dva dni pred njimi. To so vam Kraševci, gospodine!“

Zasmejal se je od srca in položil pred gosta zajtrk.

„Kam pa, gospodine? V Trst gotovo. Nisem vas še videl nikdar tod mimo, bržkone se vozite prvič. In niste Vipavec, se vam pozna.“

„Ugenili ste, gospod Zega,“ je odgovoril Podlipnik. „Prvič lazim tod, pa ni izključeno, da se odzdaj vidimo večkrat. V Trstu se mislim naseliti, dobil sem službo trgovskega pomočnika v eni prvih veletrgovin. Pa ni naša ta trgovina, to si lahko mislite, gospod Zega. Gospodar je menda zagrizen Lahon. No, jaz se ga ne bojim, italijanščino lomim za silo, učil sem se je v šoli. Zdaj mi pride prav. On pa potrebuje predvsem Slovence, zakaj Slovenci se ne ogibljejo njegove trgovine, hvaležni so mu menda, da jih za hrbtom zmerja in psuje. Najde se med njimi pa vendar že marsikateri, ki zahteva slovensko postrežbo. In to ga je nagnilo, da me je sprejel.“

„Kako se piše ta možakar?“

„Gregorio Burlatti, gospod Zega. Poznate?“

„Eh, kaj ne bi. Mož visoko leti, zato mora psovati Slovence. Kako, da niste iskali drugod?“

„Predvsem mi je bilo na tem, da pridem v pošteno prakso, v veliko trgovino, da vse vidim in izkusim ter se popolnoma izurim v vseh panogah trgovstva. Pri njem bom imel menda priliko, da je ni boljše želeti. Potem pa, gospod Zega, bomo z njim — konkurirali,“ je dejal Podlipnik samozavestno in dvignil glavo.

Zega ga je pogledal začudeno; zazdelo se mu je, da se Podlipnik ne baha, da tiči zares v njem nekaj posebnega. Ugajal mu je mladi mož.

„Visoki in smeli so vaši načrti, gospodine. Kaj, če bi se res kedaj uresničili? Prav imate, predvsem učenje in natančno poznanje stroke, potem pridnost in varčnost, premišljena podjetnost in podlaga je ustvarjena. Čakajte, da trčim z vami na dobro srečo.“

Stopil je po svojo čašo in trčil s Podlipnikom. Potem se je nekoliko hipov zamislil in dejal skoro nato resno:

„Kolikor preudari moja kratka kraška pamet, vam je zadnji tabor zašel v kri in sedaj vidite vsled tega povsod samo rožice. Pozabili ste na trnje. Svetujem vam, gospodine, da si spravite v svoje

kovčege velike sklade potrpežljivosti, samozatajevanja in vztrajnosti. Žalitve lastne osebe vtaknite kolikor mogoče v žep, na žalitve naroda reagirajte s pametnim premislekom in odločnostjo. Cunja ne smete biti, ako si hočete pridobiti spoštovanje, metla vam ni treba biti, dokler niste na cilju. To so moji dobrohotni nasveti, ako jih hočete uvaževati. Usiljujem vam jih ne. Tam doli so svetla tla, a so tudi vroča. Ako si opečemo z nepremišljenostmi perutnice pre-zgodaj, je bodočnost izgubljena, naš cilj odmaknjen v nedogled.“

Podlipnik je spoštljivo zrl na moža, sedečega na koncu mize z nekoliko upognjenim širokim hrbtom in mežikujočega s svetlimi inteligentnimi očmi.

„Ali ste vsi Kraševci tako dalekovidni?“ je nehote vprašal.

„Ne dalekovidni, gospodine, pač pa ostrovidni in izkušeni po vedni dotiki s Trstom in utrjeni.“

Zunaj je bilo zopet napreženo, Podlipnik se je odpravil.

„Ne, gotovo nisem bil danes zadnjič pri vas, gospod Zega. Zbogom!

„Kadar pridem v Trst, povprašam po vas, da vidim, kako ste, gospodine,“ je dejal Zega in spremil gosta do voza.

Voz se je premaknil, Podlipnik je še na ovinku zamahnil z roko v pozdrav na pragu stoječemu Zegi, in dalje so kresala konjska kopita kamenje po trdi rjavkastobeli cesti.

Podlipnik se je naslonil udobno v vozu nazaj. Zaužito močno vino ga je začelo greti, ga je polagoma zazibalo v neko poluspanje, kjer se preneha vsako razmišljanje in se razpredejo po glavi same zlatotkane misli, same prijetne podobe izza lepih dni, kakor za toplo pečjo v polumraku ob zimskih večerih. Enakomerno konjsko tepetanje ga je naposled popolnoma uspavalo, da mu je zlezla glava na prsi. Zbudil se je stoprav, ko je voz ropotal skozi Opčino in je na vrhu nad njo zableščal sloki obelisk.

Visoko je stalo solnce, šlo je že na poldan. Voznik se je ozrl na Podlipnika ter dejal, kažoč z bičem proti vrhu:

„Tam gori nekoliko ustavim. Še vsak, kdor se je prvič peljal z mano tod mimo, je stopil tam z voza. In dosti jih je bilo, ki se jim potem ni mudilo dalje.“

Podlipnik je prikimal. Srce mu je bilo hitreje, kolikor bolj so se bližali vrhu. Razburjenje, kakršnega navadno ni poznal, se ga je sedaj nenadoma polastilo. Ko se je voz ustavil, je zamižal, da se mu oko dostojno pripravi na to, kar je imelo videti v bližnjem hipu.

Adrija! Ob tvojem pogledu vzkipi srce, se vzradoste misli in se podvoji hrepenenje. Ti sama si hrepenenje in koprnenje. Kdor te je enkrat videl, te ne pozabi, nazaj mora ob tvoje obali, nazaj v tvojo sveto bližino, nazaj v tvoje solnce, v tvojo bleščobo, v tvoje naročje. Tisoč imaš rok in vsaka roka tisoč vezi, ki vežejo nase in ne izpustijo. Za njim, ki hoče ubežati, se vijejo kakor kače, njegovih nog se opletajo kakor polipi, obstati mora in se vrniti. Nazaj! Tisoči so že odhajali, a so se morali vrniti, tvoje pesmi so zaželeli, preden so legli za vedno k tvojim nogam. Umirajoči so še upirali pogled v tvoje veličastvo in v slasti tvojega objema so zatisnili oči. Ti si hrepenenje, ti si uteha in pozabljenje!

In nje prvi silni objem je začutil danes Mirko Podlipnik na vrhu ob obelisku. Omamljen se mu je vdal, ni se mogel ubraniti. Sladka opojnost še je razlezla po njegovih žilah, porodilo se je prvo neodoljivo hrepenenje. Kakor bi se od nekje glasila čudovito ubrana pesem nevidnih pevcev, narahlo spremljana od nevidnega zbora krilatcev.

Voznik je stal pri konjih in topo zrl na Trst. Trdo stisnjene so bile njegove ustnice, na usnjatem obrazu niso bile zapisane njegove misli. Brezbrižno je stal, opirajoč se z levim komolcem na voz, prestopajoč z noge na nogo.

„Čas bi bil, da odrineva, gospod. Sicer se ne morem vrniti nocoj,“ je nazadnje opozoril Podlipnika. „Siti boste itak kmalu Trsta, kakor sem ga bil sit jaz, zato ga ne požirajte že sedaj.“

Podlipnik se je zdramil in skočil na voz.

„Torej hajdiva, ako tako misliš,“ se je zasmejal in ponudil vozniku smotko. „Navzdol morava pušiti kakor velika gospoda.“

Vozniku so se nategnila ustna. Zarezal se je kakor cigan belemu kruhu in ugriznil v smotko.

Šlo je naglo navzdol. Konja sta morala zadrževati voz, da so silili komati na ušesa in so se zadnje noge skoro dotikale prvih.

Nizko doli je ležalo mesto. Dim je polegal nad strehami, videlo se je nerazločno kakor iz megle. V pristanišču je bilo svetleje, jasno so se črtali zasidrani parniki ob pomolu S. Carlo in ob obali Sanitá, veselo so se zibale jadrenice z visokimi jambori, kakor veliki metulji so nad morsko gladino vztrepetavale ladjice s svojimi belimi jadri. Nizka istrska obal se je pogrrezala na jugu v morje.

Čuj, kakor bi se bila naenkrat odnekod pritepla in vzrojila burja. Kakor bi v daljavi streljalo, kakor bi se valile stene z viška v dolino. Za hipec preneha na eni strani, pa završi od druge, od

tretje, od vseh. Hipoma je bilo zašumelo mesto, oglasilo se je kruto in trdo. Tisoči žilavih in izpitih rok, stotine utrujenih živalskih nog provzročujejo besnenje tega hudournika, drvečega po vzduhu.

Podlipniku je na nekem ovinku hipoma vzelo sapo, kakor bi se bila nenadoma odprla vrata velikanske žareče peči. Nobene sapice več, ki so ga dozdej hladile po poti čez Kras. Solnce zastrto z lahko sivkasto kopreno, njegovi žarki samo razbeljeno tekoče železo. In to že zdaj v septembru! Podlipniku je leglo na prsi, voznik pa se je obrnil režeč proti njemu:

„V peči smo, gospod, haha. Kolikrat sem se svoječasno cmaril in pražil na tem ražnju. Pa me ne bodo več! He, počasi, konjiča!“

Podlipnik ni odgovoril. Drugačne misli so vrvele po njegovi glavi ob pogledu na mesto, ki mu naj postane novo zavetišče njegovega življenja. Kako se bo odslej razvijala njegova bodočnost, kako dolga in kakšna bo tam njegova pot, kakšen konec? Ni bil malodušnež: njegovo šibko telo je podpirala krepka volja, velik in močan duh, a sedaj ga je vendar zaskrbelo, se ga je vendar pollaščala nepoznana plahost. Pred čim plahost? Ni si mogel raztolmačiti. Ali se ni odpravil tja doli sam in radovoljno, poln upov in nad, po temeljitem preudarjanju in poln samozavesti? In sedaj naj bi se oplašil še preden je noga njegova prestopila novi prag? Ne, tega ne! Siloma je dvignil glavo in se je izkušal otresti neplodnega raziskavanja samega sebe. Toda voz je že zavozil na trdi mestni tlak, iz srca njegovega pa ni še izginila bolna misel.

Ko je Podlipnik odpravil voznika, je šele prav začutil svojo osamelost in zapuščenost. Objelo ga je bilo mesto in sprejelo neprijazno. Po ulicah voz pri vozu, ropot, da so bolela ušesa, od tlaka puhteča soparica, vonj po prahu, iz stranskih ozkih ulic vonj po plesnivosti in umazanosti. Ob vsakem koraku tuji nepoznani obrazi, od nikoder znanega prijaznega glasu.

Zahrepenel je nazaj po tihi dolini; izprehod ob obali, dasi tako slikovit, ni vplival tisti dan na njegovo sicer za naravno krasoto tako dovzetno dušo. Truden se je vrnil proti večeru v hotel, kjer je prenočeval tisto noč, ker na svojem novem mestu se je hotel predstaviti šele drugi dan, čvrst in izpočit.

Dolgo ni hotel spanec na njegove oči. Po tlaku so še vedno ropotale kočije, plinove svetilke so svetile z ulice v sobo, zunaj je vrelo še živahno življenje. Iz bližnje krčme se je glasila harmonika, so se čuli hripavi moški in ženski glasovi. V tem šumu je polagoma zaspal. Mahoma se je razlila velika svetloba čez nepregledno ravan,

posejano z bogatimi vasmi in mesti. Možnarji so pokali od vseh strani, godbe so svirale, narod se je zbiral v velikih procesijah, zastave so vihrale, množice vriskale. Velike gostije so se vršile, zunaj na pisanih travnikih so goreli ognji, nad njimi so se vrteli različni. Govorniki so govorili mahaje z rokami in s svetlimi obrazi. Komu v čast? Čemu tako veselje, to zmagoslavje? Podlipnik je stal na vrhu Nanosa in čimdalje bolj se je širila ravan pred njegovimi očmi, nikjer ni bilo meje, nikjer konca. Čimdalje večje množice so se zgrinjale, čimdalje več ognjev je plapolalo. Nekdo je stopil pred Podlipnika in mu ponudil na zlatem krožniku velik kos tolstega rumenopečenega jarca in veliko čašo penečega vipavca. Podlipniku je bilo jasno, obhaja se praznik zedinjenja Slovenije . . .

Z nasmehom na ustnah se je zbudil, iz krčme se je še vedno glasila harmonika. A kmalu je sedaj sladko in trdno zaspal do jutra. —

(Dalje prihodnjič.)

Fl. Golar:

Blagoslov.

Kje so brazde bleščeče? Kje njive zorijo
in kot polne, visoke prsi kipijo?
Kje tvoj vrisk je, sred polja svoboda,
ogrnjena z zlatim viharjem od vzhoda?

Gorke dahnejo sape, vir zaleskeče . . .
„Orji, orji!“ sveti glas zašepče —
les in ledina in loka zaklije,
plug za voli po zemlji škriplje in rije.

Oratarju po delu zavná se postava,
v mislih o žetvi ugiblje mu glava —
v hišo gre k deci, za njim gre dobrota,
šteje njegove trude in pota.

In jesen napolni mu kašče in v sode
vina nalije in Kurent mu gode. —
Zame ni setev zorela in mak se osul je,
ko grom nad poljanami rjul je.

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

III.

Gregorio Burlatti, veletrgovina s kolonijalnim blagom, z južnim sadjem, deželnimi pridelki, oljem, različnimi vini itd. Takšen napis se je svetil v zlatih črkah v italijanskem jeziku na pročelju velike mestne hiše v eni izmed najbolj obljudenih tržaških ulic. Velika izložbena okna, z rafiniranim okusom prirejena, so takorekoč silila mimogredoče, da so se ustavljali in si ogledovali razstavo, skoro sleherni dan se menjajočo. Tu je bilo vedno dovolj ljudi. Poleg najmoderneje oblečenega gospoda preprost delavec, poleg elegantne gospe raztrgan capin, kuharice, vojaki, postreščki, deklet, otroci. Marsikateremu revežu se je zbirala voda v ustih ob pogledu na toliko dobrot, namenjenih razvajenim želodcem izmed najboljših krogov. Ko bi si mogel tudi on privoščiti takšnega tolstega kopuna, kakor je onile na bleščečem srebrnem krožniku, ono škatljo z najfinejšim oljem pripravljenih rib in zraven tisto steklenico z dolgim, ozkim vratom, ki se sveti v njej tekočina, da se že sedaj vidi, kako bo zašumela, ko se odmaši. Pa ako bi bilo samo enkrat v letu, da bi kaj takšnega polzelo po grlu njemu in njegovim obilni družini, stanujoči v kleti zagatne staromestne hiše. Pa ne še toliko njemu, rajši njegovim malčkom, da bi videl, kako jim pojde v slast, kako se bodo svetile oči, kako si bodo brisale drobne roke mastne ustnice in se gladile po vendar enkrat zadovoljnih trebuščkih. Razbil bi šipo, ukradel bi krožnik in še marsikaj drugega, pa bi pobegnil. Ali bi potihoma potegnil nabiti mošnjiček zraven stoječemu sitemu debeluhu in bi se zmuznil v prodajalno, kjer bi si nakupil, česar bi pozelelo srce. Ali nima pravice, da živi tudi on? Kje stoji napisano, da se smejo pasti samo nekateri izvoljenci? Kaj so iz drugegačnega testa? Ko poškilil po svojem sosedu, zablešči mu nasproti polumesec izpod rdečkaste namršene brade in čelada iznad debele glave. Na oglu stoji redar in ga opazuje. Strese se in gre dalje s povešeno glavo in z vzdihljajem, zatrtim globoko v grlu. Pa pride za njim drugi, z enakimi mislimi in tretji in stoti in tisoči. Plašno se potem plazijo dalje vsi, še bolj žalostni in potrti, še gladnejši. Pri Burlattiju pa se odpirajo in zapirajo široka vrata, iz njih se usipljejo

7*

rdeči obrazi, nosijo polne, belo pogrnjene pletenice, natlačene koše in globoke polne mreže in smejejo se lepe gospe.

V ospredju Burlattijeve hiše so prodajalnični prostori, veliki in svetli, do stropa se razpredujoče police in globoki predali, polne posode, sodčki, umetniško izrezljani, s svetlimi kovinastimi pipicami, s srebrnimi obroči, velikanski vrči, glinasti in kovinasti, povsod bleščeči napisi, po sredi mize in stojalih. V tem prostoru skačejo poslovodje, trgovski pomočniki, mladi in priletni, prožnih hrbtov in namazanih jezikov. Tu vidimo tudi Podlipnika.

Za trgovskimi prostori se razprostirajo skladišča okoli in okoli velikega dvorišča, v pritličju in v prvem nadstropju. Na dvorišču je nalašč iz lesa zgrajeni paviljon za kontoarje, v drugem nadstropju je stanovanje gospoda Gregorija Burlattija in njegove družine. Poleg že imenovanih skladišč pa ima gospod Burlatti velikanska skladišča tudi ob morski obali, kjer se sklada kar čez cesto blago, došlo z različnimi parniki in z njegovimi lastnimi jadrnicami. Tu se krivi mnogo hrbtov pod težkimi vrečami, zaboji, sodi, jerbasi in balami. Tu je kanila že marsikatera znojna kaplja na vroča prašna tla. Narastle bi lahko v potok, ako bi se zbrale. Tu je že opešala marsikatera roka, težko služeča pičel kruh za svojce. Še nedolgo temu se je za vselej zaprlo oko izsesanemu starcu v tistem hipu, ko je dvignil vrečo, da bi jo prestavil. A njegova usta so se smejala, ko je ležal na tleh...

Do polovice so bili spuščeni zastori v velikem salonu gospoda Burlattija v drugem nadstropju. Jasno oktobrsko popoldansko solnce bi sicer pošiljalo preveliko svetlobo skozi visoka okna in trpela bi bogata moderna oprava pod njega vsiljivimi žarki. Tako pa je bila svetloba umerjena, samo posamezen pramen je zaplesal tuintam po razkošnih foteljih in mehkih preprogah, se dotaknil belih tipk odprtega klavirja ob levi steni in kakor bi se hotel poigrati, poljubil roznate prste mlade igralka. Naglo so švigali ti drobni dolgi prsti po tipkah, obračali vmes list za listom na velikem zvezku not in zopet brzeli po bleščeči klavijaturi navzdol in navzgor. Izurjeni in zanesljivi so bili, niso izlahka zašli na napačno pot. A pesem, ki se je sedaj porajala pod njimi, se je valila po sobi kakor burja med nočno nevihto po gorskih lesovih. Stokala so debla, lomile so se veje, vršalo in šumelo je po vzduhu, bliskalo in gromelo. Mlada umetnica je bila z vso dušo vtopljenja v svojo igro. To je pričalo nje veliko žareče oko, temno in skrivnostno kakor noč, so pričale nalahko odprte, vsak hip podrhtevasjoče češnjevordeče ustnice, je pričala sleherna kretnja nje lepe glave, okvirjene z gostimi črnimi

lasmi, spletenimi v dolge in čez hrbet mahajoče kite. Mnogo ognja in toplote je moralo biti v tem stasitem, bujno razcvelem telesu. Lepa je bila Elza, najstarejša hči gospoda Burlattija, pravi tip južne toplote.

Med njeno igro so se odprla vrata in vstopila je njena mati, gospa Marija Burlatti. Lahko in brezšumno je stopala po kipečih preprogah proti srednjemu oknu, kjer je sedla v naslanjač. Nje roka, majhna in bela, je nekoliko dvignila zastor in vztrepetal je pred njenimi očmi ves pristan kakor na dlani. Zazibalo in zasvetilo se je morje tja do Miramara in dalje do Devinske skale. Iz pristanišča se je ločil od obali velik parnik in se počasi obračal, da nastopi svojo daljno pot proti jugu in bogve kam. Gosti oblaki črnega dima so bruhali iz njegovega dimnika in se mešali s solničnimi žarki.

Gospa Marija se je zazrla nekoliko hipov v to sliko. Njeno oko je bilo zamišljeno, nekaj se je nenadoma zazrcalilo v njem, kakor skrb, skrita še globoko v srcu, še ne popolnoma razločna. Skrivoma se je nekolikrat ozrla po hčerki iznad knjige, ki jo je bila vzela v roko z bližnje mize. In čakala je, da hčerka sama preneha z igranjem.

Polagoma se je pesem umirila, prešla v lahen tempo ter izvenela otožno kakor zvonjenje, pojemajoče za goro. Elza se je naglo dvignila, popravila si lase ter sedla materi nasproti. Rahla rdečica je sevala na njenih licih, a okoli usten se je nabiral trpek izraz. Zrla je materi naravnost v oči ter dejala hlastno:

„Niti ni treba, mama, da mi poveš, kako je oče odločil. S tvojega obraza čitam svojo obsodbo. Ti nisi kriva, to dobro vem. Sočustvovala si vedno z manoj, zato mi tudi zdaj pomagaš, ko te moram nekaj prositi.“

Mati je bila v zadregi in šele čez nekaj hipov je odgovorila:

„Preden govoriš dalje, poslušaj me, Elza! Ne obsojaj očeta, on ti želi prav tako vso srečo kot ti jo želim jaz. Tudi on je dober, zelo dober.“

„Res je, mama. Ali na poti mu je njegova bolna častihlepnost in kdor mu pomore, da se izpolnijo njegove želje, je njegov prijatelj, pa najsi bo največji lopov. Morda govorim preostro, toda ne morem drugače, vsaj v mojih očeh je Fabro prav malovreden človek. Nisem ti razodela še najhujšega, kar vem o njem, a že to, kar sem ti povedala, ti je zadoščalo, da si izpregovorila besedo zame. Rajša v smrt, nego bi ga vzela!“

Odločno je dvignila glavo in s stisnjenimi usti stopila nekoliko korakov po sobi. Mati je gledala za njo in iz tega pogleda je odsevala velika ljubezen in bridkost.

„Umiri se, otrok, in sedi še nekoliko hipov,“ je rekla rahlo in prijela hčerino roko. „Kratko naj ti razjasnim ves položaj in potem sodi sama. Glej, oče hoče vsekakor, da razširi trgovino kolikor najbolj mogoče. Velikanski so njegovi načrti, za njih izpeljavo je treba tudi velikanskih žrtev. Dasi si je pridobil lepo premoženje, dasi je njegova nadarjenost, previdnost in pridnost velika in je v dosego svojih načrtov skrajno brezobziren, mu je v zadnjem času vendar marsikaj izpodletelo, vsled česar je doživel nekaj precejšnjih izgub. Ne razpolaga torej zdaj s tolikim kapitalom, kakor bi bilo treba in kakor bi rad. Stari Fabro pa je neizmerno bogat in rafiniran podjetnik. Ako postane njegov sin naš zet, bi se dala na najlepši način razširiti naša trgovina pod firmo Burlatti & C. In —“

„Torej nič drugega?“ je viknila Elza in vsa razburjena odtegnila materi roko. „Kupčijo hočete napraviti, blesteti hočete v kolikor mogoče žarnem sijaju, svet hočete podjarmiti, po zraku hočete letati in ni vam mari, da s tem prodate svojo hčer. Ali nimate dovolj? Drugi žive srečno, ki nimajo niti toliko, da bi se vsak dan najedli do sitega, vi pa od sitosti ne vidite propada, ki se odpira pred vašimi očmi vašemu lastnemu otroku. Mislila sem, mama, da imam vsaj tebe, a iz tvojih sedanjih besed je zvenelo nekaj, kar je storilo, da je oledenela kri v mojih žilah. Zmotila sem se. Ne prosim te ničesar več, pomagala si bodem sama.“

Zopet je vstala in stopila k oknu. Njena roka je krčevito stiskala zeleni težki zastor, njeno oko je strmelo v daljavo.

Mati vstane in se ji približa. Roko položi na hčerino ramo in reče:

„Ne razumeš me, Elza, ker ne veš, koliko sem prestala, odkar sem postala gospa Burlattijeva. Tvoja mati ne laže, ako ti sedaj pove, da bi bila veliko bolj srečna, ako bi imela kje skromen in majhen dom, toplo ozko gnezdo in ne te široke, visoke in blesteče domačije, pa tako neprijazne. Toda morda še spoznaš, česar sedaj ne vidiš.“

Elza se je okrenila. Iz materinih besed je zvenelo nekaj, česar dozdaj še ni slutila nikoli. V hipu je spoznala, da mati ni srečna, a da je njeno srce veliko in bogato. Sklonila se je nad njeno roko ter dejala:

„Odpusti mi, mama, ako sem te žalila!“

„Ničesar nimam odpuščati, otrok. Toda, da končam, kar sem se ti namenila povedati prej. Poslušaj me še nekoliko! Govorim samo zato, da izpolnim željo tvojega očeta.“

„Poslušam, mama.“

„Prvi vzrok, zakaj želi oče, da vzameš Fabra, sem ti ravnokar povedala. Toda je še drugi in nič manj važen po njegovem mnenju.“

Kakor veš, je bila že davno njegova želja, da zavzame tudi kako častno mesto v javnosti, na primer mesto poslanca, ako ne državnega, pa vsaj tukajšnjega. Nič bi ne bilo na poti, ako bi bile razmere v mestu še takšne kot so bile pred nedavnim časom, ko so ukazovali in odločevali še sami Italijani. A zdaj je drugače, širi se slovenski živelj v vse naše življenje in tu pojde težko, ker je oče znan kot pristen Lah in sovražnik vseh tujcev. Prejasno je kazal to svoje mišljenje vedno in povsod. In tu je zopet Fabro, ki je priljubljen tudi tam, zlasti pri voditeljih. On mu utegne s svojo zgovornostjo in s svojim vplivom nakloniti volilce, da mu vsaj ne bodo nasprotovali. Vidiš torej, to so razlogi, dasi ne toliki, da bi popolnoma opravičili ravnanje očetovo.“

Elza dolgo ni odgovorila ničesar. Kakor bi ne bilo v njej življenja je stala otrpla in strmela v tla. Solčni žarki so se skozi okno zapletli v njene lase in poljubili blede obraz. Tedaj se je zdramila in dejala odločno in počasi, povdarjaje vsako besedo skoro trdo:

„Poskusiti hočem, da storim, kar mi svetuješ, zaradi tebe. Kljubovati hočem sama sebi — zaradi očeta. Morda mi kedaj pomaga naključje, da se rešim te nesreče.“

Nekoliko časa je zopet umolknila, prsi so se ji burno dvigale. Potem pa je nadaljevala hitro in v eni sapi:

„Sedaj te pa prosim, kar sem te hotela prositi že v začetku najinega razgovora. Izposluj mi toliko, da grem nekoliko časa iz Trsta, vsaj za mesec dni. Mislim, da bi šla k teti v Zader. Tam mi pridejo morda lepše misli. Toda takoj, jutri, kvečjemu pojutrišnjem. In nočem, da pridem pred svojim odhodom z njim v dotiko. Navezite mu, kar hočete, zakaj da sem odšla.“

Mati je nekoliko pomislila.

„Dobro. Takoj ko se vrne oče od svojih poslov, mu povem tvojo željo in kako si se odločila. Upam, da se ne protivi, saj vidi v tem svojo zmago.“

Vrata so se odprla, prihajali sta iz šole mlajši sestri Elzini, Elvira in Ana. Vesela in brezskrbna sta bila drobna obrazka, vesele svetle velike oči. Obesili sta se materi na roko, ena na desno, druga na levo in sta hoteli zaplesati z njo po dvorani. Mati pa se jih je rahlo otresla in gladila z mehko roko njih dolge svetle lase. Odšla je z njima iz dvorane v posebno sobo, kjer je stala na mizi pripravljena dehteča kava.

„Jaz ostanem še nekoliko časa tukaj,“ je dejala Elza in mati je molče prikimala.

Ko je bila sama, je padla onemogla v naslanjač. Za kar se je bila odločila pravkar na prošnjo materino proti svojemu prepričanju, je presegalo njene moči. Nepopisna, bol ji je prevzela notranjščino, ji stisnila srce. Začutila je vso silo velike zapuščenosti, vso svojo onemoglost in bedo. Zaplakala bi na glas sama nad seboj, zavpila bi ter dala duška svoji neznosni bolesi. Toda oči so ostale suhe in so pekle, grlo ni dalo glasu iz sebe. Naslonila je glavo v roke in se stisnila, da je postala hipoma majhna in neznatna.

Ko se je čez dolgo nekoliko ublažila prva divja bol, so krenile njene misli nehotoma nazaj v še nedavno prošlost. Vstajala je podoba za podobo pred njeno izmučeno dušo. Svetle so bile prve in polne toplote, čiste in jasne: iz dobe prve ljubezni. Oblit z zarjo moške popolnosti, z vsemi krepostmi in dušnimi vrlinami je stal pred njo njen ženin Fabro. Ljubila ga je z vso silo svoje duše, z vsakim utripom svojega srca. A začele so prihajati sčasoma sence na te podobe, umazane pege in madeži. Ni jih hotela videti, ni verjela lastnim očem. Branila se je obupno. A ko je prišel najhujši trenotek, ko ni bilo prav ničesar več, kar bi pripomoglo zakriti resnico, se je zgrudila in ni mogla več vstati. A hkrati je vse umrlo v njej, njena ljubezen je bila samo še zapuščen grob brez luči in cvetlic. Ko so sedaj vstajale te slike iz zadnjih dni pred njo, ni bilo na njih niti najmajše svetle točke, vse samo velika umazana luža. Glej, ali se ni pravkar pojavila drobna lučka tam nekje v veliki daljavi, še silno majhna in nerazločna? Kakor samotna kresnica sredi temne junijske noči.

Vstala je in stopila k oknu. Velika krvavordeča solnčna plošča se je na zahodu pogrezala v morje. Bleščala je morska gladina pred njo kakor srebro z zlatom pomešano, poslavljalja so se od nje bela, v varno zavetje pristanišča hiteča jadra. Elza se je nekaj hipov tudi danes vtopila v ta krasen pogled kakor vsakokrat, ko se je pojavljala ta čarobna slika pred njenimi očmi. Nekaj rahlega ji je zopet sililo v dušo, kakor upanje. In njen obraz ni bil več tako trd kakor prej, otožen smehljalj se je zazibal na njenih ustih. —

IV.

Ohranilo se je še pismo, ki ga je pisal tiste dni Mirko Podlipnik svojemu prijatelju Josipu Korenu. Glasi se doslovno:

Dragi prijatelj!

V Trstu sem, že več kot dva in pol meseca. In v vsem tem dolgem času nisem imel toliko časa, da bi Ti bil vsaj enkrat pisal.

Oprosti! Danes je pa tukaj velik praznik, starodavni praznik Sv. Justa in namesto da bi se bil pomešal med pestro množico, ki vrvi po mestu in iz mesta, sem se zaprl v svojo sobo, da se pogovorim s Teboj, zopet enkrat nemoten in prav od srca. Mnogo Ti moram povedati, zato me poslušaj potrpežljivo, ako Te je volja in ako imaš čas. Toda čakaj nekoliko, da pogledam skozi okno. Pravkar prihaja po ulici stoglava tolpa, mlado in staro, gizdalinsko in be-raško, moško in žensko, stopajoč in zibajoč se po taktih godbe, ki svira „Evviva San Giusto“. Pihala hrešče, da odbija od zidov, razna pokrivala se zibljejo na razgretih glavah, dvigajo se palice, mahajo roke, prerivajo se rame. In vsak hip se zažene iz mladih in starih grl vpitje, da bi morale oglušiti stene. Kakor velika zagozda sili dalje skozi ulico in poteza za seboj vsakega, ki ga sreča. Nekateri se trudijo, da bi se rešili iz srede in se odpočili ter oddahnili. S celim životom se upirajo navalu, a zastonj. Val jih žene s saboj do bližnjega križišča, tam šele uplahne in zagozda se razcepi. Toda zopet se skoro strne, od druge strani prihajajo novi roji. In gre dalje iz ulice v ulico. Godba se sliši še iz daljave, šum polega nekje ob obali. Vidiš, to so Ti pravi rojeni Tržacani, ki slave danes svojega svetnika in ki bodo nadaljevali to slavje do ranega jutra. Pa ne vprašaj me, kako. Iz vsake gostilne v ulici se razlega petje in vrišč, iz nekaterih prihajajo zaripli obrazi, motne oči, slinaste ustne. Tam na koncu si je pravkar nekdo postlal na tlaku pod svetilko. Nekoliko časa se je oprijemal zidu in tiščal vanj z glavo, a je polagoma zdrknil na tla, iztegnil noge in obležal na trebuhu. Prišel je kmalu za njim njegov pivski bratec, spotaknil se na njegovem hrbtu. Tako ležita sedaj oba v lepi slogi in smrčita, oni v gostilni jima prepevajo uspavanke.

Dovolj tega. Vrnem naj se zopet k predmetu. Najbolj Te bo gotovo zanimalo, kako se mi tukaj godi, kako sem zadovoljen ali nezadovoljen, torej moje razmere, službene in družabne. Ko sem se predstavil gospodu Burlattiju drugo jutro po svojem prihodu v Trst, me je sprejel zelo milostno v svojem kontoaru. Ni sicer vstal ob mojem prihodu, sedel je na mehkem fotelju kakor prilepljen in njegova precejšna obilnost je popolnoma izpolnjevala ves oblazinjen sedež. A podal mi je prijazno svojo majhno tolsto roko čez mizo. Zableščali so na njej dragoceni prstani in v njih vdolbeni kameni, da se mi je zdelo, kakor bi bil prijel žensko in ne moško roko. To me je nekoliko motilo in zadelo nesimpatično. Saj veš, da od nekdanj nisem mogel trpeti moških, ki so se lepotičili kakor

ženske, zlasti ne onih, ki so se obkladali z zlatom in srebrom. V njih nisem slutil nikdar trdnih značajev in zoprni so mi bili še preden sem jih dobro spoznal. Tudi sedaj me je obšla neka nezadovoljnost navzlic vsej priljudnosti novega gospodarja. Zazdela se mi je hipoma ta priljudnost hinavska in ponarejena, ne izvirajoča iz pravega studenca. V tem me je tudi potrdil njegov pogled, nemiren in nestalen, begajoč. Sklenil sem, da bom v občevanju z njim vedno pozoren, da me kje ne prehiti in zaslužnji. Takšni možje stopajo brezobzirno, brezčutno in s smehljajočimi obrazi čez podlegla trupla. Ali je bila moja tedanja prva sodba prava, pokaže bodočnost. Zdi se mi pa že danes, da me moj čut ni varal, zato sem potrojil svojo opreznost. Ko mi je dopovedal natanko vse moje nove službene dolžnosti in me vpeljal v najpotrebnejše skrivnosti svoje trgovine, me je predstavil ostalemu osebju v kontoarjih in v prodajalni. Mnogo jih je, nočem Ti popisovati vsakega posebe, večinoma so sami Italijani, dva Nemca in v kontoarju tudi mlad Francoz, ki Ti govori in piše tudi angleško. Slovana ni med njimi, ni potreben, saj Slovenci itak dopisujejo nemški in Hrvati italijanski, z drugimi Slovani je pa zveza še prerahla. V skladiščih so pač večinoma sami Slovenci in istrski Hrvati; italijanski in nemški hrbti so prenežni za takšne posle. Dajo se lepše porabiti drugod, na priliko za nadzorovanje in priganjanje, za špionažo in denuncijantstvo, za prenašanje in inkasiranje računov po mestu. Gorje mu, kdor pride z njimi navskriž. Oblajajo in obgrizejo ga kakor gladni psi in z družino je na cesti. Med vajenci v prodajalni pa je mlad Kraševец, ki me zanima in se mi je prikupil. Kakor vidim, je dobil zaupanje v mene, zakaj skuša mi ustreči v vsem in njegove oči me spremljajo pri vsakem opravilu. Ako česa ne ve ali ne razume, vpraša samo mene. Neka tajna vez je med nama, nevidna sicer, pa trdna. Piše se za Švaro in ime mu je Andrej, priden, na telesu in duhu zelo razvit dečko. Njegov oče ga je prišel nedolgo temu obiskat. Dasi zna dobro laško, je govoril vedno le slovensko. In čisto, izgovarjajoč razločno zlog za zlogom, kakor bi zvonilo. Laški pomočniki so se muzali in drezali, nekdo je celo pomolil figo za njegovim hrbtom. Toda mož se ni dal motiti. Pri slovesu se je obrnil proti njim in dejal s povzdignjenim glasom: „Še radi se boste učili našega jezika, kakor psi boste lazili okoli nas!“ Odšel je skozi vrata kakor prorok. Andreju pa so se svetile oči in čelo in ponosno je zrl za očetom. Razume se, da ga Italijani niso gledali preveč prijazno. Zakleli so se tačas gotovo, da mu bodo dali čutiti o priliki svojo

premoč. Toda dokler sem jaz tukaj, se mu ne zgodi ničesar hudega. V prodajalni je vedno ogromnega dela. Trgovina procvita, Burlatti žanje od vseh strani. Priznati se mu mora, da je delaven in previden človek in da razume svoj posel. Ne ukani ga lahko noben. Prvi pride zjutraj v trgovino in zadnji odhaja iz nje. Njegovo oko je povsodi, v prodajalni, v kontoarju, v skladiščih, na ladjah in na železnici. Mož je v tem oziru vreden občudovanja in posnemanja. Jaz sem mu v tem oziru pravičen. Škoda, da ni Slovenec, da je marveč prav brezobziren in strasten laški zagrizenec. V zadnjem času se sicer vidi, kakor bi to sovrašтво nekoliko pojemale, toda jaz za svojo osebo ne morem prav verjeti, da bi bilo to preobračanje odkritosrčno. Nekaj je moralo priti vmes, kar ga nagiba k taki hinavščini. Težko, da se motim.

Kolikor nas je zaposlenih v prodajalni, imamo skupen obed kar v hiši; točno pol ene v posebni sobi Burlattijevega stanovanja v drugem nadstropju, da se ne trati čas in da se ob potrebi vedno menjamo. Sicer pa mora vsakdo stanovati zunaj in si sam skrbeti za zajtrk in večerjo. Jaz stanujem pri neki vdovi po vpokojenem morskem kapitanu. Sama je s priletno hčerjo in vsled tega je stanovanje mirno in tiho, popolnoma po mojem okusu. Vsaj ponoči se človek odpočije. Moja soba je sicer majhna, z enim oknom na ulico, a čedna in prijazna, postrežba dobra.

Ob prostih urah mi ni nikoli dolgočasno. Vedno vem, kaj mi je početi. Poznam Trst že precej dobro in vobče moram reči, da mi ugaja. Čestokrat zahajam v slovensko družbo, shajajočo se vedno v eni in tisti kavarni. Tam se vrše vsa važna posvetovanja in narodna opravila že naprej, tam zori marsikatera lepa misel in obrodi sad, med gostimi oblaki dima in med ropotanjem biljardnih krogel. In tako že poznam po licu in po srcu naše stebre ob obali Adrije, močne in nevpogljive značaje. Brez strahu se že razlega naša beseda po teh prostorih, z začudenjem in plašno jo poslušajo naši nasprotniki. Ne verujejo lastnim ušesom, da se drzne rob otrešati svojih spon. In tresejo se in na skrivnem škrtajo napol onemogli z zobmi. Radi bi se že popolnoma obzidali, da ne bi mogla v mesto okolica, ki bo nekaj njih pogin in polom. Nikdar se ne bodo obzidali, prost bo dohod od vseh strani in velike reke bodo valovale v središče in se ne bodo dale zaježiti. Zastonj ves trud. Nič ne pomaga, da so nam zabranili ustanovitev delavskega in telovadskega društva. Delavec je poklican, da reši Trst in to slovanski delavec. Preden se nasprotniki zavedo, si izvojuje pravice

in upadejo v onemoglosti njih roke, padejo meje in mejniki, v enem samem velikem utripu se najdejo srca.

Divna je tržaška okolica. Ogledal sem si že vso od daleč in od blizu. Vsako nedeljo in vsak praznik popoldne napravim z nekaterimi tovariši izlet, zdaj v Rojan in Barkovlje, zdaj v Škedenj ali na Prosek in Nabrežino, v Ricmanje in Bazovico. Skoro vse že poznam in mene poznajo vsi. In dobre volje smo, kakor zapove Bog, ki ne mara žalostnih obrazov. Pa tudi s parnikom sem že obiskal nekoliko obrežnih mest: Koper, Izolo in Piran. Kako mrtvo je tam življenje, v onih ozkih starinskih ulicah, v soparici in zagatnosti. Vse otopelo, mumije iz starodavnih časov. Novega dotoka manjka, življenja, naše mlade krvi, in vse bi vstalo in bleščalo v svetlobi in moči. Ko sem se vozil iz Pirana proti Trstu, me je od daleč v zadnjih solčnih žarkih pozdravljaj Sv. Hijeronim z Nanosa. In spomnil sem se svojih sanj, ki sem jih imel prvo noč ob svojem prihodu v Trst. Pred mano nepregledna svetla ravan, posejana z bogatimi mesti in vasmi, pokanje možnarjev, godba, zastave in gostije, nikjer meje, nikjer konca!

Dan se že nagiba, čas je, da končam. Toda ne, samo še trenotek. Spomnil sem se pravkar, da bi ne bilo to moje pismo popolno, ako bi Ti ne povedal še nečesar, kar pa je popolnoma privatnega značaja, popolnoma moja zadeva in velika neumnost. Glej, gospod Burlatti ima odraslo hčer, Elzo. Lepa je in kolikor jo dozdej poznam, tudi dobro in skromno dekle. Dostikrat pomaga v kontoarju in tako se dogaja, da se večkrat srečava. Tudi izpregovoriva včasih mimogrede kako besedo. Ali se že smeješ? Porednež! Da Te mine vsaka hudomušnost, Ti takoj povem, da je že zaročena in sicer z nekim bogatim meščanom. Kakor pravijo, je že vse v redu in bo že takoj po novem letu poroka. Želim ji vse najboljše, kakor se pač spodobi. In glej, to dekle se mi smili, zdi se mi, da bi bila vredna vse sreče, a da ne bo srečna, kakor zasluži. Ne sklepaj iz teh besed napačnih sklepov, zakaj jaz sem pameten človek in bi videl prepad med njo in med menoj tudi, ako bi ona ne bila Italijanka. Tako sta pa dva prepada in oba globoka in nepremostljiva.

Upam, da mi v kratkem tudi Ti kaj sporočiš o sebi. Bodi odkritosrčen, kakor si bil dozdej še vedno in kakor sem jaz proti Tebi. V takšnem lepem pričakovanju se poslavljam od Tebe ter te najiskrenejše pozdravljam. Tvoj

Mirko Podlipnik.

V Trstu, dne 2. novembra 1870.

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

V.

Gospa Martina Fabro in gospod Edmondo Fabro sta navadno obhajala skupno svoj god vsako leto sredi meseca novembra. Ta dan so bile dvorane njih knežjega stanovanja natlačeno polne samih povablencev iz najvišjih mestnih slojev, a tudi srednjih in celo nizkih ljudi ni manjkalo. Preskrbljeno je bilo že tako, da so se zbirale na enem in istem prostoru enakorodne in enakovredne gruče, nemotene med saboj, popolnoma ločene druga od druge. Še celo plesalo se je lahko v dveh raznih dvorinah. Tako je bilo tudi letos.

Okoli osme ure zvečer so se začele ustavljati kočije pred velikim portalom in skozi široko, z eksotičnimi rastlinami olepotičeno vežo, ki so jo razsvetljevali veliki zlati lestenci, so stopali povabljeni gostje po mehkih preprogah do prav tako razsvetljenih in z velikimi stenskim zrcali opremljenih stopnic, in po njih navzgor v prvo nadstropje, kjer so jih čakali livrirani služabniki, odjemali jim nepotrebno vrhno robo ter jih spremljali do drugih, ki so jih vodili dalje do cilja. Bleščale so se težke svilnate obleke in šumele, svetilo se je zlato na glavah, na vratovih, na prsih in na rokah; jemali so vid dragulji, katerih je bil morda poedini toliko vreden, da bi se preživela uboga težakova rodbina z njega izkupičkom leto in dan. Svetila se je bela rožnata polt izpod prozornih čipk in pajčolanov, tankih kakor pajčevina, dehteli so lasje in mešal se je opojen vonj po vijolicah in rezedi, po narcisih in hijacintih.

Iz vseh kotov se je bahalo bogastvo, znešeno z rafinirano spretnostjo na kup in razpredeljeno po sobah. Iz raznih vrtov in cvetličnjakov se je zanesla cvetoča pomlad v te prostore, vesela in topla, dasi je vlekla po mestnih ulicah mrzla poznojesenska burja. Nad vsem je svetilo morje luči, da bi se videla šivanka na gladkem parketu.

Na gornjem koncu velike dvorane sta sprejemala godovnika svoje goste. Ona, stara komaj nekoliko čez petdeset, v svetli svileni obleki, on, šestdesetleten in precej obilen, v novem, komaj izpod krojačevih rok došlem fraku. Neštetokrat sta morala stisniti roke,

neštetokrat se pokloniti in izgovoriti vedno enake ali vsaj podobne sprejemne fraze . . .

Bilo je že precej pozno, ko so se spodaj ustavile tri kočije. Ko je kočijaž odprl vrata prve, je stopil iz nje gospod Burlatti in takoj podal roko svoji soprogi. Ko sta se nekoliko odmaknila, se je pojavila na podstavku drobna noga, skoraj otroško majhna. Zdelo se je, kakor bi se nje lastnik pomišljal, ali naj izstopi ali ne, zakaj obstala je precej dolgo tam gori. Tedaj se je pa gospod Burlatti obrnil in njegova roka je segla v odprti voz. Iz njega je izstopila Elza. Bila je bleda in zrla je topo predse. Mati jo je rahlo prijela pod pazduho in stopala z njo navzgor po stopnicah.

Iz drugega voza so izstopili Burlattijevi kontoaristi in iz tretjega njegovi poslovodje, med njimi tudi Podlipnik. Bila je namreč navada, da sta Fabro povabila na ta dan tudi te ter še nekatere druge boljše uslužbenke, zaposlene pri svojih trgovskih zaveznikih.

Podlipnik bi se bil rad odpovedal, neprijetna mu je bila ta pot. Čutil je že naprej zadrego, ki bo bržkone zašel vanjo, ko nima nobenega pravega prijatelja in znanca med svojimi tovariši in še manj med drugimi. Toda ko se je hotel izgovoriti, mu je gospod Burlatti nakratko presekal besedo rekoč: Tu ni nobenega izgovora, morate!

Ko je stal v veži pred stopnicami, je pogledal kvišku. Na vrhu sta oddajala Burlattijeva svoje reči, a Elza je stala ob strani in zrla navzdol. Zdelo se mu je, kakor bi ga iskale njene oči, kakor bi ga čakala. Pogrelo ga je in stopil je kvišku razburjen. Ko je bil sredi stopnic, so se bili Burlattijevi že izgubili med množico . . .

Godba je zaigrala prvi valček. Razžarila so se mlada lica, zaplesali mladi pari. Po dolgi dvorani mimo velikih zrcal, da je plesala zraven še druga dvorana z enakim številom parov, z enakim številom lestencev in do pičice enako opremljena s prvo, z istimi godci in instrumenti. Vse dvojno, dvojna tudi srca in dvojne njih misli, sama prevara.

V posebnih sobah so nudile mize različna okrepčila. Kar je kdo pozelel, mu je bilo na razpolago, se mu je nudilo samoobsebi in s prikupljivim smehljajem. Niti rok mu ni bilo treba iztegniti, samo usta odpirati. In tu se je zbiralo največ gruč, se svetilo največ rdečih postarnih lic v čudoviti zadovoljnosti in dušni lenobi. Zbijalo se je največ šal in dovtipov, praznih in plehkkih.

Nekoliko oddaljena od tega šuma je bila igralna soba, opravljena v temnejših barvah z zeleno prevlečenimi mizami, s predali

za denar in za kvarte. Prijazna toplota je vela od velike bele peči in pomešana s prijetnim nedoločnim vonjem vplivala omamljivo in utrudljivo na živce. Nekaj resnega je plulo tukaj po vzduhu, nekaj nepojmljivega.

Podlipnik je bil ves večer nemiren. Nevajen salona in njegovega vzduha se je čutil zapuščenega, osamljenega med to množico. Zdelo se mu je, da so vse oči uprte samo v njega, da se v vsakem kotu pogovarjajo samo o njem. Smešen se je zdel samemu sebi, neokreten in trd. Njegovi tovariši se niso posebno menili zanj, vsak je našel svojo družbo in se pomešal kamor je bilo. Taval je torej od sobe do sobe in se dolgočasil. Da bi se bilo govorilo vsaj slovensko, takoj bi bilo drugače. Laščina pa, dasi jo je govoril precej dobro, kadar je lahko govoril počasi, mu je delala sedaj precej težav, ko se je govorila hitro in nepazljivo. Moral je dobro paziti, da je razumel vprašanja in še bolj, da je sledil razpravam in debatam, ki so se vnele tuintam v posameznih gručah povabljenecv. In prav to je učinilo, da je nekoliko pozabil na svoj položaj, ko je z napeto pazljivostjo vjel nekaj zanimivih razgovorov. Počasi je izginila ona prvotna nervoznost in začutil je nekoliko trdnejša tla pod svojimi nogami. Že precej pozno je naletel na tovariša iz kontoarja, na onega Francoza. Tudi ta je bil sam in je leno slonel v buffetu pri mali mizi v kotu, skrit za nekaterimi širokimi hrbti. Pred seboj je imel visoko, na pol prazno čašo šampanjca in na kristalnem krožniku nekaj drobnega peciva. S Podlipnikom sta se že nekoliko poznala, mladi mož mu je bil simpatičen takoj od začetka. Preril se je do njega in mu sedel nasproti. Francoz se je vidno razveselil in mu je pomolil svojo ozko roko v pozdrav.

„Kedaj ste pa vi prišli?“ je vprašal Podlipnik. V vozu vas nisem videl z vašimi tovariši in zdelo se mi je čudno, da samo vi manjkate.“

Francoz je zaničljivo zamahnil z roko.

„Najrajši sem sam. Ne družim se rad z njimi, prenaduti so in preneumni. Nalašč sem se izognil, da nisem prišel z njimi. A iti sem moral, ker šef tako zahteva. Prišel sem pa dovolj pozno.“

„Torej naj se tudi jaz odstranim?“ je vprašal Podlipnik.

Francoz se je zasmejal, da je pokazal svoje drobne bele zobe in je stresel z glavo.

„Nisem mislil tako. Izvedel sem, da ste Slovan in vsi Slovani so mi simpatični. In zato sem se učil tudi ruski in srbski. Oba jezika znam gladko govoriti in pisati. Tu v Trstu sem se že nekoliko

priučil slovenščini. Kadar utegnem, zaidem v slovensko družbo, žal, da imam premalo časa, da bi zahajal, kakor bi rad.“

Podlipnik se je začudil.

„Tega bi ne bil verjel nikdar,“ je vzkliknil. „Toda dovolite, kako pa to, da o tem nihče v kontoarju ne ve? Saj vendar včasih tudi te jezike potrebujejo.“

„Gospod Burlatti je svoječasno razpisal službo samo za francosko in angleško korespondenco in po tem tudi uravnal plačo. Ako bi mu torej priznal, da znam še druge jezike, bi mi bržkone podvojil delo, toda ne plače. Čemu bi se torej izdajal na lastno škodo? Pa ne mislite, da je tega kriva lenoba. Nikakor ne, to je samo opreznost in varovanje lastnih koristi.“

Podlipniku je ugajala Francozova odkritosrčnost. Laskalo mu je pa tudi, da je dozdej samo njemu izdal to skrivnost in podvojila se je vsled tega njegova simpatija do mladega moža.

„Koliko časa pa služite že pri gospodu Burlattiju, gospod...“

„Emile Demirose,“ se je predstavil Francoz. „Da boste vedeti tudi moje ime, jaz za vaše itak že vem. Gospod Podlipnik Miroslav, kaj ne?“

Podlipnik se je priklonil in segla sta si v roke.

„Pri gospodu Burlattiju sem že poldrugo leto,“ je nadaljeval Demirose. „Lahko rečem, da precej poznam že njegovo trgovino in njegove razmere. Seveda so to tajnosti, gospod Podlipnik. In jaz bi bil zadnji, ki bi jih izdal. Drugače je seveda s privatnimi razmerami. Te se že smejo včasih vzeti v misel. Kaj pravite na primer o hčerki našega šefa, o Elzi?“

„Lepo dete, gospod Demirose.“

„Kaj, gospod Podlipnik? Samo to, nič ni več? Kaj se pravi to, lepo dete? Ne samo lepo, gospod, pač pa naravnost divno, vredno največje sreče,“ se je razvnel Demirose. „Oj, jaz jo poznam dobro, opazujem jo ob vsaki priliki in vedite, gospod Podlipnik, da se mi smili.“

„Iz usmiljenja se izcimi ljubezen,“ je pripomnil Podlipnik in od strani pogledal Demiroso. Hkratu se je spomnil na svoje pismo, ki ga je pisal prijatelju Kosu, in zardel je.

Demirose pa je samo skomizgnil z ramo ter dejal:

„Ne govorite budalosti. Tukaj gre za resne reči. Kakor vam gotovo znano, je Elza zaročenka Fabrovega sina Gvidona že skoro leto dni. Od začetka je bila vsa srečna, okoli nje je cvetela pomlad in so prepevali slavci. Ni znala skrivati te sreče, vsi smo jo videli.“

Fabro ji je bil vzor moške popolnosti, neizčrpen vir vseh kreposti, kolikrat se je pred nami v kontoarju razvnela in mu prepevala slavo bleščečih oči, da smo ga zavidali. In sedaj? Lepo vas prosim, komaj dober mesec tega, poveša vam glavo in iz njenih stisnjenih ust ne pride beseda. Globoko v srcu mora tičati ost, vržena in zasajena od nekod kakor maček iz ladje na dno morja. In sedaj vene kakor cvetica, popaljena od slane. Komaj štirinajst dni je od tega, kar je prosila, da jo pustite iz Trsta, menda k teti v Dalmacijo. Toda oče ni hotel slišati ničesar, prisilil jo je, da je morala ostati in prisilil tudi danes, da je prišla na ta večer semkaj, vse zaradi ljudi in zaradi njegovega satanskega egoizma. Izvedeli smo to v kontoar, ne od nje, ki trpi in molči kot kip, pač pa po ovinkih iz njegove kuhinje. Saj razumete.“

Podlipnik je razumel in molčal. Njegove misli so zablodile med množico v veliko dvorano in iskale mladi in izmučeni obraz. Zagledale so ga in se užalostile.

„Ako se vam ljubi, pojdiva nekoliko naokoli, gospod Podlipnik,“ ga je zdramil Demirose. „Poglejva si malo to vrvenje, morda najdeva kaj zanimivega. Kjer je dosti ljudi, se vedno kaj novega doživi. Zakaj vsakdo živi življenje drugemu neznano in skrito. Ne spuščam se rad v vrtinec, ljubše mi je, da opazujem od daleč. In pameten človek se pri tem mnogo nauči. Hočete torej z menoj?“

Podlipnik je bil zadovoljen. Takoj sta vstala in se odpravila. V veliki plesni dvorani je opazil Demirose v zatišju nekaterih širokolistnih palm skrito poblazinjeno klopico, podobno ozki otomani. Nobenega ni bilo tamkaj, a vsak čas jo lahko kdo zasede. Naglo potegne Podlipnika za saboj in v tistem hipu sta že udobno sedela za palmami. Odtam sta imela razgled po vsej dvorani, videti in opaziti sta morala vsakega, a sama sta bila skrita v polusenci in tako varna pred radovednimi tujimi očmi. Bil je pravkar odmor in pari so se sprehajali po dvorani. Mnogo jih je že šlo mimo, tujih in nepoznanih. Kar prime Demirose Podlipnika za roko in ga vpraša:

„Ali vidite?“

Podlipnik se ozre v pokazani smeri. Prihajal je mladi Fabro in na njegovo desnico se je opirala visoka, vitka dama. Neka sarkastična poteza se je črtala na njenem lepem ponosnem obrazu, ko je stopala mimo njiju, tesno se dotikajoč Fabrove rame. Kakor bi hotela kljubovati nevidnim sovražnikom, se je zrcalilo nje veliko temno oko. Bila je lepa, a ta lepota ni bila privlačna, skoro je človeka odbijala. Na Podlipnika je napravila neprijeten in mučen vtis.

„Kdo je ta dama?“ je vprašal tovariša. „Poznate?“

Demirose ni takoj odgovoril, zrl je za odhajajočim parom globoko zamišljen. Podlipnik je moral ponoviti svoje vprašanje. Kakor bi se vzdramil iz mučnih sanj, je odgovoril Demirose:

„To je gospa magistratnega svetnika Rossija.“

Podlipnik je samo pokimal in se ozrl na tovariša. Demirose je izgovoril besede tako čudno, kakor bi jim hotel dati poseben pomen.

„Njen mož je starikav, majhen in neznatn“, je nadaljeval Demirose, kakor bi to pravil samemu sebi. Podlipnik je razumel.

„Vi torej mislite?“ je vprašal zateglo.

„Da je tukaj izvor vse nesreče Elzine,“ je odgovoril počasi Demirose in umolknil, kakor bi se bil ustrašil sam svojega glasu.

Fabro in Rossijeva sta prišla v tem še dvakrat naokoli. Ko pa je zopet zaigrala godba, sta izginila pri spodnjih vratih iz dvorane...

„Kdo je pa v oni gruči pri srednjih vratih?“ je vprašal Podlipnik čez nekoliko časa.

Stala je tamkaj petorica skrbno počesanih gospodov in obritih, da so se svetila lica. Skoro vsi so enako odpirali usta pri govorjenju in se enako diskretno smejali.

„To ni težko uganiti,“ je odgovoril Demirose. „Kakor vidite, so vsi ene baže in enega kroja. Ako skrijete prvega in pokažete drugega, ne poznate, da ste zamenjali. Magistratovci so, gotovo že druge vrste, dasi ne poznam njih stopinj. Naši nasprotniki so vsi vprek in stavim kolikor hočete, da se njih razgovori vrte sedaj samo o deputaciji okoličanov, ki je odšla te dni na Dunaj, da se predstavi cesarju in prosi pomoči zoper krivice, ki jih kopiči dan na dan magistrat proti Slovincem v okolici.“

„Dobro ste poučeni o vsem, kar se godi v slovenskem taboru, gospod Demirose,“ se je začudil Podlipnik. „Saj vem še jaz to novico komaj par dni.“

„Moje informacije so iz prvega vira, gospod Podlipnik. Čemu bi vam zakrival, imam jih od svojega učitelja slovenščine, od gospoda Cegnarja.“

„On vas poučuje? No, potem se ne čudim o ničemer več. Pač pa vam moram čestitati, da imate takšnega učitelja. Poznam ga že osebno. Da bi imeli le Slovenci v mestu več takšnih mož!“

„Prav pravite. Toda jaz bi želel gospoda Cegnarja vendarle nekoliko drugačnega.“

„Kakšnega?“ se je vnovič začudil Podlipnik in se obrnil k tovarišu. „Vi ga seveda bolje poznate kot jaz, ker z njim večkrat občujete. Kaj imate proti njemu?“

Demirose se je nasmehnil in naslonil komolec na kolena. Nekoliko časa je zrl skozi palme na gručo magistratovcev ter dejal:

„Vidite, oni tamle imajo lahko. Nobenega nimajo nad seboj razen župana, ki ne zahteva od njih drugega; kakor da obračajo kozolce tam, kjer on hoče in vidi, da je potrebno. Drugače je drugim, in recimo, med njimi tudi gospodu Cegnarju. Prijatelj, on je — uradnik in kot tak ima vezane roke in zlasti so tesne te vezi in režejo v meso v sedanjih časih. Drugačnega bi si želel torej gospoda Cegnarja samo v tem oziru, da bi bil neodvisen, da bi ne bil uradnik.“

Podlipnik je vzdihnil, a ni odgovoril ničesar. Demirose pa je nadaljeval z neko ognjevitostjo, lastno edino le južnim narodom:

„Ako hočete Slovenci doseči svoje pravice, je prva vaša dolžnost, da si vzgojite neodvisne ljudi. Uradništvo mora skrbeti zase, mora plesati kakor gode država, od najmanjšega do največjega. Plemstva nimate in vam ga tudi ni treba. A imate kmeta, imate obrtnika in delavca. Zanje skrbite, da dobijo zadostno izobrazbo, da spoznajo, kaj je narodu treba, da postanejo značaji, trdni in neomajni. Potem dobite iz njih srede voditelje, ki jim boste brez skrbi izročali v oskrbo narodne svetinje. A v to je treba šol in šol in šol. In teh vam ne dajo in vam jih ne bodo dali tako hitro. Kaj torej storiti? Kje je rešitev? Ustanavljajte čitalnice, izobraževalna društva, privatne šole, večerne in nedeljske, predavanja. Hodite med ljudstvo od kraja do kraja in učite jih spoznavati resnico, kakor je hodil Kristus od kraja do kraja, od hiše do hiše in je blagoslavljal in ozdravljajal. Vaš čas je prišel, delajte in čujte in ne obupajte! Predvsem pa storite svoj narod gospodarsko neodvisen. Ustanavljajte lastne denarne zavode, zlasti na mejah in podpirajte najbolj tam, kjer preži tujec po vaših posestvih. Pustite samo stokanje in javkanje, pustite ob strani vsako sentimentalnost, zanašajte se samo na svoje krepke roke, na svojo prirojeno pridnost, na inteligentnost in delajte! V delu je spas. Lepa je vaša domovina, prijatelj, in vredna, da jo branite do zadnje srage krvi. In v tej obrambi in v tem boju bodite edini!“ —

Po dvorani in po stranskih prostorih je še vedno plulo toplo življenje, nihče še ni mislil na odhod. Etiketa se je nekoliko zrahljala in pomešali so se razni sloji med seboj. Podlipnik in De-

mirose sta še dolgo sedela za palmami, nihče se ni zmenil za njiju, nihče se ni približal, kakor bi ne vedel nobeden za ta kotiček. In prav jima je bilo. Vse, kar je čul nocoj Podlipnik iz ust svojega tovariša, mu je tako ugajalo, da ga je začel visoko čislati. Tako mlad še, pa že popoln in resen mož visokih misli in srca na pravem mestu. Želel je skleniti z njim prijateljstvo, zato ni še hotel prekiniti nocojšnjega razgovora in napeljal je razgovor na Demirosejeve družinske razmere. Demirose se je nasmehnil in dejal brez ovinkov:

„Vem, gospod Podlipnik, čemu vprašujete po tem. Svojih misli še ne znate skrivati. Gotovo ste še malo izkusili in ne veste, koliko bridkosti lahko prinese človeku odkritosrčnost. In vendar je to najlepša in najredkejša čednost. Oprostite, ali potrebno je vseeno dostikrat, da se človek naredi neumnega in se zakrknje, ker ljudje tako zahtevajo. Vam se namreč čudno zdi, da pohajam še tukaj po Trstu, navidezno brezskrben in lahkega srca, medtem ko sovražnik oblega Pariz, rojstno moje mesto, in ko se tamkaj bojujejo vsi moji bratje po krvi od dvajsetega do petintridesetega leta. Verujte mi, da mi krvavi srce in da ga ni trenotka, ko bi ne poželel hiteti tja in preliti kri za domovino, ako bi le mogel. Moja rodbina se je preselila takoj po mojem rojstvu na Dunaj, in oče si je pridobil tam državljansko in domovinsko pravico. Tako sem postal Avstrijec in kot tak sem zavezan živeti za svojega novega gospodarja. Poleg tega pa imam skrbeti za svojo mater, ki nima nobenega drugega na svetu razen mene. In moja mati, prijatelj, je pred nekaj leti — popolnoma oslepela.“

Demirose je umolknil in se zagledal v tla. Podlipnik pa se je dvignil in stopil k njemu ter mu molče podal desnico.

„Pojdiva še nekoliko naokoli,“ je pristavil nato, ko je videl, kako se je zazrcalila težka skrb na obrazu tovariševem. Slutil je, kaj se mora sedaj goditi v njegovi duši.

Demirose je potegnil z desnico preko čela in stresel glavo, kakor da bi hotel otresti skrb in žalost. Potem je vstal in dejal z drznim smehljajem:

„Je že minilo, pojdiva!“

V malem salonu je sedela rodbina Fabrova med intimnejšimi znanci in prijatelji. Tam so bili med drugimi tudi Burlattijevi in nekaj višjih dostojanstvenikov. Na Elzini strani je sedel mladi Fabro. Skušal je Elzo kratkočasiti; pripovedoval ji je v šaljivem tonu razne mestne novice, toda ona je bila raztresena in ga ni slišala. Mati jo je večkrat pogledala s skrbjo v očeh. Elza je razumela te poglede,

toda pomagati si ni mogla. Fabro se je začel prisiljeno smejati, da bi obrnil pozornost navzočih drugam, je povedal nekoliko najnovjših dovtipov na rovaš okoliških Slovencev. Med občnim smehom je nato izginil iz družbe in si je poiskal družico, s katero sta ga videla prihajati v dvorano Demirose in Podlipnik. Burlatti je bil vsled tega slabe volje in le prisiljeno je zabaval gospo Fabrovo, dasi je sicer navadno umel prav dobro skrivati svojo notranjščino. Sčasoma je ta prisiljenost oklenila vso zabavo, da je postalo skoro neprijetno. Ta in oni je izginil neopažen drugam, ako je le mogel.

Ko sta dospela Demirose in Podlipnik do te sobe, sta videla, kako je stopil iz nje Burlatti. Teman oblak je ležal na njegovem čelu. Kakor bi bil zrastel iz tal, je hipoma stal pri njem magistratni svetnik Rossi. Njegovo neznatno telo se je krivilo in njegova drobna očesca so izstopila, da je bil podoben preoblečenemu rjavemu hrošču.

„Ali ste videli kaj mojo soprogo, gospod Burlatti?“ je vprašal s suhim, ostrim glasom.

„Kaj mi mari vaša soproga, gospod svetnik!“ je odgovoril hripavo Burlatti.

Rossi je prestopil, kakor bi ga bilo speklo pod podplati in njegov vrat se je iztegnil.

„Kaj vam mar, kaj vam mar? . . . Odkdaj ste tako surovi, gospod Burlatti? Ali vas nisem vprašal lepo?“

Burlatti se je ozrl, ako kdo ne sliši. Spoznal je, da se je pre-nagil. Podlipnika in njegovega tovariša ni opazil; stisnila sta se bila v kot še pravočasno, in tako sta slišala vse.

„Bržkone pleše kje v dvorani,“ je dejal nato prijazneje. Pogledajte za njo, gotovo bo tam.“

„Bila je in ni je več,“ je rekel suho Rossi. „Ali mi morda veste povedati, kje je mladi Fabro?“

Burlatti je skomizgnil z ramo in molčal. Hotel je mimo Rossija, toda ta mu je zastavil pot.

„Stvar se tiče tudi vas in vaše časti,“ je rekel in mu trdo zrl v oči. „In ker ste v tej hiši bolj znani kot jaz, mi boste pomagali, da ju najdeva.“

Burlatti je osupnil, toda le za trenotek. Takoj se je zopet premagal in dejal nekoliko tiše:

„Pomislite, da se smešite s takšnimi nastopi. Čemu javno se blamirati, gospod Rossi? Doma med štirimi stenami obračunite, ako mislite, da je obračun potreben. Moj Bog, takšne malenkosti! In naposled, ako ste ljubosumni, gospod Rossi, ne sprejemajte v prihodnje takšnih povabil.“

Rossi je zlezel skupaj in strmel predse z odprtimi usti. Nekaj ni mogel pojmiti. Nagnil je glavo na desno ramo in odšel v nasprotno stran.

Burlatti je še zrl za njim, ko je zagledal na stopnicah iz drugega nadstropja prihajajočo gospo Rossi. Mirno in ponosno je stopala navzdol in izginila v buffetu. Nekoliko časa potem je prišel po tistih stopnicah Gvidon Fabro. Ko je zagledal oddaleč blizu vrat stoječega Burlattija, se je umaknil v plesno dvorano. Burlatti je vidno prebledel in stisnil zobe, da so zaškrtali. Nato se je obrnil ter stopil zopet v sobo.

„Ako hočete, pojdiva odtod, zdi se mi, da sva tukaj popolnoma nepotrebna,“ je dejal tedaj Demirose Podlipniku.

In odšla sta na ulico.

Točno ob dveh popolnoči je prenehalo praznovanje pri Fabrovih. Izpred hiše je zopet ropotal voz za vozom, praznile so se sobe. Zadnji so se poslavljali Burlattijevi. Toda vstopili niso v voz vsi. Odpeljali sta se samo mati in hči. Burlatti sam je ostal v hiši in krenil v igralno sobo.

Ostra sapa je brila po ulicah in vzdigovala prah prav do motno brlečih plinovitih svetilk. Zapirale so se zadnje kavarne, nerazločne temne postave so se zibale ob hišah proti domu.

Elza se je stisnila v vozu v kot in se tesneje zavila, zeblo jo je. Mati je slonela na nasprotni strani; njeno oko je bilo uprto v hčer: skušalo je prodreti temo in čitati z obraza hčerinega, kakšne so njene misli. Izpregovorila pa ni besedice vso pot do doma; a govoril je ta molk več, kakor bi bile povedale besede. Tudi ko sta dospeli domov in se razšli vsaka v svojo sobo, sta si samo poluglasno voščili lahko noč.

Elza ni mogla zaspiti. Razbeljeni so bili njeni možgani, kakor žareče železo nje misli. Težke trepalnice se niso hotele zatisniti, komaj so se za hipec zaprle, že so se zopet sunkoma odprle in zasketele. Tedaj so se narahlo odprla vrata njene sobe. Po prstih in s svečo v roki se je bližala mati. Stopila je k postelji in hotela popraviti odejo, ki je bila do polovice zdrknila na tla. A ko se je pripognila, je ugledala široko odprte oči hčerine. In še preden se je zavedla, so se Elzine lakti ovile njenega tilnika in potegnile njeno glavo k sebi. Krčevit sunek je pretresel Elzino telo, omehčala se je njena notranjščina, in kakor rahel topel dež so močile solze blede materino lice . . .

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

VI.

Drugega dne je prišel gospod Burlatti šele okoli desete ure v prodajalno in kontoar. Zgodilo se je to prvič, kar so pomnili uslužbenci v prodajalni in kontoarju, seveda razen onih dni, ko je bil zaposlen na potovanju. Zato so se danes vsi čudili in spogledovali, kaj neki to pomeni. Ko je stopil mednje, so vsi takoj opazili, da ne izgleda tako dobro kakor po navadi. Na zabuhlem obrazu so se mu pojavile neke višnjevaste pege in pod očmi so se bili povečali temni kolobarji, da so bile videti otekle. Pobledele ustnice so nervozno podrhtevale in že nekoliko sivkasti lasje so bili ob sencih namršeni. Na prvi hip je bilo uganiti, da je prečul vso noč, da se niso zatisnile njegove trepalnice niti za trenotek. Na pozdrave uslužbencev je odzdravil čemerno in kratko. Ko je slišal poročila poslovodij, je odšel v kontoar, kjer je začel odpirati došlo pošto. Pisma je polagal na več kupov, napravil na to ali ono zaznamek s svinčnikom in potem te kupe porazdelil med kontoariste. Nekaj jih je pa spravil v lasten poseben predal, potem ko jih je pazljivo prečital. Predno je še ta predal zaklenil, je vstopil dolg in suh človek škiljastih oči, oblečen v dolgo ponošeno in preobilno suktnjo nerazločne barve. Na velikih lopatastih čevljih so bile pete na zunaj pošepljene in spredaj usnje razpokano. Skrivljenega hrbta in potuhnjeno kakor maček se je plazil ta čudni obiskovalec proti stolu gospoda Burlattija.

„Kaj hočete, Perko?“ je vprašal Burlatti neprijazno. „Časa nimam, povejte nakratko!“

Perko se je še bolj stisnil, da so visele njegove dolge roke čez kolena in je izgledal prav po opičje.

„Prosim ponižno, gospod principal. Prišel sem se ponižno pritožiti, da so se nekateri delavci v skladiščih pobunili. Prosim ponižno, najhujši med njimi je tisti, kakor vedno, saj veste ponižno, oni znani Matija Štrk, ki ste mu morali že tolikrat pritrpati plačilo za enake prestopke. Prosim ponižno . . .“

Burlatti je vstal in nestrpnost se mu je čitala na obrazu.

„Kaj hočejo?“ je vprašal rezko.

Perko se je začel zvijati.

„Kaj naj hočejo, gospod principal? Saj sami veste, nezadovoljneži so, vsega imajo premalo, samo dela preveč. Zastonj bi radi žrli in denarja bi radi imeli, lahko zasluženega, da bi potem hodili po tistih svojih shodih popivat in zabavljat čez nas poštene Italijane, prosim ponižno, gospod principal. Samo tam jih šuntajo, verujte mi, samo tam se nauče takšnih lepih reči, od svojih voditeljev, gospod principal. Prosim ponižno, od teh privandranih Kranjcev in Čičev...“

„Torej povišanja plač zahtevajo, kakor razumem,“ ga je prikinil Burlatti.

„Da, povišanja plač, gospod principal. In ker mislijo, da sem jaz kriv, da se jim ne da več, so se navalili name in ubili bi me bili, da jim nisem ušel. Tekel sem naravnost k vam, gospod principal, prosim ponižno. Pojdite z menoj, pokličite policaje, ukrotiti jih moramo! Braniti me morate, gospod principal, svojega ponižnega služabnika.“

Gospod Burlatti se je hripavo zasmel.

„Torej, recimo, gre pravzaprav za vas, gospod Perko?“

„Zame? Kako to?“ je hitel oni prestrašeno.

„Naj bo, kakor hoče. Takoj pojdem z vami, da preiščemo, kar mi pravite. Čakajte hipec.“

Stopil je v kot ter vzel klobuk s kljuge. Nekaj je premišljal. Potem je zopet počasi obesil klobuk na prejšnje mesto in velel Perku:

„Stopite v prodajalno in pokličite mi Podlipnika!“

Podlipnik je prišel in Burlatti je namignil Perku, naj nekoliko časa počaka zunaj.

„Odpravite se takoj in pojdite s Perkom v skladišče,“ je dejal Podlipniku tiše. „Tam so uslužbeni sami slovenski delavci in ker ste tudi vi Slovenec, bodo imeli zaupanje do vas ter vas bodo slušali. Kakor mi poroča Perko, so se uprli in zahtevajo večje plače. Baje so ga hoteli tudi pretepti. Meni so takšne stvari zoprne in nočem ničesar vedeti o njih. Zato preiščite vi stvar natanko in mi potem poročajte. Zanašam se na vas, da boste varovali moje interese in predvsem jih potolažite z obljubami. Plačani so dovolj dobro za tisto delo, drugod niti toliko nimajo. Pomislite, goldinar na dan! In sedaj so slabi časi in zima trka na duri. Opravite torej dobro in v tem zmislu.“

Podlipnik je povetil glavo. Ni mu bilo posebno všeč to naročilo. Zato je hotel ugovarjati in se ga otresti. Toda ko se je

obrnil in vnovič zagledal v veži Perkov obraz, si je hipoma premislil. Nekaj mu je reklo, da je ta človek provzročitelj vseh nesporazumljenj. In ker so oškodovanci Slovenci, je njegova dolžnost, da prevzame to sitno nalogo. Zato se je vdal in se takoj odpravil s Perkom, ki je bil nemalo presenečen, da je dobil namesto Burlattija tega posredovalca.

Naglo je stopal Podlipnik po ulicah. Neka zadrega se ga je polaščala, z vsakim korakom večja, kolikor več ljudi sta srečavala. Kakor bi ga bilo sram, da hodi s takšnim človekom, kateremu gleda lopovščina z obraza in ki je oblečen kakor cigan, dasi opravlja pri Burlattiju službo nadziralca skladišč in je torej gotovo toliko plačan, da bi se oblekel dostojno. Kako more Burlatti sploh imeti takšne subjekte na tako zaupnih mestih. On, Podlipnik, ne bi mu zaupal nadzorstva nad svojo kozo, ako bi jo imel. Kakšne usluge je moral ta človek storiti gospodarju, da ga trpi v službi? Nehote se mu je vsililo to vprašanje. In kolikor bolj je razmišljal in razmotrival, toliko bolj je bil prepričan, da je moralo biti nekaj med obema, kar ju je vezalo. A zakaj ni šel Burlatti sam z njim? Ali je res poslal njega samo zato, ker je Slovenec? Vedno bolj so se mu križale misli, vedno bolj se mu je zapletal voz. Perko je hotel govoriti, a je zaostajal za Podlipnikom, njegove noge so bile težje, ker so bile starejše. Parkrat se je zaletel in ga je prijel za rokav, toda Podlipnik se je otresel in stopal še hitreje. Prav ničesar ni hotel slišati, dokler si ne bodo gledali vsi oči v oči. Tako bo njegova sodba nepristranska.

Ko je stopil v skladišče, je vse delo počivalo. Težaki so posedali in polegali po vrečah in se polglasno pogovarjali. Resni so bili njih obrazi, resni so morali biti torej njih pogovori. Podlipnik se je ozrl v polkrogu po njih in stopil na sredo. Perko je bil takoj za njim in zopet je odpiral usta, da bi nekaj govoril. Toda Podlipnik mu je dejal suho in odločno, dasi tiho, da niso drugi slišali:

„Nimam časa, da bi ga tratil. Kar vas vprašam, to odgovarjajte in upoštevajte, da sem sedaj namestnik gospoda Burlattija.“

Iz Perkovih oči je švignil blisk in trdo so se mu stisnile čeljusti. Povesil je nato od jeze zardeli obraz in tresoč se, je stopil korak od Podlipnika.

„To mi bodeš drago plačal,“ je siknil sam pri sebi med zobmi, a Podlipnik ga je vendar slišal. No, ni se ozrl po njem, zaničljivo se je posmejal, veselilo ga je, da ga je razljutil.

Nekaj težakov se je dvignilo z vreč, drugi so se oprli na kolce. V ozadju se je dvignila koščena laketa in se zamajala. Nekdo

je zasikal strupeno, da je zarezalo v kosti. Perko je prebledel in se stisnil, kakor bi ga zazeblo. Kakor grozeče zamolklo levje rohenje je nastalo v vrsti.

Tedaj je pa izpregovoril Mirko Podlipnik glasno in popolnoma mirno:

„Možje in fantje! Prišel sem k vam v imenu vašega delodajalca, gospoda Burlattija, da poizvem vaše želje in zahteve. Brez ovinkov in strahu mi jih razodenite, da jih potem lahko sporočim njemu, ki vam lahko pomaga. Kolikor je v moji moči, storim za vas, o tem bodite prepričani.“

Iznenadenje se je čitalo na slehernem obrazu. Nekdo se je oglasil rekoč:

„Slovenec je, Kranjec, po besedi se mu pozna. Ne bojte se ga!“

„Ne verujte mu, volk je. V ovčji obleki prihaja. Perkov zaupnik je“, je zavpil drugi.

„Zapodite ga! Vun ž njm!“ je zarohnel tretji.

„Ne, motite se, na obrazu se mu pozna, da ni tiste vrste,“ je miril prvi in se obrnil k Podlipniku, rekoč:

„Govorite dalje in ne zamerite jim. Ne morejo verjeti, da je še kje pošten človek na svetu. Niso še našli pravice in višnjevi so njih hrbti od batin. Težko jih je prepričati.“

Podlipnik je bil ves čas miren, niti trenil ni z očesom. In ta mirnost je vplivala na težake ugodno, da so utihnili in napeto pričakovali, kaj nastane iz tega.

„Ne zamerim vam vaših besed, možje. Da uvidite, kako resna mi je volja, da vam skušam pomagati, vas prosim, da izberete iz svoje srede zaupnika, s katerim hočem vso zadevo pred vašimi očmi obravnavati, da ne bo preveč govorjenja in da se izvrši vse brez prevelikega šuma. In da ne pozabim, si hočem vse tudi vpričo vas napisati. Komu torej najbolj zaupate? Počakati hočem nekoliko, da se lahko posvetujete.“

Težaki niso dolgo razmišljali. Takoj je zaklicalo več glasov:

196 „Štrk naj govori! Matija Štrk je naš pooblaščenec, on ve, kako je treba ziniti.“

Iz oddaljenega kota se je prizibal velik in koščen človek srednje starosti. Trde so bile poteze njegovega obraza in temni oblaki so bili zbrani na njegovem razoranem čelu. Kratki, ščetinasti brki so črneli nad njegovo nekoliko ohlapno ustnico in enaki lasje so silili do srede senc. Vse to je kazalo resnega in odločnega človeka. Samo njegove drobne rjave oči niso bile v pravem soglasju z

ostalim obrazom. Sijalo je iz njih nekaj mehkega in prikupljivega, kar je takoj vzbudilo v opazovalcu zaupanje. Podlipniku je bil mož na prvi hip všeč.

Ko se je Štrk bližal Podlipniku, je Perko stopil korak nazaj, kakor bi se hotel zavarovati za Podlipnikovim hrbtom. Ko je pa videl, da stoji oni povsem mirno in se nanj niti ne ozre, se je ojunačil in dejal Podlipniku:

„Ker vašega jezika ne razumem, je umevno, da morate s tem človekom govoriti laško. V mojem in gospodarjevem interesu je, da vse razumem in ga lahko zavrnem, kadar je treba.“

„Vse pride o svojem času, gospod Perko. Ne boste se imeli pritožiti. Toda v popolno razumevanje vsega je potrebno, da ga izprašam v svojem in njegovem jeziku, ker vseh fines vašega jezika še ne poznam in skoro gotovo tudi on ne. Zato boste že oprostili. Sicer pa bi se ga bili že zdavna priučili, da bi vsaj lažje nadzorovali težake in bi vam ničesar ne ušlo, kar bi lahko sporočili gospodu Burlattiju.“

Govoril je tiho in hitro, samo zadnje stavke je poudaril glasneje in s takšnim sarkazmom, da je Perko parkrat prestopil, kakor da bi mu gorelo pod podplati. Štrk, ki je to slišal in bil dobro opazil, je sklonil glavo, kakor bi se sramoval svoje škodoželjnosti, ki je tačas vzkipela v njem. Podlipnik pa je dejal glasno, da so lahko slišali vsi:

„Govorite sedaj, Matija Štrk. Razodenite mi svoje in želje vaših tovarišev ter ne prikrivajte ničesar. Ako imate tudi pritožbe, je sedaj čas, da jih zaupate.“

Štrk se je zravnal in pogledal v krogu na svoje tovariše ter je začel:

„Skrivati nimam ničesar, gospod. Govoriti hočem samo resnico, naj bo pa v korist ali škodo nam ali pa drugim. Sklenili smo, da pojdemo konec tega meseca h gospodu Burlattiju in mu predložimo neke prošnje v izboljšanje našega stanja. Toda pooblastili nismo dozdej še nobenega, da bi govoril v našem imenu. Kako pride torej gospod Burlatti do tega, da nam kar sam ob sebi hoče pomagati? Odkdaj je postal tako človekoljuben in dobrotljiv?“

Podlipnik je bil presenečen in je hotel nekaj vprašati, toda Štrk je že govoril dalje.

„Iz vaših oči čitam, gospod, da vam niso znane skrivnosti gospoda Perka, da torej ne tičite z njim pod enim klobukom. Zato vam hočem povedati, da ni drugega mogoče, kakor da je šel Perko h gospodu Burlattiju in se je nekoliko ponorčeval z njim, da bi ga

morda izlepa pripravil na to, kar ima priti. In da bi s tem vjel nas kaline, češ: glejte jaz sem vam pomagal, jaz sem pripravil gospodarja, da se je začel zanimati za vas. S tem hoče ublažiti svoje grehe pri nas in si ohraniti svojo klavrno službico, ta laški podlež. Toda mi si znamo pomagati sami, daši ne zametujemo poštene podpore od nikogar. In ako ste nam res naklonjeni vi, ki vas pa še ne poznamo, a ste naše krvi, vam bomo za vaše posredovanje hvaležni.“

Podlipnik se je pri teh besedah spomnil naročila Burlattijevega: Zanašam se na vas, da boste varovali moje interese in pred vsem jih potolažite z obljubami. Ali more pogledati težaku v oči, ako hoče izvršiti naročilo Burlattijevo? Ali ni vse to gola komedija? Toda saj sedaj še ne zahtevajo ničesar. Nič ne de, za obe stranki se ne more delati, nihče ne more služiti dvema gospodoma. Tudi obljuba mora imeti enega gospodarja. Kakor blisk so se podile take in enake misli po njegovi glavi in omahoval je samo nekoliko hipov. Ko se je sedaj ozrl po teh izsesanih ustih in po izmučenih obrazih, je bil že trden njegov sklep: „V njih službo hočem stopiti, z njimi hočem deliti svoje življenje,“ si je dejal in kakor kamen se je odvalilo od njegovega srca. Jasne so bile zopet njegove oči, ko je pogledal okoli sebe in isto je zvenel njegov glas, ko je dejal odločno:

„Zanesite se name, možje!“

Ni je bilo hinavščine v teh njegovih besedah, med tem ko se je baš sedaj zavedel, da je bil njegov prvi današnji pozdrav do delavcev le gola fraza. Ko je stopil prej s Perkom med nje, ni bil še ničesar drugega, nego samo uslužbenec Burlattijev in zastopnik njegovih interesov.

Delavci so pri zadnjih besedah Podlipnikovih zadovoljno pošepetavali med seboj, a Štrk je nadaljeval:

„Še pred nedavnim časom smo bili s svojim stanjem kolikor toliko zadovoljni. Vedeli smo, da ne more biti drugače, saj so enake razmere tudi pri drugih skladiščih. Trpeti je treba od jutra do večera in molčati, sicer smo takoj pod kapom. Toda delo in trpljenje sta naš delež in nobenemu ni bilo na mislih, da bi se zaradi tega pritožil. Izplačevalo se nam je pošteno, nihče ni stikal za nami in za našimi v prostem času. Bili smo tačas prosti in svobodni, sami svoji gospodje, daši majhni in revni, vendar gospodje. Odkar je pa nastavljen pri nas nadziratelj Perko, smo postali sužnji v pravem pomenu besede. Ne samo tukaj nam je vedno za petami, tudi v

našem prostem času zasleduje sleherno naše dejanje in prenaša vse našemu delodajalcu. Ako bi prenašal samo resnico! Čestokrat se zgodi, da smo kaznovani s prikrajšanjem dnine, ne da bi vedeli, s čim smo se pregrešili. Iz trte se izvijajo vzroki in nobeden jih ne preišče. Izreče se kazen in ob sobotah se izvrši. Izplačuje nas vedno le Perko, on ima vse zapiske v rokah, on je tožnik in sodnik. O tem smo se zadnjo soboto natančno prepričali. Gospod Burlatti ne ve o ničemer; popolnoma menda zaupa temu, ki ni vreden, da ga solnce obsije. In zato smo sklenili, da se ga prihodnjo soboto sami otresemo in da mu pokažemo, česar še ni videl nikoli. Po neprevidnosti pa je že danes zjutraj počila struna. Ali je bil pijan ali ga je zapustila pamet, je sunil brez vsega povoda tovariša Pipana z vso silo pod rebra. Tedaj se ta ni mogel zdržati in mu je prisolil zaušnico, da se je opotekel, in planili so tudi drugi nadenj. Slaba bi se mu bila godila, da se ni izmuznil kakor jegulja in zbežal. Vedeli smo, kam je šel in pustili smo delo, da se pogovorimo, kaj nam je storiti, ko se vrne ali sam ali z gospodarjem. Tako smo pričakali vas. To je bil torej neposredni povod današnji razburjenosti.“

„Razumem,“ je dejal Podlipnik. „Ali sedaj mi razjasnite še, zakaj ste hoteli z njim obračunati prihodnjo soboto.“

„Tudi to vam hočem povedati. Še do nedavnega časa nam je plačeval gospod Burlatti po devetdeset krajcarjev na dan. Ker je delo hudo in ker so tudi drugod delavcem povišali dnino na goldinar, smo prosili tudi mi Perka, naj nam izposluje enako povišanje. Bil je takrat, dva meseca je že od tega, zelo dobre volje in nam je obljubil, da to stori. Očividno je bil vesel, da smo mu sprožili tako lepo misel, od katere se je brihtna butica takoj nadejala dobička. V soboto bomo že izvedeli, kako je sprejel gospod Burlatti našo prošnjo, nam je dejal. In res, v soboto potem nam je sporočil s hinavskim obžalovanjem, da je moral gospodar za sedaj našo prošnjo odbiti. In izplačal nam je navadno dnino. Nihče se ni potem več brigal za vso zadevo, vsako soboto smo podpisali v knjigi prejem izplačil. Zadnjo soboto smo se pa prepričali, da so nam bile dnine že pred dvema mesecema povišane na goldinar in da je Perko ves ta čas ta povišek spravljal v svoj žep in nas tako ogoljufal za naše žulje. Podpisovali smo mu prazne rubrike, v katere je pozneje vpisaval svote. Kako smo prišli sedaj na to, povemo pozneje, ako bo potreba. Prihodnjo soboto smo ga hoteli vjeti in izročiti sodnji, in ga tudi bomo, ako ga prej ne ubijemo. Sicer pa sedaj še ničesar ne slutim, za kaj pravzaprav gre. Gotovo je še mnenja, da je njegov

zjutranji nastop kriv današnjih prizorov, ker sicer ne verujem, da bi se bil zatekel h gospodu Burlattiju.“

Podlipnik je od studa pljunil. Njegov čisti značaj si ni mogel tolmačiti takšne lopovščine.

„Razumem vaše razburjenje. Toda svetujem vam, da si sami ne delate pravice. Poskrbim vam zadoščenje, o tem bodite uverjeni, In ako je še količkaj poštenosti na svetu, se ga boste iznebili enkrat za vselej in se vam povrne škoda.

„Dobro,“ je dejal Štrk. „Toda vedite, da čakamo samo še do sobote, potem bomo sodili sami, ako ne bo prej v redu.“

Obrnil se je k drugim delavcem ter rekel:

„Slišali ste, kako se je dogovorilo. Sedaj pa zopet na delo! Hvala vam, gospod Podlipnik.“

Podlipnik je Štrka še nekoliko pridržal.

„Ako utegnete, zglasite se v nedeljo zjutraj pri meni v prodajalni. Rad bi govoril z vami o važnih rečeh.

Štrk je pomislil.

„Dobro, čas imam in pridem,“ je odgovoril ter se odpravil na delo.

Perko se je tačas zopet zravnal in izkušal se je celo nasmejati. Razumel ni ničesar o vsem; a ko je videl, kako delavci prijemljejo za delo, je sodil, da se je vse poravnalo izlepa. Iztegnil je roko, da bi jo podal Podlipniku v zahvalo, toda Podlipnik se je obrnil nestrpno ter rekel:

„Ostanete lahko tukaj, ničesar se vam ni bati. O izidu sporočim sam gospodu Burlattiju.“

„Pa bi mi vendar povedali, kaj zahtevajo,“ se je hlinil Perko.

„Tudi to še izveste,“ je odgovoril Podlipnik in odšel.

Perko se je zaničljivo zasmel za njim, ko je videl, da ga nihče ne opazuje. V kotu je imel zase napravljen neke vrste kurnik, to je lesen oboj z oknom, odkoder je videl po vsem skladišču. Tja notri se je sedaj zatekel in sedel na vegasti stol. Bil je truden od dolge stoje in od jeze, ki se je kuhala v njem nad Podlipnikom, da se ga je drznil tako prezirati.

Podlipnik pa je hodil sedaj počasneje proti domu. Težke so bile njegove misli. Kar je doživel danes, je pomnožilo njegove izkušnje za celo dobo. Ali je res Slovenec s svojo poštenostjo in brezprimerno deloljubnostjo obsodjen samo — v izkoriščanje in suženjstvo? Da se ob njegovih žuljih rede takšne eksistence kakor je Perko? In koliko je Perkov v Trstu! V vsaki ulici jih srečuje, na

vsakem oglu se zadene ob enega ali še več. Toda ti še niso najhujši. V razkošnih palačah, v žametu in svili, ob polnih mizah in ob penečem šampanjcu žive najgnusnejše pijavke in pijejo našo kri. In zato prepovedi o ustanovitvi delavskih društev, zato barikade na pot vsaki omiki. Na pomoč siromakom!

Ko je dospel Podlipnik v prodajalno in vprašal po šefu, ga ni bilo več tam. Odšel je bil takoj za njim, in ni ga bilo potem več na izpregled tisti dan . . .

(Dalje prihodnjič.)

Vojeslav Molè:

Sejavec.

Pomladna pesem.

Sejavec stopa čez njivo. Rano jutro je. Čez sinje gore, kjer se budijo iz zamišljenih sanj ečni lesovi, je razlilo solnce v svet morje bleska, da trepečejo pod njegovimi žarečimi valovi obzorja in se lesketa v daljini srebrni pas reke, zastor s komaj vidnim meglenim pajčolanom. Na bližnjem holmu se je prebudila dobrava in zazvenela v ptičjih pesmih. A kjer se beli v zelenem bregu vaška cerkev, je zadrhtelo v stolpu in zaplulo skoz sveži vzduh nad strehami nizkih koč v smejoča se razorana polja: zvoni jutranji zvon, poje jutranjo molitev.

Čez razorano njivo stopa sejavec. Solnce ga obsija, stopa kakor svetnik, obdan od zlatega bleska, čez vonjajoče sočne brazde. Zemlja diši vseokrog, njiva trepeta kakor mlada, ljubeča žena. In čez njo stopa človek in seje v njeno telo svoj trud in znoj, svoje upanje in bodočnost. In zemlja poje in se smeje; visoko gori pod nebom zveni odmev njene pesmi, nekje pod solncem vriska škrjanček.

In sejavec stopa čez njivo. Z božansko kretnjo iztega desnico, odpira dlan in iz nje padajo semena na vlažne grude. Brez nehanja padajo in zemlja jih sprejema vase in se spaja z njimi.

Smeje se jutro, šumijo v gorah prebujeni lesovi, vriska zemlja.

In kakor bog stopa v solncu sejavec čez njive in seje, seje življenje.

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

VII.

Popoldne tistega dne je prišel Demirose k Podlipniku v prodajalno. „Ako vam je prav, pojdiva zvečer, ko zaprete, nekoliko na izprehod v okolico. Noči so že itak dolge in človek ima spanja dovolj, ako pride tudi nekoliko pozneje domov. Dolgo že nisem bil nikjer in prav želim si nekoliko boljšega zraka.“

Podlipnik se je razveselil. Že sam je razmišljal, da bi povabil Francoza k sebi in bi se nekoliko razvedril v razgovoru z njim po današnjih dogodkih, ki so tako razburljivo vplivali nanj. Demirose mu bo morda marsikaj razjasnil in vedel svetovati. Zato je takoj obljubil, da bode pripravljen po osmi uri in domenila sta se, da se snideta na pomolu Sv. Karla.

Lep in svetel večer je bil. Na jasnem nebu je plul ščip in razsipal srebro po morju, da se je videlo tja daleč po zalivu. Velikansko bledosvetlo zrcalo se je razprostiralo pred njima, ko sta stala Demirose in Podlipnik na koncu pomola in zrla molče po lahko se vzdigajočih valih, vtopljena vsak v svoje misli. Kakor v sanjah se je na desni dvigal iz tega velikega zrcala Miramar na koncu temneče široke lise, po bregu se spenjajočega parka. Pred šestimi leti je bilo, ko je sprejel nadvojvoda Maksimilijan mehiškansko cesarsko krono, ko je izšlo od tam vabilo k nabiranju prostovoljcev. Oglasilo se jih je bilo sedemtisoč Avstrijcev in njegova pokojna mati je dobila ta čas poročilo, da je med temi prostovoljci bil tudi njen mož, njegov oče. Na fregati Novari je odplul s cesarjem v Mehiko. Čez tri leta je pripeljala ista Novara nazaj cesarja mrtvega. Do tistega časa je še vedno upala, da se vrne mož, ki jo je bil zapustil že deset let prej, njo in malega desetletnega sina, ter odšel v svet brez potrebe in iz gole lahkomišelnosti. Šestnajst let je torej preteklo, kar je izginil brez sledu in za vselej. Mati je v tem hirala in hirala, dokler je niso odnesli iz hiše za vedno. Spominja se dne, ko se je to zgodilo, z veliko bolestjo in tesnobo. Z njo je odšlo vse, veselje in sreča. Ko so jo zabijali v rakev, je zbežal v gozd, kjer ga je šele drugi dan našel stric vsega premrlega in prezeblega. Izgubil se je bil v nepoznani črni gošči. Hudo

16*

je bilo, kar je potem prestal in vse žalostne posledice te bolezni so se poznale še v poznejših letih v njegovi šibkosti. Stric ga je odpeljal s seboj na Štajersko, v malo mesto na jezikovni meji, kjer je pohajal ljudsko šolo in tam tudi pozneje stopil v gimnazijo. A že čez nekoliko let je umrl stric in Podlipnik je moral pustiti šole. Neki tovariš ga je pregovoril, da je z njim vred vstopil v trgovino. Neznansko hitro je valovalo to mimo njegovih dušnih oči sedaj ob pogledu na Miramar.

Demirose ga je predramil iz misli.

„Kam kreneva? Kar tukaj bi ostal in cele ure bi sanjal. Pa to bi bilo brezplodno. Predlagam, da greva proti Rojanu.“

„Dobro, pojdiva tja.“

Krenila sta ob obali, čez zeleni most, mimo južne postaje in na Miramarsko cesto. Hodila sta počasi, razgovarjaje se polglasno.

„Ali se vam ni zdelo čudno, da danes principala ni bilo ves dan v trgovini, razen onih par minut, ko je odpiral pošto?“ je vprašal Demirose.

„Zares, prav čudno. In povrh tega sem ga iskal opoldne v stanovanju, da bi mu poročal o izidu skladiščne zadeve,“ je odgovoril Podlipnik.

„Ah, saj res. Gospod Burlatti vam je izročil danes preiskavo v skladiščih. Znamenje, da vam zaupa. To je pri njem nekaj novega. Dozdaj je takšne reči urejal vedno sam. Častitam vam.“

„In nihče mi ni vedel povedati, kje je,“ je nadaljeval Podlipnik, kakor bi bil preslišal tovariševo opazko.

„Morda bi vam utegnil jaz raztolmačiti njegovo odsotnost,“ je dejal Demirose zateglo in počasi.

Podlipnik je postal in pogledal tovariša od strani.

„Vi vse veste, nič vam ne ostane skritega,“ je dejal nato skoro zavidno (!)

Demirose se je pikro nasmejal.

„Vse vem in ničesar ne vem,“ je pristavil zaničljivo (!)

Hodila sta nekoliko časa molče in prišla že iz mesta, ko je začel Demirose zopet pripovedovati:

„Čudne reči se godijo okoli nas, gospod Podlipnik. Naenkrat, kar čez noč se je marsikaj izpremenilo. Snoči se je baje dovršilo to, kar se je pripravljalo že dolgo. Počilo je med Burlattijem in med Fabrovimi. Ako bi ne bil izvedel iz verodostojnega vira, bi niti ne mogel verjeti in še tako dvomim, da bi se ne dalo morda še poravnati. Pa če se ne poravna, bo imelo zle posledice, najhujše za Burlattija.“

„Vi grozno mučite mojo radovednost, gospod Demirose,“ je dejal Podlipnik, „kakor kak romanopisec. Začnite enkrat pri sredi.“

„To je tako moja navada, gospod Podlipnik. Ne jezite se, še je pred nama kos poti do Rojana in do tam boste vedeli že vse, kar vem jaz, ako pojde po sreči.“

Mimo njiju je ropotal težki voz mestnega tramvaja, izmozgani konji so zadušljivo prhali. Ko se je polegel šum, je Demirose nadaljeval:

„Kar se ni bilo menda zgodilo še nikdar, da bi bil namreč gospod Burlatti zašel med igralce, se je zgodilo pedsinočnim. Opazili ste namreč lahko tudi vi, da sta se odpeljali proti domu gospa in Elza sami. Burlatti pa ni mislil igrati, ampak je hotel samo še tisti večer govoriti z mladim Fabrom na štiri oči. In ker ni našel prilike prej, je ostal tam, kjer so ostali drugi, namreč v igralni sobi. Toda čakati je moral dolgo; mladi Fabro je bil med tem odšel v mesto po svojih, lepih, potih in se je vrnil šele proti jutru. V tem so igralci z opazkami in raznimi drugimi sredstvi pripravili Burlattija, da se ni dal več smešiti in je začel igrati, da mu hitreje poteče čas. Toda iz šale je postala resnica, Burlatti se je vglobil v igro, objela ga je bila strast. Začetkoma je dobival, potem izgubljal velike vsote in vmes je zvrčal čašo za čašo, da je kmalu začel rdeti in je videl vse po dvoje. Tedaj je bil čas, da bi bil odšel in vse bi bilo dobro. Pa gospod Burlatti je imel nesrečen dan, vino ga je storilo trma-stega. Sedaj je šele pravzaprav čutil, da mora s svojim bodočim zetom obračunati. In je obračunal. Ko se je Fabro vrnil domov in je videl, da so gospodje še v igralnici, je stopil še malo mednje. Bil je precej židane volje in nič bi ne nasprotoval, ako bi ga bili povabili k igri. Pa to je preprečil gospod Burlatti. Komaj ga je začutil za svojim stolom, že je položil kvarte na mizo in se dvignil.

„Ali mi dovolite par besed na štiri oči, gospod Gvidon?“

Njegov glas je bil zadirčljiv, da se je Fabro neprijetno začudil. Toda odgovoril je vljudno:

„Stopiva v mojo sobo, gospod Burlatti, ako vam je ljubo. Takoj tretja vrata na desno, prosim.“

Odšel je naprej in kazal Burlattiju pot. Ko sta bila sama, je dejal Fabro:

„Na razpolago sem vam. Sediva.“

„Čemu? Lahko stojte opraviva,“ je menil Burlatti. „Kolikor mogoče se hočem izraziti nakratko. Vi, gospod Gvidon, ste zaročenec“

moje hčere Elze. To je javno, to ve vsak človek v Trstu in okolici. To vedo tudi izven Trsta. Ker je torej stvar jasna, vam mora biti jasno tudi to, da se sedaj obnašate kakor ženin poštenega dekleta iz poštene hiše. Da pustite svoje nočne pohode po beznicah, po lokalih dvomljivega glasu, da pustite pri miru druge ženske, zlasti omožene. Z eno besedo, da se vedete dostojno. To in nič drugega sem vam hotel povedati. Pa brez zamere!“

Fabro je stal kakor priklenjen. Na njegovem obrazu je menjavala bledost in rdečica, v njegovih prsih je kipelo. Z vso silo je skušal preprečiti izbruh, ki je hotel na dan. In res se mu je posrečilo, da se je ukrotil.

„Torej tako,“ je dejal s perečim sarkazmom. „To vam je naročila vaša goska, in vi kot skrben oče ste hiteli izvršiti na lep in dostojen način to mišijo. Glejte, glejte! Že sedaj bi mi rada ukazovala. Pa ne bo nič, gospod oče! Še sem jaz sam gospodar čez sebe in ostanem tudi nadalje. Zato se je torej že nekaj časa držala tako čudno v moji navzočnosti. Zato se je snoči vedla kakor kaka mlekarica iz okolice, da so se spogledavali že drugi gostje, ki imajo čut, kako se je treba vesti ob takšnih prilikah. Glejte jo, preganjano nedolžnost! Sporočite ji v mojem imenu, milostivi gospod, da je s tem pretrgana vsaka zveza med nama in ji je prosto hoditi po svojih potih.“

Burlatti se je hipoma streznil. Uvidel je svojo nepremišljenost, izvirajočo iz preobilo zaužite pijače, uvidel, da je vrgel poleno pod noge samemu sebi. Hipoma mu je bilo jasno, kakšne posledice nastanejo iz tega in strah ga je prevzel. Hotel je udariti na drugo struno, a ni šlo, njegova ošabnost mu ni dovolila. Pa bi bilo menda tudi zastonj to ponižanje, zakaj Fabro je že odprl vrata na hodnik in odšel v igralnico, ne da bi se bil ozrl.“

„Meni se vidi, da je ravnal Burlatti moško,“ je prekinil tovariša Podlipnik. „In s tem je pokazal, da vendar ljubi svojo hčer bolj kakor bi kdo mislil.“

„Kaj še!“ se je zasmel Demirose. „Burlatti in ljubezen! Saj je vedel za Fabrove poti že davno in se ni spotikal ob nje. Zasužnil je svojo hčer še bolj, ko mu je sooproga razodela te skrivnosti na njeno prošnjo. Zato mi je neumljivo, da je mož tako pozabil snoči svoje interese in napravil takšno neumnost. Razložiti se da morda to samo tako, da je snoči Fabro javno nastopil z Rossijevko in se je Burlatti vsled tega žbal, da se bo reč zanesla v javnost in da bo s tem med drugimi kompromitiran tudi on, in da je imel

mladega Fabra za dovetnega človeka, ki si bo morda dal kaj dopovedati. Nikakor pa ni računil, da jo bo tako izkupil. Prepričan sem, da bi v treznosti ne storil nikdar takšne budalosti in da bi brez pomisleka žrtvoval svojo hčer, samo ako bi ostala reč tajna. In še danes bi jo žrtvoval, ako bi še šlo. In sedaj vam še povem, kam je danes izginil gospod Burlatti. V Kanoso je šel in ko ni našel doma mladega, se je zatekel k staremu. Kako je opravil, ni še popolnoma znano. Nekateri hočejo vedeti, da ni bil sprejet preveč milostno, ker stara dva ljubita svojega mladiča po opičje. In tudi to ni dobro znamenje, da se je baje popoldne zaklenil v svojo sobo in ni več prišel na pogled. Vsekakor bomo v par dneh popolnoma na čistem.“

„Bolje bo za Elzo, ako se razidejo,“ je dejal Podlipnik.

„A slabše za Burlattija,“ je dostavil Demirose. „Sicer pa želim Elzi bolje kot njemu. Toda danes ne bi hotel biti ne v njeni, ne v nje matere koži in tudi jutri ne.“

Zopet je nastal nekoliko časa molk med njima. Zavila sta že z Miramarske ceste proti Rojanu. Medleje so tukaj gorele svetilke, samotnejše so postajale ulice. Skoro ni bilo slišati glasu razen iz polodprtih krčem. V ozadju je temnel zvonik in križ na njem je motno bleščal v mesečni svetlobi. Ko sta dospela v bližino cerkve, sta obstala, prijetno presenečena. Iz neke vile se je skozi odprta okna razlegala slovenska pesem. Čisti, mehki glasovi so pluli v mehkotoplo, skoro pomladansko noč. Podlipnik se ni mogel premakniti z mesta, njegovo uho je žejno pilo te glasove, toliko časa pogrešane. Odkar je odšel iz Vipave, jih ni slišal. In hipoma so ga ti glasovi zanesli tja čez Kras v prelepo dolino, tja v sredo prijaznega, pod Plazom že v snu počivajočega trga, kjer je tolikrat s svojim tenorom prvačil prav v tej pesmi. Kakor domotožje se ga je polastilo, košček domovine, zapuščene, a ne pozabljene, ga je v tem hipu poždravil, se ga dotaknil narahlo. In spoznal je v tistem hipu, da ne poznajo krvne vezi ne mej in ne oddaljenosti.

Popotnik pridem čez goro,
od doma vzamem še slovo . . .

A ko je priplula na uho kitica :

Dežela ljuba, kje ležiš,
ki jezik moj mi govoriš,
kjer znanci moji še žive,
prijatli moji v grobih spe . . .

tedaj se je dvignil tudi Podlipnikov lepi glas in Demirose ni mogel drugega, nego da se je sklonil nad svojo palico in skušal skriti to, kar se je nenadoma spočelo v njegovi duši. A ni mogel zakriti solze, ki mu je siloma porosila oko in se zasvetila v mesečini, padajoča na sveta tla okoliška. Bog ve, komu je veljala ta solza, kam je bila namenjena. Ali ne morda tja čez tisoč hribov in dolin, tja v daljno valoveče mesto, sedaj obkoljeno od železnega neprodirnega obroča, od nešteto smrt bruhajočih žrel sovražnikovih topov, tja v daljni, nesrečni Pariz? . . .

„Kje pojejo?“ je vprašal Podlipnik.

„Ali ne veste? To je Rojanska Čitalnica,“ je odgovoril Demirose. „Mislim sem, da vam je to znano.“

„Večkrat sem že bil tukaj, a nihče me še ni opozoril na to. Naši voditelji v mestu pa imajo pač mnogo dela in se ne utegnejo brigati za vse, premalo jih je. Priglasim se sam,“ je dejal Podlipnik.

„Ali hočeva sedaj gori?“

„Ne danes, gotovo imajo poskušnjo za kako veselico. In tu ni na mestu, da bi jih motila, pa prihodnjič, ko prideva zopet semkaj. Ako vam je všeč, stopiva v bližnjo gostilno na čašo vina, ali se pa vrniva.“

„Uževal sem se res nekoliko, pa vstopiva,“ je pritrdil Demirose.

Krčma je imela samo eno, še precej veliko sobo, ki je bila hkratu tudi kuhinja. Na spodnjem koncu je stalo v kotu malo ognjišče iz rdeče opeke, nad njim lesena polica z nekaterimi svetlimi lonci in s srednjevelikim bakrenim kotličem, kakršen se rabi za kuhanje polente. Ognjišče je napol zakrival dolg „pudel“, opremljen zgoraj z leseno mrežo, za katero je bilo videti nekaj pokritih krožnikov. V nasprotnem kotu so stali na dveh debelejših, nekoliko od tal podstavljenih brunih, večji in manjši sodi drugi vrh drugega. Tako se je točilo kar pred gosti, da je lahko vsak videl in se prepričal o dobroti, izvirajoči iz tega ali onega sodca. Po sobi je bilo razpostavljenih nekoliko miz, večinoma rjavo pobarvanih, tuintam precej oguljenih in ob straneh ter po plošči porezanih, nepokritih.

Ko sta tovariša vstopila, jima je silil v grlo vonj po oljčnem olju in pečenih ribah, ki je plul po vsem prostoru. Sedla sta kar za prvo mizo pri napol odprtih vratih, kjer se je ta zagatni vonj nekako izgubljal. Pri daljši sosedni mizi so sedeti štirje možje v modrikastih zamazanih bluzah, očitno težaki. Pred seboj so imeli lončeno majoliko in polne kozarce. Razgovarjali so se glasno in tuintam razburjeno. Govorili so slovensko istrsko narečje, a vmes

tudi laško, spakedrani tržaški dialekt. Mešali so eno z drugim, včasih več enega, včasih drugega. Podlipnik in Demirose sta prisluškovala.

„Kakor sem trdil prej, pri tem ostanem,“ je hreščeče govoril najmlajši izmed njih. „Vsega so krivi ti prokleti okoličani.“ Čemu se trgajo z magistratom in vpijejo, ko jim nobeden nič noče. Dobri so gospodje na magistratu in prijazni, to vam rečem. Samo laško je treba govoriti z njimi in se jim priklanjati, pa vam gredo na roko, kjer hočete. To sem poskusil sam že dostikrat. Od začetka, ko še nisem tega vedel, sem težko izhajal, a sedaj sem prav zadovoljen.“

„Prav govori,“ je potrdil njegov postaren sosed. „Človek se mora pregrinjati z odejo, kakršno ima.“

„Lahi so v Trstu domačini. Kdo naj jim torej brani delati v svoji hiši, kar hočejo,“ je nadaljeval prvi. „In kdo jih more prisiliti, da bi odstopili kot te hiše drugim.“

„Saj teh zdražb ne delajo toliko okoličani, verujte,“ je trdil tretji. „Še zmenili ne bi se za to, kakor se niso zmenili še pred nedavnim časom. Prokleti Kranjci so to, ki so zanesli ta prepir semkaj. Samo za to jim je, da delajo zdražbe in imajo iz tega dobiček. Čitalnica? In zdaj bi še to Čitalnico radi prenesli v mesto. Pa ne pojde!“

„Kako romajo vsak večer iz mesta, zlasti pa ob nedeljah in praznikih, po dva, po trije skupaj, pa tudi v celih gručah kakor božjepotniki na Sv. goro,“ se je hudoval četrti. „Da hujskajo in delajo zgago, da spravljajo lahkoverne delavce v nesrečo, pa tudi druge.“

„Treba bo pošteno nastopiti enkrat,“ je zopet govoril prvi ter dvignil pesti pred obraz svojemu sosеду. „Jaz bi pomagal.“

In zasmejali so se vsi bratci presrčno ob tej prelepi misli.

„Moj Bog, koliko je treba tukaj še pouka in vzgoje,“ je pošepnil Podlipnik Demiroseju. „Žalostno, žalostno.“

„Tu treba zastaviti vse moči, pri teh treba začeti,“ je odgovoril Demirose.

Oni pa so zabavljali vedno bolj, drugi je hotel prekositi drugega. Podlipnik se je zgražal, kipelo je v njem, da je izpreminjal barve; Demirose je to opazil in poklical račun.

(Dalje prihodnjič.)

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

VIII.

Drugí dan je prišel Burlatti zopet ob navadni uri v trgovino. Na vsem njegovem vedenju, na prevzemanju poročil, na odrejevanju posameznih poti se ni poznalo nič posebnega. Vse se je vršilo v redu kakor vedno prej. Toda dober opazovalec, kakršen je bil Demirose, je vendar videl, kako je pod tem navideznim mirom tlela žerjavica. S kakšno močjo se je trudil, da je zatrl v sebi, kar bi bilo pri drugem slabotnejšem značaju splapolalo v viden plamen.

Podlipnik je sporočil takoj zjutraj svojemu šefu, kaj se je godilo v skladiščih, kjer je nadzoroval Perko. Poročal je samo golo resnico brez svojih pripomb, kakor jo je videl in kakršna je bila. Hotel je biti popolnoma objektivni in prepustiti končno razsodbo edino Burlattiju, da mu pozneje ne bo mogel nihče ničesar očitati.

Burlatti ga je mirno poslušal. Z nobeno kretnjo ni pokazal, da bi ga bilo to poročilo presenetilo ali vznemirilo; kakor bi bil vse to vedel že davno. Ko je Podlipnik končal, je nekoliko pomislil, potem pa dejal:

Dobro. V soboto zvečer pojdete vi v skladišče in izplačate težakom tedensko dnino. S Perkom ne govorite nobene besede, pač pa vplivajte pomirjevalno na delavce, da se ne zgodi kak nevšečen kraval. To vam ne bode težko po vsem, kar ste mi sedaj pripovedovali. Povejte jim tudi, da bodo odslej redno plačani kakor zahtevajo. Ako bi pa hoteli, da se jim povrnejo vsote, ki jih je zanje oškodoval Perko, recite jim, da se bo zadeva natančno preiskala in da dobe potem tudi te izplačane. Če pa nihče tega ne opomni, molčite tudi vi.“

„Po mojem mnenju bi se to moralo zgoditi, naj zahtevajo ali ne,“ je dejal Podlipnik odkrito.

„To vas nič ne briga, gospod Podlipnik,“ je odgovoril Burlatti trdo. „Vi storite samo to, kar vam ukažem.“

Podlipnik se je molče poklonil in ni rekel besedice. Oni pa je nadaljeval:

„Ako bodo zahtevali, da se Perko umažne s svojega mesta, recite jim, da se to gotovo zgodi v kratkem, ker sedaj nimam nobenega, da bi ga postavil tja. Toda tudi o tem molčite, ako ne zahtevajo izrecno.“

Podlipnik je začudeno pogledal Burlattija. Ni hotel verjeti svojim ušesom. In čudne misli so se porodile v njegovi glavi. Misli, kakršne je mislil že tačas, ko je stopal po mestu s Perkom v skladišče, da preišče vso zadevo. V kakšni zvezi je moral biti Burlatti svoječasno s tem človekom? Kaj je bil Perko v svojih mlajših letih, preden ga je vzel v službo Burlatti? Sedaj je bil prepričan, da je moralo nekaj biti nekdanj med njima in da se Perku ne bo skrivil niti las. Kvečemu, da ga premesti iz skladišč na kako drugo mesto, ako pride do skrajnosti. Toda naj bo temu kakor hoče, on bo sedaj sam vestno pazil, da se delavcem ne bodo godile krivice in da se jim izboljšajo razmere. Zato je že zadnjič povabil k sebi Štrka. Ako pridobi njega, pridobi vse druge in nič mu ne ostane skritega.

Te misli so kmalu izpodrinile druge, ko je zopet opravljal v prodajalni svoje posle. Že Demirose mu je bil včeraj rekel, da mu Burlatti nenavadno zaupa, ko mu je poveril tako delikaten posel. Odkod izvira to zaupanje, ako je resnično? In da utegne biti resnično, v tem ga potrjuje zopet današnje naročilo o sobotnem izplačevanju delavcev in o vsem, kar je s tem izplačevanjem v zvezi. Da bi ga bil izbral v to zaradi tega, ker je Slovenec in tako najlaže vpliva nanje, je sicer naravno, ali ni tako lahko umevno, ker je on sam še tako malo časa v Burlattijevi službi in vsi težaki tudi dobro govore laško. Lahko bi bil torej ta posel izročil drugemu. Vsekakor mora imeti Demirose prav.

In Podlipnikove misli so prešle k Demiroseju. Kako simpatičen in vrl človek, nadarjen in vztrajen! Ohraniti si je vedel svojo samostojnost in neodvisnost v mišljenju in v nastopu, ohraniti svoje nepokvarjeno čustvovanje, dasi niso njegove razmere baš najsijajnejše. In kakšen ljubitelj Slovanov! Marsikomu izmed nas bi bil lahko v zgled. Lahki so mu zoprni zaradi njih hinavščine in strahopetnosti. In tako je bil prisiljen poiskati si družčine svojemu značaju primerne. Našel jo je in v njej se je naučil ljubiti Slovana. In v svojem širokem obzorju je spoznal nalogo, ki čaka te narode, v njem vidi veliko bodočnost njihovo . . .

Zunaj je bil deževen dan. Tanko in gosto je padalo iz nizkih oblakov, kakor bi se vsipali milijoni šivank na ulice. Pod nogami se je kopičilo mastno črno blato, kakršno je menda doma samo v

Trstu. Kakor klej se oprijemlje obuvala in ga prileplja k tlaku. V prodajalni je bilo danes nenavadno malo opravila. In ni čuda, da se je Podlipnik vdal neke posebne vrste sanjarenju in da ga to razpoloženje ni zapustilo do večera. Vsa zadnja doba njegovega življenja mu je stala pred očmi. Vipavski tabor in njegovo navdušenje, njegovo slovo od prelepe doline, njegova pot čez Kras, njegovo spoznanje z Zego. Da, Zega! Tega bo treba enkrat obiskati in z Demirosejem. To bo zopet lepo popoldne. Kakšen je bil njegov prihod v Trst, prvo prenočevanje v hotelu? In potem predstavitev gospodu Burlattiju in prvo srečanje z Elzo. Pri tem spominu mu je postalo tako mehko pri srcu, da se je obrnil v kot, zakaj nenadno rdečico je začutil na svojem licu. Čemu vse to?

Naenkrat se je zvečerilo, prej nego navadno. Dež je nekoliko ponehal, a v ulice se je zagnetla od morja gosta megla in legla više in više. Postalo je neprijetno mražeče, ljudje na ulici so se tesneje zavijali v svoje plašče in pospeševali korake. Namesto svetilk so se videli samo motni umazanorumeni kolobarji, kakor v zraku plavajoči. Od obali so se neprestano oglašali rezki žvižgi parnikov, dajajoči tako znamenja drug drugemu, da se izognejo nesrečam. Pogreznilo se je bilo mesto in izginilo, kakor bi se bilo vdrlo v tla.

Nekdo je stopil v prodajalno in vprašal po gospodu Burlattiju. Pokazali so mu v kontoar. Prijazno ga je sprejel Burlatti in mu ponudil sedež. Toda oni je odklonil in mu je nekaj pripovedoval kar stoje. In Burlatti je prebledel in planil kvišku. S tresočo roko je vzel klobuk in oblekel površnik. Mudilo se mu je.

„Nesreča gotovo,“ je menil nekdo.

„Nesreča, da. Toda kakšna?“

„Morda se mu je potopila ladja, ki bi naj nocoj prišla iz Dalmacije.“

„Nekaj takšnega bo gotovo.“

Demirose ni rekel ničesar. Molče je pisal dalje neko pismo, dokler ni končal. Potem pa je vzel klobuk in odšel iz kontoarja. Čez kake pol ure se je vrnil in sicer skozi prodajalno. Stopil je k Podlipniku ter mu zašepetal:

„Starega Fabra je zadela kap. Baje je bil takoj mrtev.“

Podlipniku je zastala beseda.

„Burlatti je hitel tja, takoj ko je bil o tem obveščen,“ je nadaljeval Demirose. „Ali mladi Fabro ga je zavrnil pred durmi. Ni mu dovolil vstopa.“

„Kaj to pomeni?“ je vprašal Podlipnik plašno.

„Da je med Burlattijem in Fabrom vse končano,“ je dejal Demirose počasi in s poudarkom.

„In da se z današnjim dnem, šele pravzaprav začenja nesreča Burlattijeva,“ je pristavil čez nekoliko časa, ko ni Podlipnik ničesar odgovoril.

Prav tistikrat je prišla v prodajalno Elza. Vprašala je po očetu. Očividno je bilo, da ne ve še ničesar. Prijatelja sta bila v zadregi. Ali naj ji povesta to najnovejšo novico? Kako sprejme? Ali ni morda bolje, da jo izve iz drugega vira?

Elza je opazila, da ji hočeta nekaj prikriti. Že nekaj časa je bila navajena gledati bistro in sklepati logično. A navajena je bila tudi na same udarce, prihajajoče od vseh strani, zato je bila utrjena in se ni bala izvedeti neprikrite resnice. Stopila je korak naprej, prav tik Podlipnika in mu pogledala naravnost v oči. In kakor nevede je položila svojo drobno, mehko in gorko roko na njegovo.

„Kaj se je zgodilo, gospod Podlipnik? Prosim.“

Podlipnik je bil omamljen. Čemu vprašuje ravno njega, zakaj se ne obrne do Demiroseja? In s takšnim glasom, ki zveni kakor bi se kdo rahlo dotikal srebrnih strun.

Tedaj mu je prihitel na pomoč Demirose. S svojim izrazitim glasom ji je povedal, kaj se je zgodilo. Niti tega ji ni zamolčal, da so njenega očeta odpravili iz hiše.

Na Elzinem obrazu ni bilo čitati, kako jo je zadela ta novica. Zahvalila se jima je vljudno ter odšla.

„In vendar sem videl, kakor bi bil svetel žarek za hipec posijal na njenem bledem obrazu,“ je dejal Demirose Podlipniku. „Tako se zasveti samo žarek upanja.“

Podlipnik pa je stal kakor v sanjah in zrl na vrata, skozi katera je odšla Elza. Njen srebrni glas je še zvenel po njegovih ušesih, njeno toplo roko je še čutil, kako je počivala na njegovi . . .

IX.

Ves Trst je bil na ulici. Pokopavali so starega Fabra. Nepregledna vrsta kočij se je vozila za krsto, obloženo z neštevilnimi težkimi venci. Vsa tržaška društva, ki jim je bil Fabro sodelujoč član, in ona, ki so ga bila imenovala za častnega uda, so se udeležila pogreba s svojimi znaki in zastavami. Z magistrata in drugih mestnih hiš so visele črne zastave, vsa okna onih hiš, mimo katerih se je pomikal sprevod, so bila odprta in v njih okviru se je gnetla

glava pri glavi. Spredaj je stopala godba, a zaključil je spreved voz, napolnjen z venci, kolikor jih ni moglo na krsto.

Burlatti je dal zapreti svojo trgovino v znak sožalja. Vsem svojim poslovodjem in kontoaristom je izrazil željo, da se udeleže pogreba. Sam je ukazal napreči svoj najlepši voz, pregrniti ga s črnimi trakovi. Ko je privozil pred hišo žalosti, so mu molče naredili prostor in uvrstil se je takoj za vozom mladega Fabra. Zraven njega je sedela gospa njegova in Elza. Ko se je prikazal mladi Fabro na ulici, je osupnil. Tega se ni nadejal po vsem, kar se je bilo zgodilo. A takt je zahteval, da se je uklonil. Komaj vidno je upognil glavo proti Elzi in gospe Burlattijevi ter stopil z materjo v svoj voz. Tako se je prevarilo javno mnenje in le malo jih je bilo med vso to množico, ki so vedeli za to novo hinavščino. Elza je bila torej še vedno nevesta Gvidona Fabra.

Stari Fabro je bil tudi mestni svetnik. Po njegovi smrti je bilo torej izpraznjeno to mesto in v kratkem bode treba voliti namestnika za ostalo dobo. In tu se je takoj javno mnenje pojavilo v prilog gospodu Burlattiju. Trebalo je samo, da volilni odbor sprejme in priglasí njegovo kandidaturo. Tako je vse kazalo, da se bode izpolnila gospodu Burlattiju že davno negovana želja, da bo nasičena njegova častilakomnost. Saj je imel v odboru veliko privržencev in osebnih prijateljev, ki mu ne bodo nasprotovali in ki bi ga bili že pri zadnjih volitvah radi spravili v mestni svet, pa niso mogli prezreti in potisniti tako hitro v stran starejših kandidatov. Zdaj pa je bil čas za to. O kakem razporu med njim in Fabrom se ne bo tako hitro izvedelo, leto žalovanja Fabrovega mu je dobro došlo, da se množica ne bo menila, kako da se odlaša s poroko. V njegov volilni okraj je spadalo mnogo slovenskih okoličanov, ki so imeli svoja posestva že na mestnem ozemlju. Te je bilo treba pridobiti, da bode zmaga popolna. Mladi Fabro bi jih bil pridobil z eno samo besedo. Toda kako bo zdaj, ko je on nasprotnik njegov? Koga naj si pridobi, da bode delal zanj med Slovenci? Burlatti je razmišljal in razmišljal, kako bi si pridobil naklonjenost dozdanih nasprotnikov. Prišel je na dobro misel. Česar ni hotel storiti prej, je storil sedaj. Poklical je k sebi Perka in se je dolgo razgovarjal z njim v v svojem stanovanju. Posledica tega je bila, da je Perko izginil iz skladišč in da je na njegovo mesto prišel Slovenec — Matija Štrk. Kdo bi popisal začudenje in veselje med težaki, ko jim je sam gospod Burlatti prinesel drugega dne to novico. Kolikor jih je Perko oškodoval, dobe takoj povrnjeno in za ves čas, a zraven jim še

poviša plačo na goldinar in petnajst krajcarjev dnevno. Težaki so se spogledovali in zadovoljno mrmranje je nastalo v vrstah. Nekdo je dejal glasno:

„Za to se imamo zahvaliti gospodu Podlipniku. On nam je pomagal. Živio Podlipnik!“

In zašumelo je po skladišču iz vseh ust:

„Živio Podlipnik!“

A nekdo je potem zaklical:

„Živio gospod Burlatti!“

In zopet je zagrmelo:

„Živio gospod Burlatti!“

Burlatti se je zadovoljno nasmehnil. Videl je, da je tukaj zmagal.

A hkratu je prišel na neko drugo misel. Podlipnik je postal med to množico hipoma popularen, on bo moral zgradbo nadaljevati, on bo moral zanesti glas o njem tudi iz teh skladišč med druge Slovence, ki je bržkone že z njim v dotiki, on bo moral voditi celo akcijo in pomagati njemu, Burlattiju do cilja.

Takoj ko je prišel Burlatti domov, je poklical k sebi Podlipnika, in sicer v svoje stanovanje, kjer je bil sprejel Perka. Podlipnik bi se bil takšnemu povabilu še pred nekaj časom začudil, a ono namigavanje Demirosejevo in lastno sanjarenje o Burlattijevem zupanju v njega je provzročilo, da se mu je videlo to povabilo čisto naravno in samo ob sebi umevno. Zato se mu je odzval popolnoma neprisiljeno.

Burlatti je primaknil mizico s kadilno opravo in ponudil Podlipniku dehtečo smotko. Prav takšno je zapalil samemu sebi.

„Povabil sem vas k sebi, gospod Podlipnik,“ je začel Burlatti nekako v zadregi, „da vam povem, kako sem danes že sam opravil zadevo s skladiščnimi delavci. Dovolil sem jim vse, kar so zahtevali in še nekoliko več, ker sem izprevidel, da imajo prav in da je bila takšna uredba potrebna. S tem torej odpade vaša naloga in se vam samo še zahvaljujem, da ste jo bili voljni prevzeti.“

Podlipnik se je molče poklonil, a nekam neprijetno mu je bilo o tem razkritju. Oni pa je nadaljeval:

„Za nadzornika sem postavil Štrka namesto Perka, in tako se ne bodo mogli pritožiti, da morajo biti podložni sovražniku. In tudi škodo sem jim povrnil do zadnjega vinarja.“

Tu se je Burlatti odkašljaj in otresel pepel svoje smotke.

„Pa sem vas hotel vendar še nekaj prositi,“ je nadaljeval obotavljaje se. „Vi imate namreč znanje med odličnimi slovenskimi

krogi, kakor se mi je poročalo in — bilo bi mi prav ljubo, ako bi se, razumete, izvedelo, kako človekoljubno postopam s slovenskimi delavci.“

„Zakaj ne, gospod principal?“ je dejal Podlipnik. „To vam prav rad storim, takšne reči je dobro, da se izvedo in po zaslugi ocenijo.“

„Kajneda, kajneda?“ se je zadovoljno smehljaj gospod Burlatti in gledal za dimovimi kolobarji, kako se vijejo proti stropu.

„Pa še nekaj, gospod Podlipnik. V kratkem bodo volitve v mestno svetovalstvo. Namesto pokojnega Fabra treba izvoliti novega poslanca. Ne ve se še, katerega kandidata postavi naša stranka. Da slovenska stranka ne bo še lastnega postavila, to je gotovo. Zato bi rad izvedel, čigavo kandidaturo bode podpirala in kdo izmed naše bi ji bil najljubši. In tedaj sem mislil, da bi mi vi lahko izkazali tudi to uslugo in bi poizvedeli, komu so naklonjeni.“

Podlipniku se je zasvitalo.

„In da bi v vsakem slučaju delali med ^{vašimi} vašimi rojaki zame, ako bi me naša stranka proglasila za kandidata,“ je naglo, skoro v eni sapi izgovoril Burlatti.

„Saj ne silim v vas, da se takoj odločite,“ je pristavil naglo, ko je videl, da Podlipnik molči. „Premislite najprej vse dobro in gotovo pridete do zaključka, da podpirate dobro stvar, ako se zavzamete zame. Toda za danes dovolj, gospod Podlipnik. Upam, da se nisem motil, ko sem vam toliko zaupal. Zbogom za sedaj, pa obdržite zase!“ —

Podlipnik ni vedel, kako je prišel iz sobe. Vse se je vrtelo okoli njega, nobena prava misel ni hotela dozoreti v njegovih možganih. Kako to, da so si izbrali za orodje ravno njega? Njega, ki ni še nič. In vendar je nekaj. To kaže posel, ki mu ga hočejo vsiliti. Nekaj in nič, to ne gre skupaj. Torej je nekaj. Vse vprek so se mešale nejasne misli. Tesnoba se je polastila njegovega srca. In iz te tesnobe se mu je izvil polglasen vzklik. Kaj hočejo narediti iz tebe, Mirko Podlipnik? In iz vseh kotov na praznih stopniščih je odmevalo: Izdajalca hočejo narediti iz tebe, Mirko Podlipnik. Tedaj se je hipoma zravnal. „Ne, nikoli ne! Motijo se, motijo!“

Tedaj je zaslišal rahle stopinje. Nekdo je prihajal navzgor po stopnicah. Bila je Elza, vračajoča se domov. Ko ga je zagledala, se je ustavila pred njim. Podlipnik se je zdrznil. Njegovo oko je vprašujoče in hkratu plašno pogledalo proti njej, ki je stala pred njim vitka kakor gorska vila, lepa in sveža kakor pomladansko jutro.

„Kaj neda boste izpolnili željo očetovo, gospod Podlipnik? Veliko zaupanje ima do vas,“ je izpregovorila z onim čudovitim glasom, ki je Podlipnika popolnoma omamil.

Ničesar ni mogel odgovoriti. Njegove prsi so se burno dvigale.

„In tudi jaz vam zaupam, popolnoma zaupam, gospod Podlipnik,“ je pristavila in povabila oči.

Podlipniku se je nekaj utrgalo v prsih. Ne da bi bil kaj odgovoril, je drevil navzdol po stopnicah. In ni šel več v prodajalno. Kakor brezumen je divjal po ulicah in dospel na obal. Močan široko je bil razljutil morsko osrčje, visoko so se dvigali peneči valovi in votlo grozeči pljuskali čez obrežje. Nizko nad nje je sililo temno oblačno nebo. Podlipnik je stal na bregu nepremično kakor kip. Valovi so prihajali do njega, močili njegovo obuvalo, njegovo obleko. Ničesar ni videl, ničesar čutil. Niti ni opazil, da se nahaja v nevarnosti.

Krepka roka ga je potegnila za seboj, neki glas mu je vpil na ušesa:

„Ali ste nori, gospod? Ne vidite, da vas pogoltne val?“

Podlipnik se je zdramil in se iztrgal ribiču, ki ga je pravočasno otel. Krenil je proti domu in se vrgel na posteljo. —

X.

„Dober dan, gospod Podlipnik!“

Podlipnik je dvignil glavo iznad knjižice, ki je vanjo pravkar zapisaval račun za neko stranko. Pred njim je stal visok mož, lepo praznično oblečen. Izpod novega klobuka so silili črni lasje, izpod nagubanega čela je zrlo dvoje majhnih rjavih oči prijazno in zadovoljno. Podlipnik ga je komaj spoznal.

„Vi ste, Štrk? Kako ste se izpremenili v teh par dneh. Kar pomladili ste se, odkar vas nisem videl. To me veseli,“ je dejal Podlipnik in mu stresel desnico.

„Povabili ste me zadnjič, da se danes zglasim,“ je odgovoril Štrk. „To sem storil toliko rajši, ker se vam moram zahvaliti še za usluge, ki ste jih storili meni in mojim tovarišem. Vemo, da ste bili vi tisti, ki nam je olajšal stanje in ki se je zlasti potegnil zame. Torej še enkrat, hvala vam in razpolagajte z menoj in vsemi nami.“

Podlipnik je bil v zadregi. Lahko bi si bil prilastil zasluge, ki jih ni imel, in s trgovskega stališča se mu to ni videlo nič napačno. Toda njegova tankovestnost mu ni tega dopustila, hotel je ostati čist in neomadeževan nasproti samemu sebi. Zato je dejal:

„Motite se, gospod Štrk. Pri vsej te zadevi nimam druge zasluge, nego to, da sem vam samo želel izboljšanja. In ta moja želja bi bila ostala gotovo še dolgo samo želja, da vam ni pomagalo naključje. Ne morem vam razložiti vsega, za sedaj mi samo verujte, pozneje se gotovo prepričate. Seveda vam od srca čestitam, da se je tako zgodilo.

Štrk se je neverjetno nasmehnil, mislil si je svoje, a Podlipnik mu je bil sedaj še ljubši.

„Hoteli ste mi nekaj povedati, gospod Podlipnik.“

„Mnogo, Štrk. Toda tukaj ni prostora za naše pomenke, pa tudi časa ni sedaj. Ali ne bi se mogla dobiti kje popoldne, da bi lahko govorila nemoteno?“

Štrk je pomislil in sklonil glavo.

„Vedel bi, gospod Podlipnik, toda ne upam si izreči,“ je dejal skoro nato počasi in beseda mu ni hotela prav iz ust.

„Nič naj vas ne moti, Štrk. Kamor hočete, tja pridem z veseljem,“ ga je bodril Podlipnik.

„Tedaj bi želel, da bi prišli k meni na dom. Povabil sem za popoldne par najboljših tovarišev, da praznujemo skupno to našo službeno izprembo, in sedaj ne morem odreči. Posebno bi me veselilo, ako bi bili tudi vi v naši sredi. Seveda boste morali zatisniti oči, ko boste prestopili moj prag,“ je hitel v eni sapi Štrk in se je oddehnil, ko je končal.

„Prav, Štrk, prav. Tako bo najbolje. Nič naj vas ne skrbi, gotovo pridem,“ se je razveselil Podlipnik. „Toda povedati mi morate, kje stanujete in v kateri uri me pričakujete.“

„Tudi ako bi vam povedal, me ne najdete,“ se je zasmel Štrk. „Najbolje je, da pridete ob dveh ali treh, kakor vam je ljubo, na trg pred magistrat, kjer vas počakam.“

Ves srečen se je poslovil Štrk. Ob izhodu je zadel na trgovskega učenca Andreja Švaro. Postal je in se zagledal vanj, kakor bi iskal nekaj v svojem spominu. Potem je pa hipoma položil svojo desnico na mladeničevo ramo ter dejal:

„Ne utajiš mi, da si sin Andreja Švare, starega prijatelja izza mladih dni. Kaj te je zaneslo semkaj? Ali oče še živi?“

„Še živi in trden je kot škala,“ je odgovoril mladi Švara in ponosno pogledal Štrka.

„Nisem ga videl že dolgo vrsto let. Lepši časi so bili tistikrat,“ je dejal sanjavo. „Kadar te obišče, reci mu, da ga pozdravlja Matija

Štrk, tisti, ki sta skupaj pritrkavala v zvoniku na Vojščici. Ali veš, kakšen razgled je od tam?“

Mladi Švara je gledal z začudenjem resnega moža, ki se mu je zazdel v tem hipu kakor velik otrok.

„Kaj ne bi vedel?“ je odgovoril in videti je bilo, da je bila že vsa duša njegova tam gori v zvoniku, kjer je tudi sam prečepal in pritrkaval po dolge ure, kakor v prejšnjih časih njegov oče in njegov prijatelj Matija Štrk. —

Popoldne takoj po obedu je krenil Podlipnik nekoliko na izprehod, predno se sestane s Štrkom. Bil je lep dan, dasi že nekoliko mrzeč. Po ulicah je bilo vse živahno, ljudje so v gručah zapuščali mesto ter se odpravili v okolico, da po svoje prežive in užijejo prosto nedeljsko popoldne. Mimo njega so drdrale kočije, iz njih so zrli zadovoljni mladi obrazi, semtertja blede in izpito lice bolnikovo, ki so ga peljali iz zatohle sobe na zrak in svetlobo. Ob obali se je gnetlo ljudstvo, mladega in starega moškega in ženskega, otrok in otroških vozičkov, vojaštva in služabništva. V pripravljene čolne so posedale zaključene družbe, dvigala so se vesla in pljuškala na morsko svetlo gladino, zibali se čolni in polzeli med jadrenicami in parniki tja ven po prostranem pristanišču. V ozadju je rumenela gora, visoko gori pod vrhom se je svetil obelisk, z reber so gledale rumene, rdeče in bele hiše in hišice.

(Dalje prihodnjič.)

Fl. Golar:

Deseti brat.

Smehlja se v solncu mladi maj,
siničja pesem žubori,
in rožne sanje plete gaj. —
Kje tvoja sreča se mudi?

Zakaj si bil na svet poslan,
odkod si prišel v grenki dan,
zakaj ni bila zibka grob,
zakaj si sam svoj temni rob?

Ti sam si mati svojih ran
in oče bolečin in sanj
in hodiš sam srce orat,
nemiren, tuj — deseti brat!

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

VIII.

Podlipnik je hotel zaviti na magistratni trg, ko je na voglu trčil ob mladega človeka. Oba sta se ustavila in si za hipec zrla v obraz.

„Porenta! Ali si res ti?“

„Jaz v lastni osebi. In ti? Podlipnik, gotovo!“

Podala sta si roke.

„Kaj počneš v Trstu, prijatelj?“ je vprašal Podlipnik.

„Jaz? Oj, že par let sem tukaj pri pošti uradnik. In ti?“

Podlipnik mu je nakratko razložil svoje razmere.

„Pa dobro, dobro,“ je hitel Porenta. „Ali imaš kaj časa? Lahko greva nekoliko skupaj, popoldne sem prost.“

„Danes ne, sicer pa vedno lahko razpolagaš z menoj.“

„Pa dobro, dobro. Stanujem v ulici Sanita št. 4, drugo nadstropje. Veselilo me bode, ako me obiščeš. Predstavim te svoji ženi. Videl boš moje rodbinsko življenje. Srečno, imenitno naravnost! Srečo sem imel, srečo. Kaj pa ti, si še samec? Gotovo, gotovo. Čemu bi se še ženil in na kaj, ko si še tako odvisen.“ *Prav slovensko*

„Čestitam ti, da si imel srečo v življenju,“ je prekinil Podlipnik njegovo gostobesednost. „Toda tvoja gospa soproga je gotovo Slovenka, kajne?“

Porenta je osupnil nad tem vprašanjem, toda zbral se je hitro.

„Slovenka? Seveda, seveda. To se pravi, slovensko zna prav dobro, prav dobro.“

„Torej tudi čuti slovensko?“

„Seveda, seveda, gotovo. To se pravi, o tem se pri nas ne razgovarjamo. Čemu bi se, ko ni potrebno.“

Porenta se je smejal in smejale so se njegove plave oči. A hipoma se je spomnil, da se mu nekam mudi.

„Ali oprostite za sedaj, prijatelj. Čaka me v kavarni uradni tovariš. Torej obišči me kmalu!“

Naglo mu je podal roko in hitel dalje . . .

Podlipnik je krenil pred magistrat. Oddaleč je že zagledal visoko postavo Štrkovo, stoječo vprav na sredi trga. Pri njem sta bila še dva druga moža, očitvidno delavca. Ko je pristopil Podlipnik, je spoznal v obeh težaka iz Burlattijevih skladišč.

Podal je vsem trem roke.

„To sta moja tovariša, Kemperle in Štoka,“ je predstavil Štrk. „Povabil sem ju, kakor sem vam povedal že dopoldne, da se malo porazvedrimo pri meni. Dva druga, Bajc in Grča, sta gotovo že gori. Ako vam je torej drago, gospod Podlipnik, pa nastopimo pot proti mojemu stanovanju.“

Tako so se odpravili dalje.

Skozi magistratni prehod so prišli v staro mesto, v labirint ozkih ulic in zagat. Visoke, temne hiše, s strehami se nagibajoč skoro ena na drugo, z ačrnela, izprana in oguljena okna, nizki, nesnažni vhodi. Odrasel človek bi semtertja lahko stopil s praga na nasprotni prag z enim samim korakom, bi skočil iz okna na okno nasprotne hiše brez vsake nevarnosti. Vse stisnjeno, vse drugo vrhu drugega, nikjer prave svetlobe, nikjer oživljajočega zraka. Iz vseh kotov vonj po plesnivosti in gnilobi, po starosti in smrti, vmes vonj po tisočletni jetnišnici. Iz teh zidov ni rešitve, ni izhoda. Kogar so pogoltnili, ga ne izpuste več, obsojen je za večno. Tu životari ne vredno življenje, tu se plodi brezmiselno, dela brezzavedno in umira v zapuščenosti in gnilobi. Kakor v zasmeh gleda na vse to iz silne višine krpa modrega in globokega neba, lepa in nedosegljiva.

Kolikor dalje so šli, toliko tesneje je postajalo Podlipniku. Dasi je že toliko časa v Trstu, vendar še ni bil prestopil tega dela mesta. Instinktivno se ga je ogibal, kakor bi slutil zase nevarnost. In sedaj ga je stresal mraz ob vsakem koraku, se ga je pollaščala vedno večja razburjenost in nerazumljiva zlovoljnost. Iz nizkih krčem se je razlegalo vpitje, prepevanje iz ohripelih moških in ženskih grl, po umazanem tlaku so se valjale kopice bosih, napol nagih in zamazanih otrok, vpijočih, preklinjajočih in pretepajočih se. Pred pragi posameznih hiš so postajale čudno opravljene ženske z visokimi značilnimi frizurami, z velikimi uhani, napol gosposke napol berarške, mežikajoče, polglasno vabeče, topo, gnusno se nasmihajoče. Zadevale so se s komolci ob mimoidoče moške, zastavljale jim pot. Semtertja je izginil s to ali ono za pragom nedorasel mladenič, bled in izmozgan, semtertja vpognjen dedec tresočih kolen in povešenih lic, ki ga je že izdavna zapustila mladost in zadnja moč, a ne še brezplodna domišljija in prirojena poltnost. Vselej, kadar

Delstvo

so se odprla in zaprla vrata za takšnim parom, je bruhtil na ulico curek vonja po neprezračeni prostorih, po preležanih, z mnogoletno nespoštljivostjo človeškega telesa nasičenih tapetah, divanih in posteljnini.

Resno so stopali naši znanci dalje. Pospešili so korake, da se izmotajo iz teh zatohlih ovinkov.

„Oprostite, nisem vas mogel peljati drugod; do mojega stanovanja je samo ta dohod,“ je dejal Štrk Podlipniku, ko so dospeli v hrib v nekoliko svetlejšo in bolj zračno ulico. „Vsak dan me vodi pot po večkrat skozi te rove, a privadil sem se in ne zadene me več v živo ta nesnaga, kakor me je zadela v prvih časih.“

„Dosti ste morali prestati,“ je odgovoril Podlipnik. „Toda ali niste mogli dobiti nikjer drugod stanovanja, da ste morali zaiti semkaj?“

„Stanovanj je mnogo, gospod Podlipnik, a ni jih za težaka in delavca. Prvič vas z družino nikjer v kaj boljšega ne sprejmejo, drugič pa toliko plačati ne morete, kolikor zahtevajo. V teh brlogih se pa stanuje ceno in zaradi tega se potrpi mnogokaj. Da bi videli, kako stanujejo šele moji tovariši! Jaz sem grof med njimi. Sicer se pa mislim sedaj vkratkem preseliti nekoliko iz mesta, dasi bom imel daleč na delo. Sedaj si že lahko to privoščim, ko se mi je stanje izboljšalo. Tu ni prostora za otroke, ako nočem, da se mi okužijo prezgodaj, da se pogreznejo v močvirje pod svojimi nogami. — Toda tu smo doma. Dovolite, da stopim naprej in vam pokažem pot.“

Po nekoliko kamenitih stopnicah so stopali navzdol kakor v klet. Dospeli so v kratko in ozko vežo. Štrk se je moral pripogniti, da ni zadel z glavo v nizki začrneli obok. Sključen je stopal do vrat na levici in jih odprl. Bili so v kuhinji, majhni kakor kurnik. Skozi okence je odnekod prihajala nejasna svetloba, da so se jedva razločevali predmeti. A vendar je Podlipnik opazil, da je povsod vse v najlepšem redu in čisto kakor malo kje. Malo ognjišče v kotu se je svetilo kakor novo, miza se je belila in tla so snažna, dasi so deske bile stare in skoro že trhlene.

Iz kuhinje sta prišla v precej prostorno sobo z enim samim oknom. Ob stenah so stale tri belo pogrnjene postelje, na sredi pa dolga, istotako belo pogrnjena miza, pri kateri sta že sedela Bajc in Grča. Družbo jima je delala Štrkova žena. Iz nizkih vrat na nasprotnem koncu sobe se je slišalo otroško smejanje in govorjenje. Podlipniku se je zazdela hipoma vse tako domače, kakor nekdanj v minolih časih, ko je živela še njegova pokojna mati.

Štrkova majhna, suhljata ženica, glede velikosti pravo nasprotje svojega moža, je ob vstopu novih gostov živahno vstala.

„Mnogo se vam imamo zahvaliti, gospod Podlipnik,“ je dejala in mu podala roko, kakor bi se bila poznala že izdavnja. „Ves izpremenjen je sedaj moj stari, kar ne poznam ga več. Prej zadirčen, zlovoljen in jezen sam nase in na ves svet, sedaj kakor lepo vreme. O, sedaj se že da govoriti z njim!“

Podlipnik se je pri teh besedah nehote spomnil Štrka, kakršnega je videl prvič v skladiščih Burlattijevih. Kako se je prizibal iz oddaljenega kota, velik in košččen, s temnimi oblaki na razoranem čelu, s trdimi potezami na obrazu. In moral je pritrčiti v mislih razkladanjem ženinim.

„Pa tudi mali tam notri v izbi si upajo sedaj dihati,“ je nadaljevala Štrkovka. „Prej so vedno tiščali glave skupaj in se niso upali črhiniti, ko je bil on doma. Sedaj jih pa sami slišite, kako so razposajeni.“

Njene prijazne sive oči so se svetile zadovoljnosti.

Štrk je molčal, a na njegovem obrazu se je svitalo kakor nastopajoče mlado jutro.

„Kako malo je treba največkrat, da se nekateri ljudje osrečijo,“ si je mislil Podlipnik.

Štrkovka je v tem za trenotek izginila iz sobe. Moški so posedli na pripravljene skromne sedeže. Vrnivši se je prinesla veliko steklenico istrske črnine in takoj nato krožnik gnjati, sira in kruha. Tudi skledico mrzlih rib je položila na mizo z neko posebno prikupljivo, skoro elegantno kretnjo.

„Toliko, da ne omagate,“ se je nasmehnila. „Grča, vem, da se ne bo branil, pa tudi drugim se ni treba. Prosim, gospod Podlipnik!“

Podlipnik je vzel gnjati in košček kruha. In tu se je spomnil, kje je zadnjič jedel gnjat, tudi tako lepo rdečo kot mesečna redkvica, tudi tako fino in prozorno, kakor jo je danes narezala Štrkovka. Zaslíhal je hkratu glas Zegov: „Oho, vas gospodine sem pa že nekje videl“ in pa: „Cunja ne smete biti, ako si hočete pridobiti spoštovanje, metla vam ni treba biti, dokler niste na cilju.“ In od Zege so ušle misli zopet na Štrka in primerjale ta dva moža med saboj. Podobna sta si bila po velikosti, podobna po kratkem in tehtnem izražanju.

Razvnela se je živahna in neprisiljena zabava. Vino je razvozljalo jezike vsem in celo Grča, ki je bil navadno zelo redkobeseden,

ni zaostajal. Tako je izvedel Podlipnik to popoldne marsikaj, kar bi mu bilo ostalo zakrito, ako ne bi bil stopil sam v te delavske sloje.

„Kjer morejo, nas prikrajšajo slovenske delavce,“ je poudarjal Kemperle. „Služil sem že več gospodarjem, pa povsod so nas zapostavljali in izkoriščali. Vsak izmed nas je delal za dva, plačilo pa je dobival za dvajset odstotkov manjše od naših tovarišev Italijanov. Ni čuda, da se jih je dosti naših začelo izdajati za Lahe, kakor hitro so se priučili jeziku. Začeli so se pajdašiti z njimi, celo pretepati so pomagali nekdanje svoje tovariše, ako je prišlo do tega, samo da so si priborili boljšo skorjico. In naposled jim ne morem niti šteti v zlo kaj takšnega, zakaj glad je hud in zapostavljanja ne more prenašati vsakdo. Tudi jaz se moram izpovedati, da sem mislil že nekaj enakega. Ako bi ne bilo tukajle Štrka, bi bil že davno podlegel.“

„Da, Štrk nam je vedno pravil, da se morajo časi izboljšati, da moramo priti enkrat na vrh,“ je dodal Bajc.

„Morajo, morajo, seveda,“ je dejal Štoka, „pa se še niso in še ne bodo tako hitro. Oj, jaz poznam te hudiče. Kje pa imamo zaslombo? Kdo naj nas varuje te gadje zalege, ki preži na nas v vsakem kotu? Koliko pa jih je, ki se upajo javno govoriti slovensko v Trstu?“

„Res ni še dolgo temu, da se je vsak bal,“ je pripomnil Grča. „Pa danes je vendar že drugače. Ti vidiš vse prečrno, Štoka.“

„Prečrno? Ne da bi vedel. Dal sem si marsikaj povedati od drugih, od boljših nego smo mi. Če torej govorijo naši boljši stanovi v Trstu med saboj laško in tako tudi v Gorici, v Ljubljani in drugih krajih pa nemško, a samo s svojimi posli slovensko, tedaj že morajo vedeti zakaj. Slovenščina jim ne nese, to je vse. Zakaj bi se izpostavljali, ko ni treba. Kaj bi imeli od tega?“

„Ti ne razumeš tega,“ je dejal Grča. „Tudi za Slovence so že menda napravili na Dunaju nekaj paragrafov, ki nas bodo varovali.“

„Nas bodo, bodo,“ se je smejal Štoka. „Pa nas delavcev ne bode rešil nobeden, ako se ne rešimo sami! Kvečemu za hip, za trenotek, kadar nas bo potreboval. Potem pa poreče, da smo opravili. Oj, poznamo to. Jaz imam dobre oči in ušesa. Tudi tukaj pri Burlattiju se je moral zgoditi čudež, da so nas naenkrat videli. Nekaj mora biti, s čimer bodo zahtevali, da jih odškodujemo za te drobtine, ki so nam jih čez tako dolgo vrgli pod noge.“

Štoka je gledal grdo in je naglo izpraznil čašo vina. Podlipnik je samo poslušal, hotel je do dobrega spoznati te ljudi, preden stopi na dan s svojimi načrti.

„Štoka menda ne govori tako napačno,“ je dejal zamišljeno Bajc. „Treba je, da smo pazljivi.“

„Treba, da napnemo vse svoje sile in se otresemo vsakega jerobstva. Spoštujmo svoj jezik, pa ne vdajmo se nobeni stranki. Bodimo delavci samostojni, združimo se, da bomo močni in potem bomo želi tam, kjer bomo hoteli, potem bomo ukazovali mi,“ je govoril vedno strastneje Štoka.

„Pride tudi še do tega, da bode delavstvo odločevalo v marsičem,“ je sedaj izpregovoril Podlipnik. „Toda ti časi niso še tako blizu. Kakor vidim, ima naš Štoka nekje neko šolo, sicer ne bi menda govoril tako. Nazori, ki jih je sedaj razvijal, niso novi in tudi ne napačni. Toda za nas Slovence ne veljajo, zlasti ne v Trstu. Pri nas mora biti in ostati tudi delavec trden Slovenec, čutiti mora narodno, pomagati mora graditi pot skupaj z vsemi drugimi sloji do naše svobode. Z narodno svobodo bode svoboden tudi on in zasijejo mu lepši časi. Torej proč od ljudi, ki ne poznajo narodnosti, ki nimajo domovine!“

Podlipnik je govoril ognjevit in prepričljivo. Vsi so mu pritrjevali, toda Štoka se še ni hotel vdati.

„V Trstu se z narodnostjo ne da opraviti ničesar, to bode izkusili,“ je dejal pikro. „Trst je trgovsko mesto, vsak je trgovec, a kot takšen sebičen in nedostopen za kaj drugega.“

„In vendar so Italijani v prvi vrsti Italijani in potem šele trgovci,“ je omenil Podlipnik, „ali pa vsaj v enaki meri eno in drugo. Torej še enkrat: vse naše delavstvo mora z nami v boj! Delavstvo nam bo pomagalo priboriti trgovino, trgovina nam bo utrdila stališče. Iz tega bo raslo narodno gospodarstvo in vse drugo, in Trst bo naš! Trst bo središče naše, vanj se bode iztekalo vse, kar je slovenskega, iz njega bode izhajalo vse, kar je Slovincem potrebnega. Ali izprevidite sedaj, kakšna naloga čaka vas in nas? Ni li vredna ta naloga, da zastavimo v nje izvršitev vse svoje moči in sile, da se ne bojimo in strašimo preziranja niti bede, ako nas zalezuje zaradi našega narodnega ponosa? Kvišku glave, trčimo na našo boljšo bodočnost!“

Podlipnik je prijel čašo in odzvali so se tudi vsi drugi, ne izvzemši Štoke, in so izpili.

„Ne sme ostati na meni ta madež, da sem odpadnik,“ je dejal potem Štoka. „Na razpolago sem vam, kadar hočete. Preden odpade Kraševac, se morajo podirati gore.“

Podlipnik mu je segel v roko.

„Da pa današnje popoldne dostojno zaključimo, se moramo še nekaj pomeniti. Znano vam je, da je vlada prepovedala ustanovitev delavskega društva. Za sedaj ne moremo torej v tem oziru dalje. Ne more pa nam prepovedati, da ne bi se shajali po večkrat pri tem ali onem naših somišljenikov. Recimo vsak teden ali vsakih štirinajst dni. Vsakega dolžnost naj bi bila, da prihaja k takšnim zaupnim sestankom. Tu se bodo razmotrivale naše težnje, tu se bode poučevalo in ukrepalo o vsakem našem nastopu v mestu ali pa okolici. Nastala bo trdna vez, ki je ne razrahlja tako lahko vsaka sapica. Vi, kolikor vas je tukaj, prevzamete vsak svoje ožje znance in tovariše ter jih pripravite do tega, da pridejo z vami. Oni nam potem pridobe drugih, in tako bo postavljen temelj, ki bomo zidali nanj svojo veliko zgradbo.“

Podlipnik je razvijal še dalje svoje misli in tako je tisto popoldne bilo vsajeno v sobi preprostega slovenskega delavca seme, ki je pozneje dorastlo v mogočno drevo.

Štrkovka je prižgala luč, zakaj med temi zidovi se je stemnilo vselej že zgodaj popoldne. In prinesla je na mizo novo steklenico. Tudi zunaj so že prižigali luči po onih ozkih ulicah, in večerno življenje je zašumelo celo do Štokovega stanovanja. Skoraj nad glavo pa se je kmalu nato oglasil večerni zvon pri katedrali Sv. Justa. Resno in mogočno je plul njegov glas nad mestnimi strehami in odmeval nizko doli med tesnimi zidovi.

Štrk se je prekrizal in začel glasno moliti. In resni možje so odgovarjali poltiho, s sklonjenimi glavami. Vrata v otroško sobo so se odprla in med te moške glasove so se mešali mladi, sveži in zveneči glasovi.

Podlipnik je bil presenečen. Kako dolgo, dolgo že ni doživel takšnega trenutka! Kdaj zadnjič? Ni se mogel domisliti. A začutil je v sebi neko zadovoljnost. Vrnila se mu je v tem hipu mladost. vrnil nizki domači krov, obdal ga ves topli čar pomladnega večera iz davno izgubljenega zaselja. In iz kota se mu je smehljala mati, nje obraz je žarel kakor večerna zarja na zahodu.

Ko je dvignil glavo, je zagledal pri mizi mlado, morda komaj šestnajstletno deklico. Svoje velike svetle oči je imela vprte v njega, in okoli napetih rdečih ustjen ji je krožil smehljaj.

„Naša Anica,“ je dejala Štrkovka Podlipniku, pokazavši nanjo.

Anica je pristopila in podala Podlipniku svojo ozko otroško roko ter se spet odstranila.

Precej pozno je že bilo, ko so se razšli. S Podlipnikom sta šla Kemperle in Štoka zopet po onih ozkih ulicah brez svetlobe in zraka. Temne postave so švigale mimo njih, metale dolge sence po opolzlem tlaku. Zibale se in tipale ob zidovih in izginjale. Luči so umirale, zatiskale si oči, koprnele. Iz krčem tuljenje, kakor bi se bile v njih nastanile tolpe gladnih volkov, izza vogalov sirovo smejanje, sikanje, škrtanje vrat in oken.

„Le vun, le vun!“ je vzdihnil Podlipnik in pospešil korake.

Nenadoma jim je puhtil nasproti val svežega zraka, mesto se je razširilo, ob obal je pritrkavalo morje. In luči so svetile jasno in veselo . . .

XI.

Burlattijeva trgovina je bila že zaprta. V hiši so zgodaj ugasnili luči, stopnjice so bile temne in nobenega glasu ni bilo slišati, samo v kontoarju na dvorišču so se še svetili nizko spuščeni in vsako разо pri oknih skrbno zakrivajoči zastori. Od časa do časa se je na zastorih začrtala temna senca in izginila. Poznalo se je, da nekdo hodi po sobi gor in dol počasi in enakomerno.

V vhodnih vratih se je komaj slišno obrnil ključ, vrata so se odprla in zaprla, in mimo vratarja je nemo švignila sključena oseba ter hitela čez dvorišče. Tam je postala, ozrla se kvišku in izginila v kontoarju.

„Vendar enkrat! Dolgo te ni bilo,“ je očital gospod Burlatti vstopivšemu. „Vselej, kadar je kaj nujnega, odlašaj in cinčaš ter izrabljaš mojo brezprimerno potrpežljivost. Torej, kaj je novega?“

„Počasi, saj ne gori voda. Dobra reč potrebuje časa in treznosti. To ni kar tako in karsibodi,“ je dejal prišlec in sedel na bližnji stol. „Truden sem kot poštni konj. Imate tukaj kaj pijače? Grlo se mi suši.“

„Kakor vedno. To sem vedel. V omari je steklenica in čaša, postrezi se, pa hitro!“

Perko je naglo stopil v kot ter napolnil velik kozarec. Izpraznil ga je v dušku in takoj drugega.

„Ni napačno,“ je dejal nato ter si brisal brke, „danes je boljše nego po navadi; znamenje, da se pričakujejo tudi boljše novice.“

„Ne čenčaj in govori!“ je dejal nestrpno Burlatti.

Perko je nekoliko časa gledal na svoje velike zakrpane čevlje () in odtrgal z dolgimi prsti kos preluknjanega podplata od njih.

Dvignil ga ja s koncem palca in kazalca proti luči ter ga opazoval, kakor bi držal v roki svetinjo. Nato ga je zagnal v kot za blagajno ter dejal:

„V miru počivaj! Slavni naši pradedje, oziroma moji, so nosili vedno zakrpane opanke. Jaz, njih slavnejši potomec, nosim največkrat raztrgane. To pa zato, ker služim imenitnejšim gospodom kot so jim služili oni. Kaj ne, gospod principal?“

„Kupi si nove, kdo ti brani. Pa gre rajše vse po grlu. Še nocoj dobiš za druge. Govori!“

Burlatti je postajal vedno bolj nestrpen, a onemu se ni še mudilo.

„Slavni moji pradedje so nosili tudi raztrgane in umazane srajce. Jaz, njih slavnejši potomec, nimam nobene in nosim ovrtnik privezan na motvoz. To pa zato, ker služim . . .“

Burlatti je udaril z nogo ob tla.

„Nehaj! Še nocoj dobiš za novo.“

Oni pa se je smehljaj in govoril dalje:

„Slavni moji pradedje so bili veliki gospodje. Dobivali so plačo za vsako uslugo naprej, sicer niso znali govoriti. Jaz, njih slavnejši potomec . . .“

Burlatti je stisnil pesti in zaškrtal z zobmi.

„S temi le rokami bi te postavil pred duri, pijavka!“

Potegnul je listnico iz žepa ter položil predenj bankovec.

„Eden je premalo,“ je dejal Perko nato počasi.

In Burlatti je s tresočo roko priložil še enega.

„Tako, sedaj je v redu,“ je dejal Perko hladnokrvno in spravil denar. „Med poštenjaki ne more biti drugače.“

„Danes so imeli sejo. Kar skrivoma so jo sklicali, da ne bi vi zaznali za njo. In pri tej seji se je sklenilo, da stranka kandidira na mesto pokojnega Fabra v mestni svet — koga mislite?“

Perko mu je zrl v oči in umolknil.

„Tu pač ni dvoma,“ je dejal Burlatti. „Koga drugega, nego mene? Saj so mi vsi obljubili.“

„Vsi, razen Fabra, vašega zeta, kar ste mimogrede pozabili, gospod principal,“ se je rogal Perko.

Burlatti se je nemirno premaknil.

„Torej?“

„Torej Fabro jih je pridobil — zase. Pri jutrišnji seji se proglasi njegova kandidatura javno.“

Burlatti je prebledel.

„To ni mogoče, ni mogoče,“ je zavpil nato, da je Perko odmaknil stol od njega in se preselil v kot.

„Vendar je resnica. Toda, ne razburjajte se! Zakaj bi pa vi ne kandidirali na svojo roko? Čemu vam je treba naklonjenosti volilnega odbora, ko pa imate še toliko vpliva med volilci, da lahko poskusite svojo srečo sami?“

„To ne gre, ne gre! Zavratno so me napadli, to se jim bo vračalo,“ je sikal Burlatti. „Oj, jaz jim pokažem!“

„Ne razburjajte se,“ je miril Perko. „Stene imajo ušesa, lahko se pomenimo mirno in natiho. Predvsem ne kažite najmanjše razburjenosti proti nobenemu, bodite hladnokrvni kakor vedno dozdej in smehljajte se po svoji stari navadi, kakor bi vam ne bilo nič za vse skupaj in kakor bi bili celo zadovoljni, da nimate več opraviti s to rečjo.“

„Ti lahko tako govoriš, ko nimaš ničesar izgubiti. Toda pomisli, kaj bo z mojim ugledom, kaj bo vsled tega z mojo trgovino. Nepregledne so posledice, ki nastanejo iz tega,“ je tarnal Burlatti.

Nastal je nekoliko časa molk. Oba sta razmišljala, a njih misli so bile povsem različne. Ura na steni je kazala že enajsto, ko sta še sedela nepremično kakor kipa. Zunaj so se zaslišale stopinje v pesku, mimo je šel vratar. To je zdramilo Burlattija. Vstal je in stopil nekolikokrat po sobi. Hipoma se je potem ustavil pred Perkom, videti je bilo, da se je nekam odločil.

„Koliko stane tvoja zanesljivost, vsestranska in samo meni vdana zvestoba in poslušnost?“ je vprašal.

„Dogovoriva se od slučaja do slučaja,“ se je umikal Perko in pomislil.

„To so velike reči in velika je v tem slučaju moja odgovornost. Zastonj se ne more delati. Torej tisoč goldinarjev naprej in povrnitev stroškov.“

„Preskromen nisi,“ se je prisiljeno smejal Burlatti — „a vendar naj bo.“

Stopil je k blagajni in potegnil tisočak iz nje.

(Dalje prihodnjič.)

*Poslednjik je bil prav to slovo, izgovorjeno, kar je bilo ~
Podlimbarskega gospodinjstva
"Fraujo"*

lepo ti naprej kakor vsak večer — drugega mi itak ne napraviš ves dan. Zdaj naj radi njegovega pisateljjevanja še v mrzlo posteljo hodim! Ali ste ga videli! In kam se tako mudi? Saj ne bo še nocoj konec sveta!“

In prišla je rokopis in ga je spravila v predal.

„Kar hitro se spravi!“

Jernej gleda še hip topo pred se in odide potem resignirano v drugo sobo. „Bom pa v uradu delal. Ni vrag, da bom, tudi če me zapode! Zdaj pa res ne neham več, ko vidim, da gre,“ je mrmral, ko se je slačil. —

Toda tudi v uradu ni mogel. Ravnatelj ga je zasačil in ga je grdo ozmerjal, in treba je bilo nesti rokopis zopet domov.

Polagoma se je res privadil, da ga ni motilo nič več. Za hip se je včasih zdrznil, če je bilo le preveč hudo, a potem je pisal zopet hladnokrvno naprej. In ko sta šla žena in sinček poleti za tri tedne k nekemu stricu na deželo, je nemir, ki se mu je bil tako lepo privadil, celo pogrešal. In čisto lahko je verjel anekdoto iz sedanje svetovne vojne, da so ljudje pisali celo v okopih, ko so deževale krogelje in šrapneli čez nje.

„Ne, zdaj bi me niti Rusi ne spravili več iz konteksta, — prej bi moja žena in moj Tomo nje!“

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

„Tu imaš. Sedaj pa poslušaj! — Tvoj nasvet je dober. Na meni ne bo opazil nihče, da mi je hudo kakorkoli. Jutri pojdem k seji in še svoje veselje jim pokažem nad tem, kar so storili. In čestitati hočem Fabru in se sprijazniti z njim navidezno. Ti pa začni obdelovati volilce, naj me volijo proti moji volji. Pokaži jim nazorno vse koristi, ki jim bodo izvirale iz moje izvolitve. Ne štedi denarja!“

„Tako je prav, takšnega vas rad vidim,“ je dejal Perko in spravljal tisočak z bleščečimi očmi. „Nadalje mi ni treba niti praviti. Ko bo vse tako lepo pripravljeno, ko bomo imeli vsaj nekaj zaslombe pri volitvah, tedaj pride glavni udarec, tedaj. . . .“

„No, tedaj? Kaj misliš?“

„Tedad izdamo Fabra in njegove protektorje,“ je natihoma pristavil Perko in raztegnil široka usta v ostuden nasmeh.

Burlatti se je stresel in strmel v Perka. Naenkrat pa si je pomencal roke ter se zasmejal.

„Ti si vrag, Perko! Da, izdamo njih skrivno društvo in njih škiljenje čez lužo. Ravno o pravem času se morajo začeti vršiti hišne preiskave in prinesiti morajo dokazov. To bo polom in moja zmaga zagotovljena!“

Še vedno si je Burlatti mencal roke.

„Pa še nekaj, Perko. Pazi, da se moje eminentno patrijotično mišljenje dozna tudi v slovenskih krogih. Pošten Avstrijec sem z dušo in s telesom. Nekaj storim v tem oziru že sam, priliko imam doma. Drugo je na tebi, da ne bodo izgubljene zadnje moje žrtve. Že veš, kako je bilo.“

Perko je obljubil vse in pozno ponoči sta se ločila, zadovoljna vsak po svoje. —

Prav tistega večera je bila zbrana večja slovenska družba v nemški kavarni. Tam so imeli Slovenci svoje omizje in na razpolaganje slovenske časnike. Tam se je navadno zglasil tudi vsak slovanski gost, ki je v tistih časih posetil Trst. Nocoj je sedel v družbi tudi Podlipnik. Razgovor se je pletel o raznih političnih vprašanjih, med drugimi tudi o nadomestni volitvi za mestni tržaški svet. Razpravljalo se je v konverzacijskem tonu, kako stališče naj pri tej volitvi zavzamejo opravičeni slovenski volilci v mestu. In sklenili so, da se volitve ne udeleže. Ta sklep je treba naznaniti vsakemu volilcu posebe ter vplivati nanj, da se ga trdo drži. Vsak izmed navzočih je prevzel v ta namen svoj del volilcev, natančno zaznamovanih v zapisnikih. In nadejati se je bilo, da se bode po njem ravnala večina.

Podlipnik je bil v tej družbi že star znanec. Pred nekoliko časom ga je bil vsem po vrsti predstavil Demirose in Podlipnik je kmalu začel med njimi nekaj veljati. Zato so mu tudi poverili nalogo, ki jo je bil te dni radovoljno rešil s tem, da je zasnoval nekako narodno delavsko organizacijo onega večera pri Štrku. Nocoj pa se je vpisal v Rojansko čitalnico in tako postal njen delavni ud, dokler se ni ustanovila Čitalnica v Trstu samem. O namerah Burlattijevih je on sam obvestil omizje, ki je takoj zavzelo svoje stališče in se takšnim nakanam uprlo. Kako on sam opravi z Burlattijem, na to niti ni več mislil.

Pozno ponoči se je odpravil z Demirosejem proti domu. Ulice so bile to noč nenavadno prazne; širše nego v resnici so se mu zdele in neznano dolge in hiše višje in lepše nego navadno, sami dvorci in palače.

„Ko gledam te velike hiše in slutim bogastvo, ki se skriva v njih, me vselej obide žalost in mi izgine pogum. Kdo gospodari v njih in iz njih tja daleč po deželi? Kako majhni smo tukaj še Slovenci, skrivajoči se in bivajoči po kletih in podzemeljskih brlogih! Kdaj se dvignemo od tam in zavzamemo takšne prostore ter zagospodarimo v njih? Koliko časa, koliko truda in vztrajnosti, koliko sil, dušnih in telesnih, bo še treba, da se dvignemo na to mesto!“

Kakor sam pri sebi je govoril Podlipnik te besede, polglasno in nerazločno. Toda Demirose ga je razumel.

„Morda preteče manj časa, nego si domišljujete, da bo veljala vaša beseda tudi tukaj,“ je dejal Podlipniku odločno. „Ali ni začetek že storjen? Ali se ni nekdo od vaših že dvignil iz lastnega na tako visoko stopnjo? Z delavnostjo in vztrajnostjo, s prirojeno inteligenco in žilavostjo, kakor bi delal čudeže? Poglejte ga Kalistra — ali mislite, da se vam ne more poroditi še več njemu enakih?“

Podlipnik je prijel tovariša za roko.

„Prav pravite. Samo za hipec me je omamila malodušnost. Delo je začeto in rodilo bo stoteren sad. Naš narod je od vekov trpin, je revež in proletarec med narodi. Nikdar se mu ni godilo dobro in privadil se je svojemu trpljenju tako, da niti ne poskusi mu uteči. Prepričan je, da mora biti tako, kakor je in da se ne da pomagati. Ko ga zdramimo iz tega mrtvila, ko mu dokažemo, da ima enake pravice z drugimi, ker ima enake duševne in telesne zmožnosti kakor oni, tedaj se začne nova doba, doba vstajenja in preporoda!“

„Tedaj bo od teh zidov odmevala slovenska beseda in nikogar ne bo, ki bi ji mogel ovirati pot,“ je pristavil Demirose.

„Tiste dni bi hotel doživeti,“ je dejal Podlipnik sanjavo, poslavljajoč se na razpotju od tovariša. —

XII.

Zima je začela siliti vedno niže in niže z gora v deželo. Vrhovi istrskih hribov, ožgani in opaljeni prej ter začrnili kakor od dima, so že naredili bele kučme, svetleče se v zimskem solncu. Oddaleč so nemo naznanjali belo kraljico, počasi prihajajočo s svojim v gorke kožuhe zavitim svetlim spremstvom. Radovedni so se prvi

poslanci tega spremstva že izprehajali po vencu gora, spletenega okoli nizko ležečega mesta, postajali in razmišljali, kdaj bi bilo primerno, da se napotijo navzdol. Presenečeni pa bržkone po nudečem se jim razgledu, so sklenili, da ostanejo še tam gori in si napravijo šotore. Povabili so burjo v posete in prirejali na večer ob solnčnem zahodu svoje veselice in plese med veselim žvižganjem in izza ovinkov in iz zased se oglašajočo godbo. Proti jutru so navadno odreveneli in oledeneli, da je zeblo do kosti onega, ki je hodil mimo njih, dokler jih ni otajalo novo solnce.

Doli pa so bili topli dnevi kakor spomladni. Pred kavarnami in gostilnami so se o poldanskih urah solnčili gosti in z zadovoljstvom obračali hrbe proti svetlobi, ki je silila na tlak skozi golo vejevje drevorednih dreves.

Miramarski park je to nedeljsko popoldne nudil sliko najpestrejšega življenja. Nenavadno mnogo ljudstva je izstopilo iz vsakega vlaka na postaji in se razlilo po senčnih potih vedno zelenega parka. Rahlo, neslišno kakor v snu, so se zibale palme in ciprese v lahni, od morja pihljajoči sapi. Vedno zeleni eksotični listovci, pomešani s temnim iglovjem, so si šepetali med seboj in koketirali z visokimi aloami in žarečimi poznimi vrtnicami. Grad pa se je zasanjal v davno minole čase in se sklonil nad enakomerno valovečo morsko gladino, prisluškujoč pripovedovanju, dohajajočemu iz prekomorskih dežel. Oddaleč je temnel visoki oglejski zvonik, za njim se je izgubljala v nedogled furlanska ravnina in obzorje so obkrožali beli in bleščeči vrhunci tirolskih in italijanskih velikanov. Vzradostiti se je moralo tega pogleda vsako oko, spluti v hrepenenju vsako srce . . .

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Šanda Dragan, Lepa Vida. Tragedija. (Knjigotiskara D. Hauptfeld. Karlovac.) 1915. V lastni nakladi. 8°. 176 str. Cena 3 K.

Za Prešernom, Jurčičem, Vošnjakom in Cankarjem se je te snovi, znane iz naše narodne pesmi, lotil tudi Dragan Šanda. Pod geslom „Spiš, Brute? Vzdrami se in vase glej! — Šekspir“, ki stoji na naslovnem listu, je napisal deloma v prozi, deloma v verzih (peterostopnih jambih) dolgo tragedijo v petih dejanjih. Fragmenti narodne pesmi o lepi Vidi mu za celo dramo niso mogli dati dovolj snovi; zato je snov razširil po svoje. Španec, ki odpelje Vido, se pri njem zove Gonsalvo de Cordova y Aguilar; dejanje se vrši v začetku 15. stol. Vida odide z Gonsalvom v Kordovo, kjer se sestane z infanto Ines, ki je Gonsalvu zaradi njegovih

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

Med šetalci je bil tudi Podlipnik. Izvabil ga je bil lep dan pod milo nebo, da se naužije zopet krepkejšega zraka in se otrese prodajalniškega prahu. Sam samcat se je hotel stisniti v kak samotni kot ob obali ter razmišljati svoje življenske smeri in načrte, da dobe stalno obliko. Sedaj je imel že ves pogled v Burlattijevo trgovino, poznal je prednosti njegovih trgovskih zvez in virov, pa mu tudi niso ostali skriti nedostatki tako obširnega podjetja. Česar ni videl sam s svojimi očmi in spoznal iz lastne inteligence in prirojenega trgovskega čuta, na to ga je čestokrat nehote opozoril Demirose, ki je do pičice proučil iz trgovskih knjig vse Burlattijevo gospodarstvo in gmotno stanje. V obče je bilo to Podlipnikovo prijateljstvo z Demirosejem zanj dalekosežnih posledic in je tekom časa pripomoglo, da se je Podlipnik v svojem poklicu popolnoma utrdil.

Pri tem je tudi uvidel, da gre z Burlattijem navzdol in da je tukaj potrebno nujnoboljšanje. Morda tačas še sam Burlatti ni bil tako na čistem sam s seboj in ni slutil, kako naglo voz drevi proti dolini, kakor sta bila o tem prepričana Demirose in Podlipnik.

Podlipnik je razmišljal, kako bi se dalo to propadanje zaježiti, kako bi se dala ta obsežna trgovina rešiti in zopet postaviti na trdne noge. Ni mu bilo za Burlattija, pač pa za to, da bi se to propadanje ne čutilo na zunaj, da bi se ohranil kolikor mogoče še ves videz in ne bi se pred časom odtujila vsa velika in obsežna klijentela. In tu je dozorela v njem misel, da mora to veliko podjetje preiti v slovenske roke ali vsaj pod slovenski vpliv, še preden se na zunaj začutijo in zaznajo posledice razpadanja.

Prav danes je bil samo v te misli vtopljen. Neka slutnja ga je navdajala, da se bližajo z naglimi koraki težke ure za Burlattija in njegovo trgovino. Prevelikega in premogočnega sovražnika si je brez potrebe nakopal s Fabrom, ki je bil znan, da ne odpusti razžaljenja nikdar. In po zatrdilu Demirosejevem so vstajale v ožjem krogu Fabrovem govorice, da so vse misli Fabrove obr-

njene na to, da plane o pravem času na Burlattija ter zagospoduje tudi nad njegovim podjetjem. In kakor bi bil Burlatti udarjen z nenadno slepoto, ni sedaj čutil in slutil še nobene nevarnosti. Na njegovem čelu še ni bilo videti nobenih skrbi. Vse njegove misli so bile v tem času obrnjene edinole na to, kako pride do najvišjega cilja svoje častihlepnosti, do stola v mestnem svetu. Za vse drugo se mu je menda zdelo, da je še mnogo časa in da se da potem urediti s srečno roko v enem samem trenutku.

Podlipnik je stopal zamišljen po najsamotnejših potéh parka in dospel na grljanski strani nizko doli do obrežja. V zatišju tik morja je sedel na samotno klop.

Tu so se njegove prejšnje misli predle dalje in postajale vedno jasnejše. Da, ako bi on imel toliko prihranjenega, potem bi vedel, kaj mu je storiti. Pod njegovimi rokami bi se voz ustavil in zopet naložil, ne da bi se zapazila izguba. Toda o tem ni niti govora. Ali bi ne bilo najbolje, pridobiti za to misel druge tržaške slovenske trgovce? Saj jih je več, ki imajo premoženje. Da bi se združili v tej misli in o pravem času ponudili Burlattiju sotrudištvo. In iz sotrudištva bi zrastle njih premoč in iz nje gospostvo. Posledica je seveda velika slovenska firma, ki bi razpredla svoje niti po vsem jugu. Na lep način bi bil rešen Burlatti, brezskrbno bi se lahko umaknil s svojim italijanstvom v zasluženi in mirni pokoj. Ako pa pride na površje Fabro tudi tukaj, tedaj je vse izgubljeno, bogve za kako dolgo vrsto let. Kaj storiti, kje naj prime?

Nemirno se je Podlipnik premikal na klopi, nervozno mečkal med prsti pozno jesensko cvetico, ki jo je bil utrgal ob poti. Njegovo oko je begalo od vala do vala po morski gladini, kakor bi iskalo tam pomoči ali vsaj dobrega sveta.

Toda čemu se muči s tem? Demirose tudi ve o vsem, a se niti ne zmeni za vse skupaj. Kaj mu je Burlatti! Zakaj bi ga ne pustil njegovi usodi, da počasi in tiho ali pa tudi hrupno izgine s površja? Toda ne, tu je vmes vse nekaj drugega, tu so višji cilji. Burlatti ne sme izginiti, dokler ni na njegovem mestu Slovenec! Zato se mora varovati, zato mu je treba skočiti na pomoč, še preden bi mogel spoznati, od kje ta pomoč prihaja in čemu se mu ponuja.

Tedaj so pa njegove misli krenile na drugo pot. Elza! Kaj je z njo? Ali ni stopila nekako na pot njegovega življenja z zaupanjem do njega in z redko odkritosrčnostjo? Ali ni njegova dolžnost, da varuje žensko, ki ga prosi pomoči, ki se zateka k njemu? Toda, čemu ravno k njemu? Ali ni morda to več nego samo zaupanje?

Kaj pravi njegovo srce, kadar se spomni Elze? Nekaj svetlega in lepega je v tem spominu, pa tudi silno žalostnega. Onega globokega prepada med njo in med njim, ki ga povzročata bogastvo in sijaj, onega se ne boji več, vse kaže, da bo izginil. A še hujši je prepad, ki ga je izkopal sam in radovoljno, žrtvujoč se narodnostnemu principu. Ali ne delajo drugi v tem oziru drugače? So li tako ozkosrčni kot on? Porenta! Kako je poudarjal svojo srečo, kako zadovoljno se je smejal. V tej svoji sreči nima niti časa misliti na kaj drugega. Ali ne bi bil prav tako srečen tudi on? Elza ima v sebi vse vrline, ki bi jih on zahteval od svoje neveste. In vendar ni niti misliti na to. Njegova prisega ne sme biti prazna beseda, mora držati za sedaj in za vse večne čase!

Skoro glasen je bil njegov vzklik. Ozrl se je, ali ga ni čulo tuje uho.

In res ga je čul nekdo. Nekoliko višje med grmovjem za njegovim hrbtom je bila druga klop, skrita v ozadju. Na njej je sedel postaren mož, napol gosposko napol meščansko oblečen, s črnim širokórajnim klobukom na glavi. Njegove oči so se v tem trenutku srečale s Podlipnikovimi. Oba sta se gledala nekoliko hipov. In Podlipniku se je zdelo, da je ta obraz že nekje videl, a ni se mogel spomniti, kje bi to bilo. A zavedal se je, da je moralo biti že davno, davno. In da so bili tistikrat lepši časi od sedanjih. Toda dolgo ni mogel misliti na to, zakaj na ovinku so se začuli glasovi in zagledal je po poti navzdol prihajajočega Porento v večji družbi. In svojim očem ni verjel, ko je takoj za njimi ugledal gospo Burlattijevo z Elzo in drugimi otroki.

„O, o, Podlipnik. Tudi ti tukaj? Pozdravljen!“ je vzkliknil Porenta, ko je zagledal Podlipnika.

Mož na gornji klopi se je v tem času naglo dvignil in strmel navzdol v Podlipnika. Kakor bi bilo Podlipnikovo ime vzbudilo v njegovi duši burne spomine, tako se je viden nemir polotil njegovega bitja. Toda nihče ni pazil nanj, nihče se ozrl tja gori. Počasi je tujec zopet sedel na klop, poveznil klobuk na oči in sklonjen naprej opazoval družbo pod sabo.

Podlipnik je bil za trenotek v zadregi, ko je videl, kdo prihaja. Pa kmalu se je pomiril in toplo stisnil roko Porentovo.

„Tu moja soproga, tu otroci,“ je predstavil Porenta. „In tu gospa Burlattijeva z gospodično Elzo.“

Ko je Podlipnik pozdravil novo znanko, gospo Porentovo, se je poklonil Burlattijevi in Elzi. Obe sta ga pozdravili prijazno in

neprisiljeno. Elza pa je stopila prav tik njega /ter mu podala roko, povzdignivši svoje velike oči k njemu.

„O, o, saj se poznate, kakor vidim,“ je hitel Porenta.

„Že precej časa,“ je menila Burlattijeva.

In razjasnili so Porentovim, odkod in odkedaj.

„Pa mi nisi zadnjič tega povedal, ko sva se srečala,“ se je razvnel Porenta. „Mi smo stari prijatelji z Burlattijevimi, celo nekoliko v sorodu je moja soproga z gospo Burlattijevo. Toda, hajdi z nami! Nekoliko časa, dokler je še solnce, se izprehodimo po teh nasadih, potem smo pa namenjeni počasi do Barkovlj. Tam čašo vina in nekoliko prigrizka, nato s tramvajem proti domu. Lepa partija, krasna in pa solčni zahod danes!“

Podlipnik se je priklopil družbi, ki je zavila zopet po poti navzgor in dalje po ravnici proti gradu.

Istočasno, ko je izginila družba za prvo sečjo, se je dvignil tudi tujec na klopi nad njimi in krenil po tisti poti počasi za njo. kakor bi pazil, da se mu preveč ne oddaljijo, da vsaj vedno sliši njih glasove na ovinkih. Semtertje je pospešil korake, kakor bi se bal, da se mu oni ne izgubijo izpred oči.

Posebne pozornosti pa ni bilo treba, zakaj precej glasna je bila ta družbica. Za to so zlasti skrbeli otroci. Dolgo že niso bili tako prosti in sedaj niso vedeli, kaj bi počeli, s čim bi izražali svoje veselje in notranje zadovoljstvo. Poti so jim bile preozke, žične ograje prenizke, grmovje prebujno. Vmes vrišč in vpitje, da bi prebilo železna ušesa. Mnogo so se morale dame truditi, da so krotile to neugnano razposajenost.

Zato sta bila Porenta in Podlipnik vedno nekoliko korakov naprej in v svojih pogovorih nemotena.

„Večkrat sem te dni že mislil nate, prijatelj, kako bi tudi ti lahko podpiral naša stremljenja in naše odgojevalno delo,“ je govoril Podlipnik. „Glej, započeto je že na mnogih straneh, tudi moja malenkost se mu ne odteguje in kakor je videti, ne pada seme na peščena tla. Tako mi zatrjujejo vsi, ki so z mano vred prevzeli težavno nalogo ljudskega izobraževanja v Trstu. Predvsem je treba vzbuditi narodno zavest v vsakem poedincu, nobenega, niti najmanjšega ne smemo izgubiti. In ko smo to zavest vzbudili, ni več posebno težko, da jo tudi utrdimo.“

Porenta se je smehljaj in poslušal, toda rekel ni ničesar.

„Še vedno nam manjka sodelavcev, premalo nas je,“ se je vedno bolj zavzemal Podlipnik, „da bi započeli veliko delo na vseh koncih

in krajih, vsak po svojih močeh. In o pravem in ugodnem času, da izkušamo rešiti tudi tiste, ki nam jih je že skoro požrlo mesto in pogoltnilo sovražno tujstvo. Pri svoji inteligenci bi nam bil vrlo dobrodošel sotrudnik, saj sem te poznal v Ljubljani kot navdušenega in za vso prosveto vnetega narodnjaka.“

Porenta se je še vedno smehljaj in molčal, kakor bi mu Podlipnikove besede na vso moč laskale.

In Podlipnik je nadaljeval:

„Da, sigurno računam nate, prijatelj! Toliko časa, vem, da boš žrtvoval svojemu narodu, dasi si zelo zaposlen. Torej, kako misliš, Porenta?“

Porenta se je ustavil pred njim. Položil mu je roko na ramo in se nehal smehljati.

„O, o, nič ne rečem, prijatelj. Kaj naj bi rekel?“ je hitel in prestopal z noge na nogo. „Nič ne rečem, toda —“

Hipoma se je odmaknila njegova roka s Podlipnikove rame, naglo se je okrenil ter stopal dalje. Nervozno je odtrgal nekoliko listov z bližnjega lovorovega grma in jih mečkal med prsti.

„Toda?“ je vprašal Podlipnik začudeno.

„Prav imaš, Podlipnik. Res je, nisem pozabil, da sem Slovenec. O, o, gotovo je to res, kakor se res pišem Porenta. Koliko sem že prestal zaradi svojega mišljenja tukaj v Trstu, v uradu, pa tudi na ulici, zlasti v prvih časih svojega tukajšnjega bivanja. Pa kaj sem imel od tega, prijatelj? Nehvaležnost in zapostavljanje! In ničesar drugega, tako ti povem. In izprevidel sem, dasi pozno, da se ni treba izpostavljati in sem se zaprl na svoj dom. In tam ostanem, prijatelj, zakaj mož in oče mora predvsem skrbeti za svojo družino. Nobeden več me ne premakne. Slovenec pa ostanem, svoje matere ne zatajim, tako ti povem, sicer pa nikamor več!“

Zagnal je zmečkane liste daleč v stran in nadaljeval:

„Lepo te prosim, razmere so tukaj drugačne kot v Ljubljani. Tam se morda res kedaj zdani, tam je Slovenec na svojih tleh in ne morejo mu zameriti toliko, ako malo porogovili. S tega stališča sem tamkaj včasih malo porogovilil tudi jaz, pa se nisem bal. Toda tukaj je nekoliko drugače. Kakšne pravice pa imamo mi tukaj v tujem mestu, ko smo samo njegovi gosti? Ali naj gosti razbijajo in pomečejo čez prag svoje gostitelje? In našim ljudem dajajo za sluzka, da ne poginejo, da lahko lepo skrbijo za svoje družine, pa da bi delavce hujskali proti njim, dobrotnikom. To bi ne bilo značajno od nas miroljubnih Slovencev, ki smo vajeni, da dajemo in

puščamo vsakemu svoje. Vsak pravicoljubni človek mora to priznati.“

Podlipnik je bil presenečen. Nehote so mu noge zastale, da je ostal za tovarišem.

„Vsakemu svoje, Podlipnik,“ je dalje pridigal Porenta. „In tako bo mir in Slovenci se bomo lahko razvijali v miru in samiobsebi in po naravnih zakonih. Pa še to ti povem, Italijani so dobri ljudje; dobre duše. Čemu bi mi rušili slogo, ki tako lepo vlada med njimi in nami!“

V Podlipniku je vrelo, roke so se mu tresle in bilo mu je, kakor bi ga nevidna roka tiščala za vrat. Hotel je nekaj odgovoriti, toda namesto besede je bruhnil iz njega hripav grohot, ki se ni dal ustaviti.

Porenta se je naglo obrnil in stopil nekoliko korakov nazaj po poti proti zaostali družbi.

„Slovenec ostanem, prijatelj, z dušo in telesom,“ je še govoril, bližajoč se svoji ženi.

„Kaj praviš, atek?“ ga je vprašala žena italijanski.

„O, o nič posebnega, dragica. Pomenki s prijateljem,“ je odgovoril istotako italijanski.

„Pa morajo biti nad vse veseli vajeni pomenki, da se oni gospod tako od srca smeje,“ je dejala žena in stopila hitreje proti Podlipniku.

Podlipnik se je med tem že nekoliko pomiril.

„Nekaj lepega vam je moral povedati moj mož, ta porednež se vedno šali,“ je rekla Podlipniku.

„Ne tajim, gospa. Menila sva se namreč, kako lepo je biti Slovenec in koliko ugodnosti imajo Slovenci v Trstu. In trdil mi je, da je tudi on Slovenec z dušo in telesom zaradi teh ugodnosti. In da tudi vi, gospa, znate prav dobro slovenski zato, ker čutite z njim,“ se je neusmiljeno rogal Podlipnik.

Porenta ga je strupeno pogledal, a takoj se sklonil k otrokom.

Ona pa je vprašala povsem naivno:

„Žlovenes? Kaj je tisto žlovensgo? Ščavo, no? Kaj ne?“

Podlipnik je skoro omahnil, toda v tistem hipu je že dospela druga družba do njih.

„Proti izhodu moramo,“ je dejala gospa Burlattijeva, sicer ne pridemo še za dne do Barkovlj.“

Ko so dospeli na cesto pred grad, je privozil nenadoma mimo Burlattijev voz. Kočijaž je takoj ustavil.

„Da se konji izprehodijo, mi je ukazal gospod, da se peljem do Miramara,“ je dejal gospe Burlattijevi.

Otroci so takoj poskakali na voz in se začeli na njem preku-cavati. Peljati so se hoteli brezpogojno.

Za vse ni bilo prostora v vozu, nekdo pa je moral stopiti k otrokom za varuha. Gospa Burlattijeva je silila Porentovo, naj se ona pelje; toda nazadnje se je morala vdati sama in je sedla v voz. Počakati je obljubila z otroki v Barkovljah, da se izlet dovrši, kakor je bilo dogovorjeno.

Med veselim ukanjem otrok je oddrdral voz po prašni cesti.

Nekoliko časa so stopali zaostali skupaj ob obali. Toda raz-vneti se ni mogla živahna in neprisiljena zabava med njimi po tem, kar se je bilo zgodilo med Podlipnikom in Porento.

In tako se je naredilo, da so se razvrstili v dva para. Ob Elzini strani je hodil Podlipnik in nekoliko za njima Porenta s svojo soprogo . . .

„Dolgo sem že iskala prilike, da bi govorila z vami na štiri oči, gospod Podlipnik,“ je dejala Elza, ko sta bila sama med seboj. „In glej, danes se je našla nenadoma, res srečno naključje.“

„Srečno naključje zaradi mene? Potem sem srečen jaz, go-spodična.“

„Brez fraz, gospod Podlipnik. Spominjate se še gotovo, ob kaki priliki sva zadnjič govorila na samem in zakaj sem vas ustavila, ko ste odhajali od mojega očeta. Tistikrat sem vam rekla, da vam zaupam in danes vam moram ponoviti, da se tisto zaupanje do vas medtem v meni ni nikakor omajalo ali zmanjšalo, pač pa povečalo.“

Podlipnik se je nemo priklonil. Elza pa je nadaljevala:

„No, pri vsem tem zaupanju vas danes ne prosim več tega, kar sem vas prosila tistikrat. Ni več treba. To sem vam hotela po-vedati, da se ne boste mučili, kako bi ugodili moji prošnji, da ne bi pri tem izdali svoje narodnosti.“

Podlipnik se je zganil.

„Kdo vam je pravil o tem, gospodična? Res, priznati moram, da mi je bilo nad vse težko, ko sem se pri sebi odločil, da ne krenem s poti, ki jo od mene zahteva moja narodnost. Težko samo zaradi vas. Toda to so bili skrivnosti moje duše in nobenemu jih nisem razodel. Iz česa ste jih uganili, gospodična?“

Elza mu je pogledala mirno v oči in dejala:

„Vi imate prijatelja, ki ugame vsako vašo misel. Temu prijatelju zaupam tudi jaz. On mi je pomagal rešiti to uganko.“

„Demirose!“ je vzkliknil Podlipnik.

„Da, Demirose. Pozna vas natančno in ker je vaš prijatelj in meni vdan, je smatral za svojo dolžnost, da mi je razodel svoje misli. Da vas ne bom krivo sodila, ako boste morali prizadeti mojemu zaupanju nenaden udarec.“

Podlipnik ni vedel, kaj bi odgovoril. Takšnih ozirov se ni nadejal. Ona pa je nadaljevala:

„Kakor sem vam rekla, sedaj ne potrebujem več te usluge od vas in lažje mi je, da je ne potrebujem. Moj oče je namreč proti Fabru podlegel, namesto njega kandidirajo Fabra. Kakšen udarec je to za mojega očeta, si lahko mislite, ako ga le količkaj poznate. A zna se premagovati, k vsemu se le smeje in vsakemu, kdor ga hoče poslušati, pove, da mu je tako ljubše. Tudi v časopisih je že snoči izjavil, da radovoljno odstopi in da naj se glasovi združijo za Fabra. Javnost je torej pomirjena. Na skrivnem pa imajo njegovi somišljeniki nalog, da delajo zanj, kakor bi sam o tem ničesar ne vedel in varajo volilce, da ga morajo prav zaradi tega voliti. To ni po mojem okusu, gospod Podlipnik. Tako se vam ni treba prav nič več ozirati na mojo nekdanjo prošnjo.“

Umolknila je in se zazrla tja na morje, kjer se je pravkar začelo potapljati solnce v valove. Hipoma pa se je obrnila k njemu, položila je svojo roko rahlo na njegovo ter rekla:

„Mnogo vem, gospod Podlipnik, verujte mi! In ni veselo moje srce te bridke resnice.“

Prijel je nje drobne dolge prste in dahnil nanje rahel poljub.

„Ne veste, kako mi je hudo, gospodična Elza. Zakaj so se morala križati ravno najina pota?“

Počasi je spustil nje prste in sklonil glavo.

Ona pa je skušala vjeti njegov pogled ter se pripognila bliže k njemu.

„Tako se je moralo zgoditi, gospod Podlipnik,“ je dejala skoro šepetajoč. „Naj vam ne bo žal za tiste lepe misli, ki so prihajale samoobsebi meni nasproti, kakor ni meni žal za moje, ki so vas tolikrat iskale.“

„Gospodična Elza!“ je viknil Podlipnik omamljen.

„Bodiva si vsaj zvesta prijatelja odsedaj, gospod Podlipnik,“ je dejala Elza sedaj še tiše in videti je bilo, kako se je skoro zgrudila pod težo teh besed.

Podlipnik ni odgovoril ničesar. V njegovi notranjščini se je bojeval hud boj. Za trenotek je omahoval. Kje na svetu se mu bo ponujala še takšna sreča? Vse, vse bi bilo njegovo v njeni veliki ljubezni. Samo roko mu je bilo iztegniti in najsrečnejši človek bi bil na svetu. Primi! Glej Porento! Pri spominu na Porento se je hipoma odločila zmaga. Ne, ne v vrsto s takšnimi nikdar!

„Da, gospodična Elza, tu moja roka na večno prijateljstvo!“ je dejal tiho, a odločno. In bilo mu je, kakor bi se bila velika skala odvalila od njegovega srca . . .

Zadnji solčni rob se je bil potopil v valove in škrlatasta zarja je rdečila v velikanskem polkrogu zahodno nebo. V njej so rdela daljna jadra ribiških čolnov in ladij, jedva vidno se premikajoča. Še enkrat je splamtel obok v vsem svojem veličanstvu in že so lezle vijoličaste sence iz morske globine više in više. In vijoličasta barva se je hipoma prelila v temnejšo, nad vso nedogledno ravan je legla tajinstvena noč. Visoko gori se je utrnila prva zvezda . . .

Elza je položila svojo roko v Podlipnikovo. Molče sta tesno drug ob drugem nadaljevala svojo pot.

Zasvetile so se odblizu luči barkovljanske, iz nizkega zvonika se je oglasil večerni zvon. V tem zvonjenju je Podlipnika hipoma pozdravila domovina čez gore in doline.

Ob sebi je začutil vso toploto Elzine roke. In nekaj neizrečeno težkega se ga je zopet polastilo. Tedaj se je za hipec ustavil in se sklonil k njej in pritisnil je vroč poljub na njena ustna. Spreletelo je blaženstvo vse njegovo bitje, ko je čutil, da mu ga je vrnila, rahlo in vdano . . .

Bližale so se stopinje Porentove in njegove soproge. Podlipnik se je vzdramil in rahlo potegnil Elzo za seboj. —

V prvi gostilni v Barkovljah je čakala gospa Burlattijeva z otroci. V zgornjih prostorih so posedli okoli samotne mize, zakaj v pritličju ni bilo več niti najmanjšega prostora. Vse zasedeno do zadnjega kotička. Povsod sami zadovoljni in veseli obrazi, povsod šum in vrišč. V kuhinji se je peklo in cvrlo, v kleti so žvenketali kozarci in se polnile steklenice. Gostilničarju se je svetil obraz in se mu potilo čelo. Že dolgo ni imel takšne bere, že dolgo ni tako zaporedoma škripala pipa pri sodu.

Kolikor je bilo tu spodaj bolj živahno, toliko dolgočasneje je bilo zgoraj. Družba se nikakor ni mogla razvneti. Gospa Burlattijeva se je zaman trudila, da bi postal pogovor nekoliko živahnejši. Tudi Porenta je bil tih in molčeč, kakor bi bil izgubil jezik po poti.

Podlipnik pa je bil bled in videti izmučen. Tudi damam se ni ljubilo govoriti, nekaj jim je hodilo navzkriž. Celo otroci so sedeli mirno na odkazanih sedežih, razkričali so se bili po poti in prevzel jih je bil sveži večerni zrak.

Čez nekoliko časa je stopil v to sobo nov gost. Vsi so se ozrli. Prvi njegov pogled je veljal Podlipniku. Premeril ga je od nog do glave in nato sedel za nasprotno mizo. Kadar se je Podlipnik ozrl proti njemu, je videl, da je tujčev pogled vprt v njega.

Podlipnik je takoj spoznal v njem tujca iz miramarskega parka. Očividno je bilo, da jim je sledil hote naravnost do tukaj. Iz katerega vzroka? In sedaj je bil še bolj prepričan, da je ta obraz že nekje videl, videl v davno minolih časih. Nekaj ga je siloma vleklo k temu tujcu, zdelo se mu je, da mu ima mnogo povedati. In ni mogel oči več obrniti od njega. Stopil bi k njemu in ga vprašal po imenu, podal bi mu roko kakor staremu znancu, kakor prijatelju, vračajočemu se po mnogih letih velike bridkosti v mirno domače zavetje.

Iz takšnih misli ga je zbudila gospa Burlattijeva, ki je zaželela, da bi se napotili proti domu. Plačali so torej in odhajali. Zadnji med njimi se je razvrstil Podlipnik. Ko je odhajajoč za drugimi pozdravil tujca, je ta nenadoma vstal in pristopil k njemu.

„Slišal sem vaše ime že v Miramaru in sedaj brezdvomno tudi tukaj v tem prostoru. To ime me spominja na nekoga, ki je bil ljub mojemu srcu. Ali ne bi mogel še nočoj na samem govoriti z vami, gospod Podlipnik?“

Glas se je tresel tujcu, ko je govoril, in notranja razburjenost se je pojavljala v njegovih kretnjah.

„Z veseljem, kadar hočete,“ je potrdil Podlipnik. „Kar povejte, kje se dobiva. Takoj ko se ločim od družbe, pridem.“

„Stanujem v hotelu Evropa, vrata 17. Tam me dobite, kadar pridete.“

Podlipnik je obljubil. Ko je hitel za drugimi, se ga je lotila velika razburjenost. Ta tujčev glas, ta glas! Ali ga ni že nekdej slišal? V tem razburjenju je pozabil na vse druge današnje dogodke. Šele Elzin glas ga je vzdramil in ga postavil nazaj v sedajnost, ko mu je stopila ob stran in ga vprašala:

„Kod potujejo vaše misli, gospod Podlipnik?“

Prijel se je za glavo in se ustavil. Toda odgovoriti ni utegnil ničesar več, zakaj bili so že pred Burlattijevim stanovanjem . . .

(Dalje prihodnjič.)

Josip Kostanjevec:

Na solnčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

XIII.

Zaprta so že bila hotelska vrata in po hodnikih so brlele samo še posamezne svetilke. Vse je že počivalo v tihem snu. Samo v sobi št. 17 je gorela še luč jasno in svetlo in v mali peči je veselo prasketal ogenj, razširjajoč udobno toploto po ozkem prostoru. V kotu med oknom in posteljo so bili nakopičeni kovčegi, nekateri napol odprti, na divanu so bile razmetane škatlje, do vrha napolnjene.

Pri mali mizi pa sta sedela dva srečna človeka v tihem že dolgo trajajočem razgovoru. Koliko sta si imela povedati — oče in sin! Kdo bi mogel popisati dostojno trenotek, ko je neizmerna svetloba napolnila njuni duši. Še nekdo je moral tačas biti med njima, čutila sta njegovo prisotnost, oveval ju je njegov dih kakor dih pomladnih sapic, po vzduhu je plul in razširjal toploto: med njima je bival duh pokojne Podlipnikovke. In ko se je oče skesano izpovedal sinu, se je hkratu izpovedal tudi pokojnici in odpuščeno je bilo vse, kar se je bilo zagrešilo v mladosti in lahkomišelnosti. Zakaj težki so bili poznejši dnevi pokore in nikdar jih ni bilo konec do današnjega dne. —

Podlipnik ni nikoli razodel živemu človeku, kar mu je tisto noč zaupal oče. Na tistem mestu, kjer je bilo izpovedano, je ostalo pokopano za vse večne čase.

„In tako sem te našel čez dolgo,“ je končal oče svojo povest. „Iz domovine je vodila tvoja sled v Trst. Prva moja pot je bila v Miramar, da se poklonim spominom nekdanjega svojega gospodarja, ki sem mu od začetka iz obupa, potem pa iz vdanosti in zvestobe sledil do zadnjega njegovega diha. In tu sem te našel nenadoma in ni mi bilo treba več povpraševati po tebi . . .“

Ko se je že proti jutru vračal Podlipnik proti domu, je bilo lahko njegovo srce in novo življenje je plulo po njegovih udih. Kako naj bi dal duška svoji sreči, komu naj bi se zahvalil zanjo? Da, komu? Ali jo je zaslužil sam? Ali so mu jo hipoma prinesli na rokah njegovi znanci in prijatelji, ki jo sami lovijo in iščejo brezuspešno? Odkod je nenadoma vstala, kje je njen izvor?

Po mestu je bilo še tiho in prazne so bile ulice. Le oddaleč, visoko gori iznad mesta so se oglašali prvi glasovi začenjajočega jutra in v pristanišču je zašumelo, prvi vzdih, posvečen trudu in znoju. Na lahkih perotih se je oddaljevala noč, zadnji tresljaji njenih kril so se izgubljali nad morjem. Čez goro se je zasvetil prvi žar očesa božjega, zlata jutranja zarja.

Podlipnik je hodil počasi, mudilo se mu ni nikamor. Kako naj bi šel danes spat, ko se začnja flövi dan, ki je postavil dalekoviden mejnik med svojo prošlost in bodočnost! Ponavljalo se je vedno glasneje v njem vprašanje: Komu naj bom hvaležen za svojo srečo, komu? —

XIV.

Perko je vsak večer posečal Burlattija ter mu poročal o uspehih svoje agitacije. Pozno in skrivoma je prihajal ter ostajal dolgo v noč. Vsak dan se je daljšala lista Burlattijevih privržencev. Perko je ril in ril kakor krt pod zemljo, tiho in z uspehom, z lažjo in zavijanem, s prošnjami in pretnjami, z vsemi mogočimi sredstvi. Od enega je lazil do drugega, obetal nebo in zemljo, vsakemu ono, po čemer je dotičnik najbolj hrepenel, česar je najbolj pogrešal. Od vsakega pa je zahteval tajnost; šele na dan volitve naj se pokaže, kako skrbno in spretno je bilo vse zasnovano in izvršeno. Kolikor ni imel Burlatti že prejšnjih privržencev iz simpatije, jih je sedaj pridobil Perko z njegovim denarjem. Pod častno besedo in s svojimi lastnoročnimi podpisi so se zavezovali takšni podkupljenci. Tako je Perko pri vsakem obisku občutno olajšal blagajno Burlattijevo, a podpisi so se množili, znamenje, da denar ni zapravljen, povrne se ob svojem času z obrestmi. S Perkom vred so delali drugi agenti, istotako skrivaj in pod vrhovnim poveljstvom njegovim. Vse je šlo lepo izpod rok, ves aparat je deloval izborno. In nasprotna stranka se je zazibala v sladke sanje gotovosti. Od nikjer ni bilo pričakovati odpora, od nikoder izdajstva, vse pojde samoobsebi.

Pravzaprav je ta mir Fabra jezil, zakaj on bi bil rad imel boj, bi bil rad prizadejal Burlattiju kolikor mogoče največ jeze in udarcev, da bi se krivil pod njimi. Pa Burlatti ga je prekanil s svojo hladnokrvnostjo in s svojim prezirljivim smehljajem, da ni vedel, pri čem je.

Tudi nocoj je bil Perko pri Burlattiju v kontoarju. Navadno steklenico je danes nadomeščala boljša, in gospodar in sluga sta bila izredno dobre volje. Liste na mizi so kazale povsem zadovoljiv uspeh, delo Perkovo se je bilo skoro obneslo. Samo še držati bo

treba, nadzirati in utrjevati, da ne pride sovražnik nenadoma iz zasede in ne zaseje svoje ljuljke med to čisto seme.

Na obeh straneh se je kazalo približno enako število glasov.

„Kamor se priklopijo slovenski volilci, tja se nagne zmaga,“ je računal Perko. „Tam ne morem storiti jaz ničesar, vsi molčijo kot zid in ne vem, pri čem da sem. Kaj je z vašim Podlipnikom, jeli kaj storil za nas?“

„Nisem govoril več z njim,“ je odgovoril Burlatti. „Jutri sem ga hotel vprašati. Toda samoobsebi je umevno, da dela zame, za svojega gospodarja“.

Perko se je počesal za ušesi.

„Ne vem, če je tako gotovo . . . ne vem,“ je dejal počasi.

Burlatti je dvignil glavo.

„Kako to?“ je vprašal osuplo. „Ti nekaj veš, kar mi prikrivaš.“

„Ne prikrivam ničesar. Splošno se pa sliši in sodi, bolje rečeno, samo sodi, da se Slovenci vzdrže te volitve. Ne ve se pa nič natančnega, ti ljudje znajo skrivati in težko se jim pride do dna.“

Burlatti se je zamislil.

„Vsekakor treba Podlipnika jutri vpreči,“ je dejal naposled in si natočil čašo.

„Zadnji čas je,“ je pritrdil Perko. „Sicer pa mislim sedaj tudi jaz, da se ne bo dosti obotavljal po svojih zadnjih uspehih.“

Zadnje besede je govoril z nekim posebnim naglasom, da je postal Burlatti hipoma pozoren.

„Kakšnih uspehih, strela! Govori, kaj je?“

Perko se je delal, kakor bi mu beseda ne hotela prav iz grla, kakor bi mu bilo žal, da mora biti on prvi, ki mu prinese to novico.

„No, zadnjo nedeljo zvečer sta se z vašo gospodično Elzo sprehajala po Barkovljah, držeč se pod pazduho,“ je dejal počasi in oprezno.

Burlatti je v tistem hipu udaril z desnico po mizi, da so odskočile čaše in se je steklenica prevrnila. Bil je bled in debele ustnice so podrhtevale.

„Lažeš, lopov!“ je zavpil ter stopil proti njemu s povzdignjenimi rokami. „Lažeš, prase!“

Perko je prepadel in se umaknil za blagajno.

„Reci, da ni res, hudič!“ se je penil Burlatti.

„Ni res, ni res,“ je jecal Perko. „Pa je le res, pravili so mi očividci. In poljubljala sta se.“

Burlatti se je hipoma sesedel na stol. Sklonil je glavo in umolknil.

Dolgo časa je sedel in nobenega glasu ni bilo več iz njega. Perko se je tačas počasi priplazil do njega in mu položil roko na ramo.

„Sedaj ni pravi čas razmišljati o takšnih rečeh,“ je dejal tiho, kakor bi govoril otroku. „Svojo čast in red v hiši boste že vedeli varovati pozneje, ako bo treba. Predvsem ga vprezite, poslušal vas bo kakor kužek. Potem pa veste, kaj je treba storiti z njim, ko je opravil svojo dolžnost.“

„Govoriš, kakor razumeš,“ se je zdramil Burlatti. „Ne veš, kakšen udarec je to zame in za mojo hišo. Sedaj se bo Fabro lahko smejal in opravičil pred svetom svoje lopovsko dejanje, zakaj jo je namreč pustil. Čist in lep bo stal v solnčni luči, ko se to izve, medtem ko bodo pljuvali drugi na mojo čast in mojo hišo. Lopovstvo, povsod samo lopovstvo!“

Zopet je umolknil in se zamislil. Hipoma pa je vstal in dejal skoro mirno:

„Izgini za nocoj in zglesi se zopet jutri obsorej!“ . . .

Ko je Perko odšel, se je Burlattija zopet polastila velika razburjenost. Težko je hodil gori in dol po sobi, stiskal pesti in škrtal z zobmi. Penile so se mu ustne in visoko so se dvigale in hropele široke prsi. Pljuval je predse in se pačil.

Pozno je že bilo, ko je ugasnil luč in stopal v svojo stanovanje.

Tam pa ni šel v svojo sobo. Prav na konec dolgega hodnika je zavil in odprl zadnja vrata. Stal je sredi majhne sobe. Skozi veliko okno se je vsipala mesečina in razločno so se črtali v njej različni predmeti. Iz ozadja so se belile čipkaste rjuhe z nizkega ležišča in s stene se je svetlikalo majhno srebrno razpelo. Kakor ena sama velika solza je bleščala Odrešenikova glava in podrhtevala v trepetajočih žarkih. Vzduh je bil napolnjen z vonjem po tuberozah in je težko legal na prsi.

Prestrašen vzklik je zazvenel po sobi, v postelji se je dvignila Elza in zakrilila z rokami. Toda v tistem hipu je spoznala očeta. Roke so ji upadle, strah ji je stisnil grlo. Čemu strah? Pred očetom? Sama ni vedela zakaj, a tudi ni utegnila več razmišljati. Z enim samim dolgim korakom je stal tik nje. Začutila je, kako je njegova roka težko padla na njeno glavo, kako se ji je druga zarila globoko v lase. Nad njo je sikalo in hropelo, kakor bi se trgale divje zveri. Nepopisna bolečina ji je prešinila možgane. Nato se je stemnilo

okoli nje in v tej temi se ji je zdelo, da visi v zraku in da pada, pada . . .

Ko se je zavedla, je v sobi brlela luč in poleg postelje je sedela mati. Hčerino roko je držala v svoji in ihtela.

* * *

Povsem miren, kakor bi se ne bilo zgodilo nič posebnega, je bil drugo jutro gospod Burlatti. Samo njegova lica so bila videti nekoliko ohlapna in pod očmi so temneli veliki črnožolti kolobarji.

Še predno so došli kontoristi, je poklical Podlipnika k sebi v kontoar. Ponudil mu je prijazno sedež in tudi sam sedel njemu nasproti, tako kakor sta snoči sedela s Perkom. Podlipnik je takoj opazil na njem neko utrujenost, ki jo je skušal zakriti, a pripisoval jo je drugim vzrokom, samo ne pravim. Zato je sedel ravnodušno poleg njega.

„Spominjate se, gospod Podlipnik, da sva že nekoč govorila o moji kandidaturi za mestni svet. Tačas sem vas prosil nekih uslug in kolikor se spominjam, mi niste odrekli, pač pa ste bili videti z mojimi tedanjimi izjavami zadovoljni. Rad bi tedaj vedel, da mi odkritosrčno poveste, kaj in koliko ste storili za mojo zadevo.“

Dasi je bil Podlipnik na vse pripravljen, vendar je bil sedaj v veliki zadregi. Sam ni vedel, kaj je vplivalo nanj v tem hipu, da se mu je mož skoro zasmilil. Predvsem pa mu ni mogel odreči spoštovanja pred njegovo vztrajnostjo, ki se je z njo krčevito oklepal svoje ideje navzlic vsemu, kar je valilo nanj v zadnjih časih. Razdrta hčerina zaroka in z njo vse lepe sanje, propadanje trgovine, nevšečnosti na vseh koncih in krajih, to bi bilo strlo že davno poprečno duševno silo. Bil je mož res železen, zato je Podlipnik odgovoril obzirno:

„Spominjam se dobro na najin razgovor, gospod šef. In zato ne vem, kako ste razumeli tačas moje mnenje. Toda resnica je, da nisem dozdej storil v tej zadevi ničesar. Sicer ste pa, gospod šef, itak izjavili, da odstopite. Torej bi bila moja naloga, tudi da sem jo prevzel, postala vsled tega brezpredmetna.“

Burlatti je razumel, da se Podlipnik umika.

„Pa vendar morate tudi sedaj zavzemati Slovenci neko stališče. Odločiti se morate za ali proti razglašenemu kandidatu,“ je potipal Burlatti od strani.

„Glede tega se je sicer že sklepalo, toda ta sklep je tajen in nimam pravice, da bi ga izdal.“

Burlatti se je nemirno premaknil.

„Pa recimo, da bi jaz vendar kandidiral, da bi se bil v tem premislil vsled nenadnih razmer, kakšno mnenje bi imeli potem o meni,“ je vprašal in pri tem gledal v tla.

„Tudi potem ne bi mogel jaz storiti ničesar. Jaz nisem volilec in z ono peščico naših volilcev nisem skoro v nobenih stikih. Tu bi se morali obrniti do drugih, ki njih beseda nekaj zaleže pri volilcih,“ je odgovoril Podlipnik mirno, a odločno.

„Delate se preskromnega. S tistimi morate govoriti vi, gospod Podlipnik. Naj bo torej jasno med nama. Jaz sem se sicer odpovedal kandidaturi prostovoljno. Ne silil bi več v to mešanico in bi živel sedaj popolnoma mirno in zadovoljno, da me niso iz tega miru pregnali drugi. Moji prijatelji in privrženci me hočejo namreč voliti tudi proti moji volji. Lahko razumete, da se takšnemu zupanju ne morem protiviti in zato sem pripravljen, da se vdam. Potrpite še nekoliko, preden mi odgovorite, da vam razjasnim svoje poštene namene. Ako bom jaz izvoljen, se hočem postaviti predvsem na Slovincem prijazno stališče. Za tistih par glasov, ki mi jih naklonite, dobite visoko odškodnino. Z vso vnemo bom delal na to, da se vam priznajo takoj nekatere najnujnejše pravice, da se ublažijo nasprotstva med vašim in našim življenjem. Zakaj treba je upoštevati, da živimo drug poleg drugega in da je mir med nami predpogoj vsakega napredka. Vi se smehljate, pospod Podlipnik. Ali dvomite nad resnostjo mojih besed?“

„Vi ste sami, gospod šef, sami v tako velikem zboru naših najzagrizenejših nasprotnikov in ostali bi osamljeni in glas vpijočega v puščavi, ako bi hoteli uveljaviti med njimi to, kar mi pravite. In sedeli bi med njimi tudi eno samo dobo, zakaj potem bi vas odstranili. Sredstev imajo dovolj in sami jih poznate. Poleg vsega pa, oprostite mojo odkritosrčnost, gospod šef, so vaši sedanji nazori še premladi, nastali so čez noč in nihče, niti vaša beseda nam ne more jamčiti, da se v vas utrdijo, tudi ako bi vas sedaj napolnjevala resna volja. Predolgo ste ostali zakrknjeni do Slovencev, predolgo ste soglašali z neodpuštnim zatiranjem od strani naših najljutejših sovražnikov. Nihče izmed nas ne bi mogel verovati v vaše nenadno izpreobrnjenje. In iz tega lahko sklepate na moj odgovor.“

Podlipnik je govoril sedaj hitro in odločno. Izginila je bila hipoma vsaka obzirnost do hinavca, pred njim sedečega.

Burlatti je rdel in blede, z nadnaravno silo se je premagoval.

„Torej nočete?“ je vprašal skoro sikajoč.

„Ne,“ je odgovoril Podlipnik in vstal. „Ako bi hoteli mi katerkoli izmed vas podpirati, bi morali imeti vse drugačno jamstvo. Vi ne poznate pravice in ne pripoznavate upravičenih najmanjših zahtev našega naroda. Da dajete našim ljudem zaslužek, vpijete, a brez njih rok bi ne bilo vašega obstanka. In ali je plesniva skorja, in še ta zaslužena s krvjo in z žolčem, ali je ta skorja že vse, kar naj zasluži narod, pošten in inteligenten, delaven in žilav, celo v svoji nevednosti kulturen? Ali je to vse, vas vprašam? Ali ne potrebuje tudi kruha omike in vzgoje, ki mu ga odtegujete dosledno in strastno. Bojite se te omike, ker bi vam takoj zrastle čez glavo, ker bi čez par let postavila na laž vso vašo tisočletno kulturo. Zato vpijete in odklanjate blazno vsako trohico novega življenja. In za to naj bi vam šli mi na roko, da bi podpirali laž in nadutost, da bi s tem pomagali gaziti pravice, po vseh božjih in človeških postavah nam pripadajoče? Izpreminjajo se že časi in izpremenili se bodo korenito, preden se boste zavedali. Pomagati si hočemo z lastno močjo! In tedaj bomo govorili samozavestno: Kdor ni z nami, je proti nam.“

Podlipnik se je razvnel nevede in nehote. Privrelo je vse na dan, kar se je kopičilo že dolgo v njegovem srcu, in tu ni razmišljal ali ob pravi priliki ali nepriliki. Ves hripav je bil, a zraven se je smehljaj, kakor bi mu bilo nadvse udobno okoli srca.

Burlatti ni veroval lastnim ušesom. Začuden je poslušal ognjeviti izbruh prekipevajoče duše. Takšni so torej ti ljudje? In celo ta si upa tako daleč, ko ve, da je samo sluga. Kakšni morajo biti šele drugi, samostojni in neodvisni! Nenadno so ga obšle te misli in ob njih je za hipec pozabil nase. Podlipnik je zrastle v njegovih očeh in zazdel se mu je nekako enakovreden. In podvojila se je v njem želja, da bi ga pridobil zase.

„To so utopije,“ je dejal povsem mirno, „in nepotrebno in brezsmotreno je vaše razburjanje. Nikdar ne boste gospodarili na teh tleh, nikdar ne bo vaša niti golida velike Adrije! Za to bodo razen nas skrbeli še drugi, ki smo jim potrebni kakor ribi voda. Vaša moč bi pomenila propast velike ideje, ki se je ukoreninila med nami, ki je rastle z nami in ki že poganja brstje in cvetje in gre v plod, odkar ste se začeli božjastno gibati vi. Zato se mora vaša aroganca zadušiti v kali. Ubiti se vas mora, dragi gospod Podlipnik. In za vas bi mi bilo žal, ki imate toliko samonikle sile. Pristopite k nam, česar si poželi vaše srce, vam damo, kar . . .“

Podlipnik ga je prekinil. Ni se več smehljaj, resno je bilo njegovo obličje.

„Kdaj ste torej lagali, gospod šef? Prej, ko ste obljubovali Slovincem njih pravice, ali sedaj, ko ste nehote izdali ves svoj blazni strah in strah svoje klike žalostne postave. Oj, kako ste majhni in pritlikavi in nelogični! Nad takšne ljudi ne pojdemo mi s kanoni, z mokro cunjo jih oštrcemo in razkropili se bodo kakor kobilice. Preden se zaveste, nastopimo mi vašo dediščino. Ta svetla in solčna tla bodo last naših otrok.“

V tem so začeli prihajati v kontoar uradniki. Burlatti je otrpnil presenečenja, nobena beseda ni mogla več iz njegovih ust. Zamahnil je samo z roko in odpustil Podlipnika.

S ponosno povzdignjeno glavo je stopal ta čez dvorišče. Tu se je srečal z Demirosejem.

„Nekaj posebno lepega vas je moralo obleteti, da tako žarite,“ je dejal Demirose in mu stisnil roko.

„Res, pravkar sem gospodu šefu voščil dobro jutro,“ je odgovoril Podlipnik ironično.

Demirose ga je zvedavo pogledal od strani. A vprašal je samo nakratko :

„Kdaj se zopet kaj vidiva?“

„Zvečer v kavarni, ako hočete.“

„Prav.“

Komaj se je Podlipnik ločil od prijatelja, že je opazil od nasprotne strani Burlattijevega kočijaža, ki je privozil prav pred vhod.

„Kam pa tako zgodaj, Peter?“

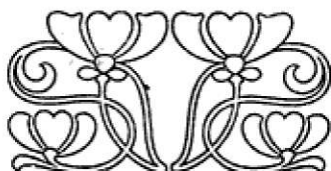
„K parobrodu v Dalmacijo.“

Takoj nato sta s hišno prinesla na voz nekaj kovčegov. Še nekoliko hipov in v voz je skočila tudi Elza, tesno zavita v svoj šal, da se ni mogel razločiti obraz.

Podlipnik se je vstopil k vratom prodajalne. Ko je voz švignil mimo, se je v njem sklonila Elza in mahnila z roko v pozdrav.

Kaj se je zgodilo? Čemu ta nenavadni odhod? Neka slutnja ga je obšla, uganil je, da ga je on zakrivil. Prejšnjo njegovo zadovoljstvo je hipoma izginilo in teman oblak je legel na njegovo čelo.

(Konec prihodnjič.)

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Konec.)

XV.

Sstisnjenimi ramami in z rokami v hlačnih žepih je drobil Perko nekega popoldne proti staremu mestu. Čudna mešanica je bila čitati na njegovem obrazu: izredno dobra volja in hkrati nenavadna zamišljenost. Žvižgal je predse skozi škrbine svojih zob, smehljal se, kimal z glavo, ustavljal se in pohiteval. Njegove zvite oči so pripovedovale poglavja iz pravkar minolih dni njegovega življenja.

Bil je za spoznanje čedneje oblečen kakor v prejšnjih časih in obrit, tudi čevlji so kazali modernejšo obliko. Na nekem oglu je stopil v žganjarno in naglo izpil par čašic zelenega in grenkega.

Preromal je par ozkih ulic in stopil v neki zagati v eno izmed onih hiš, ki rijejo druga v drugo s svojimi vežami, z okni in s strehami. Po začrnelih in polzkih kamenitih stopnicah je stopal v prvo nadstropje in pozvonil na nizkih durih trikrat zaporedoma. Odrple so se sameobsebi in Perko jih je za seboj zopet skrbno zapahnil. Skozi temo se je nato tipal dalje po nekakšnem mostovžu in se priril do konca. Tu je potrkal samo enkrat in z enim samim prstom ter takoj vstopil. Bil je v veliki, elegantno opremljeni sobi s težkimi preprogami po tleh in z modernimi zastori ob oknih.

Hkrati so se odrple duri sosednje sobe in k Perku je stopila ženska v domači ohlapni obleki z visoko frizuro. Bila je srednje starosti. Njen obraz je kazal sledove nekdanje lepote, a leta so začrtala vanj različne dobe burnega življenja in užitih strasti. A Perko je vendar gledal vanj kakor v solnce in neizrečeno se je skrčil ob pogledu iz njenih črnih, še vedno žgočih oči. Popolnoma je bil v njeni oblasti. Podala mu je roko, a on jo je potegnil in prižel k sebi ter naslonil glavo na njeno ramo.

„Ne bodi sentimentalen, Perko,“ je dejala ona ter ga pogladila po zmršenih osivelih lasih. „Pripoveduj rajši, kaj si prinesel dobrega“.

Sedla sta na divan z roko v roki.

„Si prinesel denar?“ je vprašala nato nenadoma.

„Vedno najprej govoriš o tem, Lucija,“ ji je očital rahlo in se stisnil bliže nje. „Denar, denar! A jaz potrebujem ljubezni, Lucija, ljubezni!“

„Norček, kaj naj bo ljubezen brez denarja?“

„Ti me ne ljubiš, Lucija!“ je viknil otožno.

„Kaj se to pravi, ne ljubiš! Ali ti nisem dokazala že tisočkrat, da je moja ljubezen nesebična in globoka! Do tebe, do koga neki? Ali naj ljubim Burlattija, tega debeluha? Snoči je bil tukaj, pa zopet brez uspeha, kakor vedno dozdam.“

Gledal jo je od strani in pomežiknil.

„Ali naj ti še enkrat verujem?“

Zgenila je nejevoljno z ramami.

„Ako nočeš, pusti. Ponujal mi je udobnejše stanovanje, preselim naj se na Corso, da ga ne bodo videle te ulice. Pa sem mu odločno odbila, ker ljubim tebe, prijatelj. Razumeš?“

„Odkedaj te zalezuje, Lucija?“ je vprašal Perko ponižno, a pri tem so njegove oči gorele čudno in sovražno.

„To dobro veš. Odkar smo se spoznali v Fenice. Lep večer je bil tistikrat, pokale so šampanjke v zaprti sobi in nekoliko mesecev smo bili mlajši tačas,“ je vzdihnila naivno. „Kako to hitro teče, meseci so leta in preden se zavemo iz pijanosti, smo stari.“

„Nisem te vprašal tega,“ je dejal nevoljno. „Kolikokrat je bil potem tukaj, Lucija?“

Zasmejala se je in se obrnila od njega.

„Kako si zabit, Perko. Nisem pri izpovedi.“

Vstala je in stopila pred ogledalo. Frizura ji je bila zdrknila na vrat. Po prstih je pristopil Perko in jo prijel okoli pasu.

„Ne zameri, Lucija! Meša se mi, ljubosumnost pač ne izbistri pameti. Denar sem prinesel.“

Nasmejala se mu je hipoma od strani in iztegnila roko.

„Daj sem, potem govoriva dalje!“

Perko je vzdihnil in segel v nedrije. Položil je dva stotaka v njeno roko ter dejal:

„Zadnji so za dolgo, Lucija. Pojutrišnjem je moj posel dovršen, volitve bodo končane. Še krokanje potem in malo pijanosti, a nato maček, velik in dolg, štiridesetdanski post, Lucija.“

Smeje je spravila denar in se mu potem ovila okolu vratu.

„Moj si, ves moj. Kaj nama mari pozneje? Se že kako prebija, samo da je zdaj, dokler sva še nekoliko mlada.“

Takoj pa je postala sentimentalna in dejala tiho kakor bi sanjala:

„Potem ko ne bo ničesar več, Perko, ... potem ... umreva ... skupno ... takole ...“

Zamižala je in legla na divan.

Perko se je spustil ob njej na kolena in poljubljal njene zaprte trepalnice ...

Zadremala je nekoliko. Perko se je dvignil po prstih in stopil parkrat po sobi. Ko je šel mimo vrat sosednje sobe, je videl na mizi odprt list. Nekaj ga je zbodlo, naglo je pristopil, vzela list v tresoče roke ter čital:

„Ob osmih zvečer pridem. Skrbi, da naju ne bo motil nihče.“ Podpisa ni bilo nobenega, toda Perko je dobro poznal pisavo, bila je Burlattijeva.

Za hipec je obstal, kakor bi treščilo vanj. Potem pa se je prijel za glavo in zarjul. Preplašena je skočila Lucija kvišku in planila proti njemu. Toda z vso silo jo je zagnal od sebe, da se je zvalila po tleh in butnila z glavo ob stol. Onesvestila se je. Toda on se ni brigal zanjo, potegnil ji je iz žepa pravkar podarjena dva stotaka, škrtal je z zobmi, stiskal pesti in klet. Kakor blazen je taval proti izhodu in izginil na ulici ...

Na koncu Corsa mu je hipoma privozila nasproti kočija Fabrova. V njej je sedel Fabro sam. Opazil je Perka in odzdravil. Tedaj se je Perko nasmeljal in priskočil k vozu. Izpregovoril je na tihem par besed s Fabrom in ta je ukazal kočijažu, da ustavi. Perko je skočil v voz, kočijaž je obrnil in šlo je v diru nazaj proti Fabrovi hiši. Vso pot ni nihče izpregovoril besede.

Fabro je šel s svojim gostom v oddaljeno samotno sobo ter jo zaklenil. Ponudil je Perku stol in sedel nasproti njega.

„Torej?“ je vprašal nakratko.

Perkove misli so bile že popolnoma zbrane, vedel je, kaj mu je storiti.

„Važna novica je na prodaj,“ je odgovoril počasi.

„Česa se tiče?“

„Volutev in še marsičesa drugega; tudi vas neposredno.“

„Koliko je vredna?“

Perko je pomislil.

„To se ne da preceniti. Brat bratu pa par tisočakov.“

„Huda mora biti, ker je cena tako visoka. Ne gre za manj?“

„Kaj boste mešetarili, gospod Fabro? Ne spodobi se takšnemu gospodu. Kdor ima na razpolaganje tako velike vsote za ženske,

tudi ne bo skoparil, ko je na tehtnici njegovo dobro ime in svoboda. Sicer pa kakor hočete.“

Dvignil se je kakor bi hotel oditi.

Fabro mu je vrgel dva tisočaka na mizo.

„Tu imaš! Ako ni vredno toliko, te pretepem in ukažem vreči po stopnicah.“

Perko je previdno spravil denar in se režal.

„Še več je vredno, še več. Boste videli . . . Lepo svaštvo, to vaše, nekdanje vaše. Vi mislite, da imate svoje svetništvo že v žepu takole dobro spravljeno in gotovo? Pa ga nimate, gospod Fabro, tako vam povem. Ako hočete posekati svojega nasprotnika, tedaj se morate požuriti, sicer bo prepozno. Pazite, kaj vam sedaj povem.“

Potegnil je iz žepa svoje zapiske in mu razkladal svoje dovršeno delo.

Fabro je bil presenečen. Torej na takšen način bi bil kmalu opeharjen! In kako grdo bi se bil osmešil! Vendar je ostal miren, Perku ni hotel kazati svojega razburjenja.

„Takšnih lopovov še nisem videl, kakor — si ti, Perko,“ se je smejal Fabro. „Povej mi vendar, kaj te je navedlo, da si ga izdal?“

Perko je zazijal.

„Kdo ga izdaja, vas vprašam! Ako človek podpira dobro reč, ako noče, da bi vsaka duševna ničla gospodarila v našem lepem mestu, pa je pri vas izdajalec. Da, gospod Fabro, to je nehvaležnost.“

Bil je užaljen in se je namrdnil. Fabro je gledal zapisnike in jih študiral.

„Kdo mi je porok, da je vse to res, kar praviš,“ je vprašal naenkrat Perka. „Papir je potrepčljiv, načekati se da nanj, kar hočeš. Ako si me nalagal, te spravim v luknjo.“

„Pa še nekaj je, kar je tudi še nekoliko vredno,“ je nadaljeval Perko, ne da bi reagiral na Fabrove bosedje. „Primaknite še nekaj za pijačo, pa izveste.“

„Niti vinarja več,“ je dejal odločno Fabro. „Domenjeno je bilo tako in pri tem ostane. Torej?“

„Kakor hočete, gospod. Fabro. Ako tega ne izveste, vam vse skupaj nič ne pomaga, kar sem vam povedal dozdej. Tudi ako bi vas hoteli vsi voliti, vas ne bodo, ker vas ne bodo smeli.“

„Torej še večja lopovščina kot dozdej. Koliko pa potrebuješ še, da ponesesh v žrelo madami Luciji,“ se je rogal Fabro.

Perko je planil kvišku.

„Kaj vam to mari? Madama Lucija vas ni še izdala in slabo vam pristoja, da jo žalite. Toliko je še vedno vredna kakor madama Rossi.“

Ves je bil v ognju in Fabro je uvidel, da ga je pičil na naj- občutljivejšem mestu. Delal se je, kakor ne bi bil opazil žalitve z Rossijevo in ga je potisnil na stol, zakaj njegova radovednost se je bila podvojila.

„Torej, kaj je?“ je vprašal in mu vrgel še nekaj drobiža.

„Pospravite skrbno svoje reči vi in vsi drugi, ki ste pri vašem skrivnem društvu, vi, ki si želite izpremembe, ki hrepenite, da se Italija zaokroži s Trstom in še dalje. Dovolj je smeti po vaših predalih in ako jim pride pod prste samo ena, tedaj ste izgubljeni.“

Fabro je prebledel. Stisnil je pesti in siknil kletev izmed zob.

„Torej tudi kaj takšnega so zmožne te bestije,“ je zarjul. „Gorje mu, lopovu, gorje!“

„Lopovi smo vsi enaki,“ je dejal Perko sedaj mirno. „Vsak svojega kalibra. Samo nekateri so bolj previdni, drugi bolj zabiti. Med prve spadate vi, med zadnje Burlatti . . . Jaz sem torej svojo delo opravil. Ker pa ne bomo vsled tega mogli nekaj časa zborovati pri Luciji, vas prosim še to, da mi kot pokornemu slugi izposlujete primerno odškodnino za vse poti, ki sem jih imel v službi te družbe. In veste, da sem bil vzoren in vdan sluga.“

Fabro se ni zmenil več zanj. Stopil je k mizi in napisal nekaj pisem. Poklical je slugo ter jih izročil, da jih nese takoj na poedine naslove.

Ko je šel Perko po stopnicah navzdol, si je zadovoljno mel roke in mežikal.

„Dobro sem opravil. Oh, maščevanje, kako si ti sladko,“ je govoril polglasno in božal bankovce v žepu. „In izpolnilo se bo tvoje hrepenenje, Perko. Vseh vezi si prost, nič te ne more več zadržati v tem gnezdu polnem gnilobe. Proti solncu pojdeš, v deželo srečnejšo, v deželo, kjer prebivajo ljudje lepših misli in nežnejših src, v deželo svojih sanj, k zibelki svojih dedov!“

Še tisto noč se je odpeljal Perko s prvim parnikom proti Benetkam. Ko je stopal po mostu na parnik in se ozrl na mesto, bleščeče v stotinah luči, ga je hipoma obšla neka otožnost in mu je skoro zastala noga . . .

XVI.

Veselo se je začel razvijati slovenski živelj v Trstu. Seme, ki so ga zasejali Podlipnik in drugi, je rodilo lepe uspehe. Po ulicah in šetališčih, po javnih prostorih se je glasila naša govorica in nihče se ni več bal govoriti glasno. Daleč ni bil več čas, ko se ji morajo odpreti duri še vse nekam drugam. Semtertja so se vršile praske v mestu in na deželi, a podlegli niso navadno Slovenci, po vsakem boju so ostali tem čilejši, tem samozavestnejši. Toda do cilja je še daleč, nihče ne more izračunati daljave v naprej. Koliko krogel ga bode še izgrešilo, preden se vlije prava, ki ji je pot namenjena v črno? Kdo bi mogel to vedeti? . . .

Burlatti je bil tačas propadel pri volitvah in izvoljen je bil Fabro. Mož je moral občutiti vso težo Fabrovega maščevanja. Prejšnji prijatelji in zavezniki so mu postali neizprosni sovražniki in so ga skušali upropastiti. Povsod so mu bili za petami, za vsak korak, za vsako njegovo dejanje in nehanje so vedeli. To ga je razburilo, da je delal pri trgovini čim večje napake in pogreške. Na vseh koncih in krajih se je kazala izguba, daleč ni bil več čas, ko bo treba ukloniti glavo in prepustiti mesto drugemu.

Medtem pa je bil toliko bolj delaven Podlipnik. Z Demirosejem sta ukrepala, kako bi se dala rešiti ta postojanka za narodno stvar. Prehitro nista smela začeti, čakati je bilo treba, da se docela stre Burlattijeva odporna sila. Zakaj Burlatti je bil navzlic vsemu še vedno neizprosen Italijan, ki bi ne hotel deliti svojega podjetja s Slovencem, kaj šele, da bi ga popolnoma prepustil. Podlipnika pa je čislal, ker je bil spretna in zanesljiva moč. Zato ga tudi navzlic dogodku z Elzo ni odpustil iz svoje službe. Pazil pa je, da se nista sešla nikdar več, ko se je Elza vrnila iz Dalmacije.

Toda prišel je čas, ko je bil Burlatti popolnoma ubit. In tedaj je stopil Podlipnik predenj ter se mu ponudil za sodruga trgovine.

„Kje pa vzamete kapital, prijatelj?“ se je začudil Burlatti. „Niti pojma nimate, koliko bi se potrebovalo, da se reši.“

„Dobro vem tudi to,“ je odgovoril Podlipnik. „Častna beseda, da vse izide prav, ako se odločite.“

Burlatti pa se še ni mogel odločiti. Cel teden se je boril sam s seboj. Hudi so bili ti boji, o tem je pričala vsa zunanost njegova, a nazadnje se je ydal.

Tako je Podlipnik postal Burlattijev sodrug s pomočjo kapitala svojega očeta, ki se je bil pri njem nastanil po svoji vrnitvi iz

Amerike. Da je mož premožen, ni slutil do tistikrat nihče, zakaj živel je skromno in sam zase poleg sina. Kolikor je manjkalo, se je dobilo na posodo.

Trgovina je nenadoma vzcvetela. Burlatti je samoobsebi stopil v ozadje in porojena je bila skoro nova in prva velika slovenska tvrdka. Ta dogodek se je obhajal med Slovenci na najslovesnejši način. Bil je dalekoviden mejnik, ki je iz njega izvirala moč in ki so iz njega črpali zaupanje v nadaljne uspehe vsi misleči narodni krogi.

Pri tej slavnosti je bil navzoč razen vsega trgovskega osebja z mladim Švaro vred tudi gostilničar Zega s Koprive. Velikemu možu se je svetil obraz v radosti in navdušenju, ko je sprožil napitnico in jo končl z besedami:

„Kako sem vam že rekel, ko ste prvič prestopili prag moje hiše? Visoki in smeli so vaši načrti, gospodine. Kaj, če bi se res kedaj uresničili? Prav imate, predvsem učenje in natančno poznanje stroke, potem pridnost in varčnost, premišljena podjetnost in podlaga je ustvarjena. Vse je bilo pri vas in zraven je še pristopila sreča, ki je vsakemu junaku mila. Trčim torej z vami in z vsemi, da bi začeto delo raslo in se razcvitalo, da bi zraslo v velikansko drevo, pod čigar vejami nam bi bilo dobro biti. Živeli Slovenci!“ ...

Fl. Golar:

Božič.

Njiva in livada spita,
s srebrnino vsa ovita,
kot v plenica^h dete spi;
mrzle božje so oči. —
O Božiču vsi veseli
siromaki bodo peli:

Dobri, sveti otročiček,
tebe greje siv osliček,
zvezda ti iz glave rase, —
oj, ne misli samo nase,
mesto mraza daj nam kruha
in obleci potepuha!

